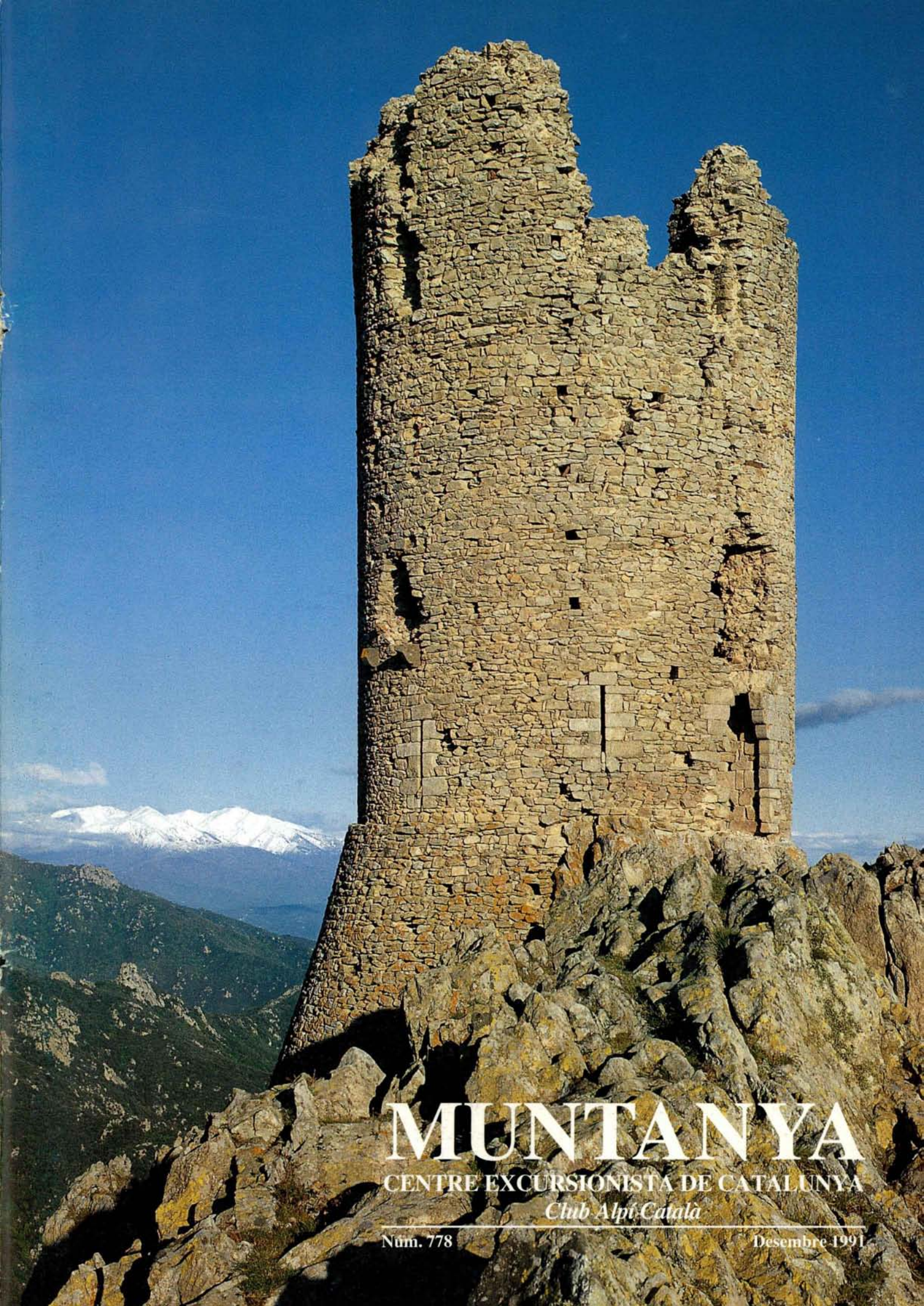




MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Núm. 778

Desembre 1991

A/s seus peus
**calçat
infantil**



- BALMES
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

ESQUÍ
CÀMPING
ESCALADA

SPORTS

SANJUST

MEMBRE DEL GREMI D'ARTICLES D'ESPORTS

CANUDA, 6 – 08002 BARCELONA
TEL. 302 36 95



LA MILLOR QUALITAT I EL MILLOR SERVEI
DE SEMPRE, PER A LA CULTURA I L'ESPORT

SOL·LICITEU CATÀLEG «GREN»
EN AQUESTES BOTIGUES



TEMPORADA
91-92

EQUIP ALPÍ

Esquís Fischer, fixacions Tyrolia, bastons i muntatge.

22.950 ptes.

EQUIP MUNTANYA

Esquís, fixacions, ganivetes i muntatge.

30.900 ptes.

EQUIP FONS

Esquís, fixacions, botes, bastons i muntatge.

15.950 ptes.

OFERTES
de botes i materials
per a trekking

Duixans

esports

Material de lloguer,
esquís de pista i de muntanya

Consell de Cent, 9.  Hostafrancs. Tels. 432 22 19 - 431 45 90



Urgell, 95, bis - 08011 Barcelona - Tel. 453 50 01

Dynafit
Dynastar
Emery
Fischer
Gabel
Gipron
Grivel
Kastle
Leki
Nòrdica
Petzl
Rossignol
Salomon
Silvretta
Tyrolia
etc.

**ATENCIÓ AL CLIENT
QUALITAT I CONFORT
A BON PREU**



ESQUÍS BOTES FIXACIONS BASTONS ACCESSORIS

I COM SEMPRE, TOT EL MILLOR PER AL MUNTANYENC



MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

ANY CXV, VOL. 95, NÚM. 778, DESEMBRE 1991

SUMARI

Redacció, administració i publicitat:

Paradís, 10
08002 Barcelona (Barcelonès)
Tel. (93) 315 23 11

Director:

Josep Nuet i Badia

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Consell de redacció:

David M. Aloy, Francesc Beato,
Jordi Canals, Francesc Herrera,
Agustí Jolis, Modest Montlleó,
Alfred Montserrat, Josep de Tera

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Maquetador:

Josep Nuet i Badia

Fotocomposició:

EDICIÓ LÀSER – Fotocomposició
Rosselló, 431, entr. 3ª. 08013-Barcelona
Tel. 450 20 07. Fax: 235 11 21

Fotomecànica:

T4 Sorrosal, S.A.
Pujades, 68-72, 3r 3ª.
08005-Barcelona

Impressió:

INGOPRINT, S.A.
Maracaibo, 11. 08030-Barcelona

Preu d'aquest exemplar:

550 ptes. (IVA inclòs)
Preu de subscripció anual:
2.800 ptes. + IVA (sis exemplars)
A l'estranger: 4.150 ptes.
Comanda de números endarrerits
a la redacció de la revista
Dipòsit legal: B. 545-1958
ISSN: 0212-2111

Portada: La torre de la Maçana, amb el Canigó al fons.

Foto: Ernest Costa

Editorial: Un toc d'atenció 222

L'Albera

David Aloy i Sonadelles

223

El monestir de Sant Quirze de Colera. Un conjunt monumental
que és urgent salvaguardar

Joan Badia i Homs

225

Homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria

Jordi Castellanos i Vila

237

Pels camins de l'Albera

Francesc Beato

240

Castell de Rocabertí i ermita de Santa Llúcia. Itinerari 1

Francesc Beato i Kildo Carreté

242

Puig Neulós i Requesens. Itinerari 2

Kildo Carreté i Francesc Beato

248

Reserva natural de la Maçana. D'Argelers a Banyuls per la Maçana
i les Colomates. Itinerari 3

Antoni Glory i Roger Rull

253

El roc Furiós

Kildo Carreté

260

Crònica del món excursionista

263

Recordança

264

Llibres i mapes

264

• Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors.

• La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

© El copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

NORMES DE PUBLICACIÓ DE MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent: Els articles cal que siguin escrits correctament en català i mecanografiats a doble o triple espai en fulls de mida DIN A-4, deixant uns marges laterals d'un parell de centímetres.

Els articles aniran encapçalats pel títol i portaran a continuació el nom dels autors.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits en un full a part, precedits per un número

que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent. Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu els subratllats en els textos que vulgueu publicar.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o vegetal. Les fotografies, en còpies de paper brillant blanc i negre o en diapositives, cal que siguin ben exposades i amb bona definició, que tinguin contrast, però que no siguin excessivament fosques.

Un toc d'atenció

Darrerament, en la seva assemblea general, el Club Alpí Francès aprovà una moció que, per la seva importància, mereix el nostre comentari.

Fa referència a les estacions d'esquí i demana concretament que a França se n'aturi la nova creació i també l'extensió dels equipaments. Encoratja la modernització dels remuntadors existents, per a inserir-los millor en el paisatge, adaptant-los al terreny tot rehabilitant les zones afectades.

És important una crida d'aquesta magnitud en un país, França, que en bona mesura va al capdavant —amb 3.000 km de remuntadors— en la superfície equipada mundial dedicada a l'esquí. Des del Centre Excursionista de Catalunya, que fou capdavanter en la creació d'estacions d'esquí a Catalunya, com a França el CAF, és important que ens fem ressò d'aquesta problemàtica.

La neu es un bé escàs, com l'aigua, i l'alta muntanya ha sofert i continua sofrint les conseqüències de la creixent urbanització que comporta la societat d'aquestes darreres dècades d'aquest segle. Si hi ha unes zones deprimides econòmicament i demogràficament, les poblacions del Pirineu en són un exemple punyent, malgrat el *boom* de la neu que s'ha estès del Ripollès a la Vall d'Aran, enlluernant-nos amb un «progrés» que pot semblar imparable. Perquè en el procés d'especulació que s'ha generat, en general, ben pocs dels habitants d'aquestes comarques deprimides n'han sortit directament beneficiats. Hi ha exemples alligonadors que no cal pas ara enumerar.

A França, s'han succeït diverses alternatives, que cada vegada s'han presentat com a camins idonis de millores socials i econòmiques més conscienciades, per a aconseguir la salvaguarda dels béns naturals que una mala gestió pot fer irrecuperables. De les estacions d'*avant-guerre* es passà als grans complexos desafiadors dels elements climatològics, a solucions pensades també amb vista a beneficiar els habitants de les poblacions de muntanya, tot oferint un benestar i un gaudi de la natura, per a la gent de la ciutat.

Les inversions s'han multiplicat, però també les fallides (Isola 2000, Les Arcs, Val Fréjus i moltes estacions que sobreviuen gràcies a importants subvencions de l'administració pública) i les desferres escampades i les ferides provocades a la natura i a la contemplació del paisatge han proliferat sense mesura.

Àustria ha estat el primer país que ha decidit amb coratge d'emprendre una política de mesura i de seny, d'ajuda a les comunitats d'alta muntanya i als pagesos, dels quals la gent de ciutat s'ha de sentir més solidària, evitant que l'únic camí pugui ser afavorir algunes individualitats, gràcies a la desmesurada sobrevaloració del sòl, sense que se'n reparteixin els guanys.

S'han d'afavorir més inversions a l'alta muntanya, no pensant que únicament beneficiïn uns pocs centenars d'habitants, és a dir, els que hi viuen permanentment. És tot el conjunt de la societat que s'hi juga una qualitat de vida, amb el respecte dels ecosistemes de l'alta muntanya

i, per tant, cal contribuir-hi amb equitat.

No es pot considerar que tot és vàlid i que pot estendre's com una taca d'oli l'espai destinat a fruit de la neu, i que tot pot resoldre's ampliant instal·lacions i construint nous hotels, apartaments i carreteres.

Cal afavorir la modernització de les instal·lacions de remuntadors i alhora les activitats tradicionals de qualitat (agrícoles, ramaderes, forestals, etc.), repartint els beneficis entre els que hi guanyen directament, perquè les estacions els pertanyen, i aquells que, perquè no els toca, en queden despenjats.

Pensem en les plusvàlues que s'han generat a molts llocs de la Cerdanya, mentre que a bona part de l'Alt Urgell, continua la marginació i la pobresa.

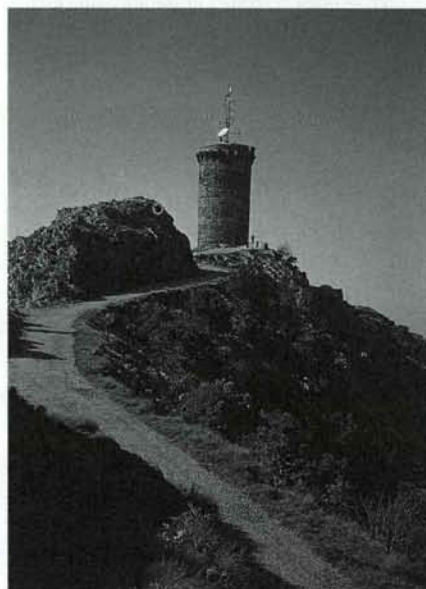
El dret a una vida digna de la gent de l'alta muntanya exigeix que des de les institucions s'ajudi a assolir uns mínims de benestar. Comunicacions, casa confortable, educació i remuneració justa del treball, a canvi de compartir, amb tot el respecte degut, el gaudi de la natura, de l'esport i del lleure, amb la gent de la ciutat.

Cal esperar que a la Vall d'Aran, la recuperació de les institucions autòctones hi ajudi, i que, des de la Ribagorça al Ripollès, s'emprenguin accions que la nova Conselleria del Medi Ambient pugui afavorir en coordinació amb la d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.

Des del Centre Excursionista de Catalunya, com sempre, hi haurà tot el suport moral i la voluntat de la seva gent en favor del nostre Pirineu.

L'Albera

David Aloy i Sonadelles



La torre de Madaloc, mirador sobre la costa rossellonenca.

Foto: Francesc Olivé.

El sud de la comarca rossellonesa, entre la plana del Tec i la serralada pirinenca, es coneix amb el nom d'Albera, i, del corresponent sector muntanyós, se'n diu la serra de l'Albera. Aquesta serra constitueix un incomparable balcó damunt les planes limítrofes del Vallespir i l'Empordà. A l'extrem oriental de la divisòria, la punta del Falcó o de l'Ocell és una altra tribuna que cau verticalment damunt el Mediterrani.

La part nord del territori de l'Albera presenta els trets característics d'una certa influència continental, en canvi, el faldar sud de la serra és d'àmbit més càlid, amb el clima d'una assenyalada tendència mediterrània. La contrada, des del coll del Portús, s'estén cap a llevant, mentre que la serra pròpiament anomenada de l'Albera, en rigor s'inicia al coll de Lli i té com a altitud màxima el puig Neulós.

A la mateixa divisòria, el pic de Sallafort, tot i ser menys elevat que el puig Neulós, ofereix més interès pel seu aspecte abrupte i, sobretot, perquè del cim es desprèn, al NE, un altre branc que tendeix a unir-se amb la torre de Madaloc. Aquest tram separa la vall del Ravener (N) de la Vallòria (S), aquesta darrera amb el mas de les Abeilles i la capella romànica de la Mare de Déu (s. XI).

Al mateix sector del Sallafort i al seu vessant nord-occidental hi ha la jaça de les Colomates, dins la reserva natural de la Maçana, que comprèn una zona de 9 hectàrees i fou promoguda

per iniciativa del Laboratori Aragó, de Banyuls de la Marenda.

La restaurada torre de la Maçana (s. XIII), que ha donat nom a la contrada, junt amb la torre de Querroig i la de Madaloc, són les torres d'observació més notables de l'Albera. De la de Querroig o del Migdia, en resta només l'arruïnada torre de defensa fronterera, a cavall entre el vessant del Riberal de Cervera, al N, i la vall de la Riera, de Portbou, al S. La torre del Diable, més coneguda amb el nom de Madaloc (s. X), al cim del pic de Tallaferro, és la més ben conservada i s'hi accedeix per una pista forestal.

És en el sector més occidental de la serra on es troben dos llogarets típics d'aquesta contrada: Sant Joan i Sant Martí d'Albera. Orogràficament, el cim més important és, com hem dit abans, el puig Neulós (1.260 m), un gran mirador a ambdós vessants. Té la seva estació de TV ben comunicada per carretera de muntanya.

Entre el puig Neulós i el pic de Sallafort, el relleu és força amorosit, amb cims d'escassa rellevància (puig Pregon, puig dels Pastors o Pradets, puig dels Quatre Termes, la Carbassera...). Més interès ofereixen el roc del Migdia, avançat damunt la vall de Sureda i, molt especialment, el puig de Sant Cristau o Sant Cristòfol (1.015 m), en un estrep avançat al NW del puig dels Tres Termes. Si el Neulós ofereix una dilatada visió panoràmica, des del puig de Sant Cristau el pla del Rosselló és

com un mapa obert.

El vessant empordanès de l'Albera ha estat declarat paratge natural d'interès nacional (1986) per la seva vegetació: castanyers, roures, alzines i faigs, fins als prats subalpins dels punts més alts. També gaudeix de protecció la fauna, de la qual cal destacar la tortuga de rierol, que només es localitza en dos indrets de la Península.

Aquest vessant meridional de la serra de l'Albera, deixant de banda el Llobregat d'Empordà, té com a indrets d'un cert interès les petites conques de la riera d'Anyet, que té la capçalera a



Situació de la serra de l'Albera

*Entre el puig Neulós i el pic de Sallafort,
el relleu és força amorosit.*
Foto: Francesc Olivé.

la regió de Requesens, el riu Orlina, que neix sota el coll de Banyuls, i la riera de la Valleta.

Històricament, al voltant de la Jonquera, el primer penó casteller que trobem és el castell de Rocabertí (esmentat els s. X-XI), d'aspecte encara imposant, malgrat l'estat ruïnós en què es troba. És un gran mirador damunt la carena pirinenca i especialment el Canigó.

El petit veïnat de Requesens, al S del puig Neulós, té una parròquia dedicada a Santa Maria de Requesens (probablement del s. XVIII), centre de la tradicional processó de la Tramuntana. El castell de Requesens, més isolat, que fou restaurat de nou a la darrereria del segle passat, és la segona fita important després de Rocabertí. També hi hagué el castell de Canadal (s. XIV-XV), més aviat casa forta, i que forma conjunt amb la mateixa església de Canadal. Encara més a llevant del castell



de Requesens, trobem el mas Mirapols, que també correspon a un castell documentat a l'Edat Mitjana.

En aquest recorregut teòric pel vessant meridional de l'Albera, trobem també diverses esglésies d'interès, com la pre-romànica de Sant Martí de Bausitges (s. X), propera al mas Castanyer, Sant Genís d'Esprac (església actual del s. XIII) i la humil esglesiola romànica

ca de Sant Silvestre de Valleta (s. X), abans d'esmentar l'imposant monument històric de Sant Quirze de Colera.

El monestir benedictí de Sant Quirze o Sant Quirze de Colera, dins el terme municipal de Rabós d'Empordà, es mereix un capítol a part. Es tracta d'una impressionant basílica pre-romànica i romànica, avui lamentablement força arruïnada, i que ha estat catalogada com un dels monuments més notables de l'Empordà.

L'església pròpiament dita és de planta basilical, amb tres naus de creuer, transsepte i tres absis. El claustre i el campanar de cadireta són força derruïts i, adossada al creuer, encara es conserva una part de l'església vella, dedicada a Sant Quirze (s. X).

A curta distància a ponent del monestir, hi ha l'església romànica i parròquia de Santa Maria de Colera (s. XII), i tot i que aquesta església, com la del monestir, ha estat objecte d'alguns treballs de restauració, es pot dir que ha arribat el moment en què les institucions hauran de prendre una decisió per a la seva consolidació definitiva, la qual cosa, d'entrada, ha mobilitzat un grup d'entitats comarcals que treballen a fi de salvar tot el que sigui possible del conjunt monumental del monestir.



*A l'Albera hi ha boscos d'una gran
bellesa, com la fageda de les Colomates.*
Foto: Anna Borbonet.

El monestir de Sant Quirze de Colera. Un conjunt monumental que és urgent salvaguardar

Joan Badia i Homs

La serra de l'Albera és, com tothom sap, l'extrem oriental de la cadena pirinenca, entre les planes veïnes del Rosselló i l'Empordà. El seu vessant de migdia, vers l'Alt Empordà, és menys abrupte que el de tramuntana, davalla d'una forma suau cap a la plana i crea petites valls relativament obertes i assolellades.

Aquest sector empordanès de l'Albera és un espai natural de gran valor, però terriblement delmat pels incendis forestals, que s'hi han produït d'una manera continuada. El darrer, de l'estiu de 1986, fou d'unes proporcions enormes, d'unes conseqüències excepcionalment desastroses. És, per ara, el darrer i més lamentable capítol de la degradació progressiva de l'Albera.

Fou, precisament, el mateix any 1986 quan es produí la declaració oficial de «Paratge natural d'interès nacional» de dos sectors d'aquest vessant sud de la serralada (per llei del Parlament de Catalunya del 10 de març del dit any). Les dues zones protegides corresponen, per una banda, a la capçalera del riu Anyet i part del riu Orlina, en terrenys dels municipis de la Jonquera i Espolla –amb la finca del castell i santuari de Requesens i l'antiga

parròquia abandonada de Sant Martí de Baussitges–, i per l'altra, a la vall de Sant Quirze de Colera, al terme municipal de Rabós d'Empordà. Ambdós espais són separats –a simple vista, d'una manera incongruent– per l'extensa contrada dels termes de Sant Climent Sescebes i Espolla, ocupada pel camp de tir militar, la qual no ha estat protegida per aquest motiu. El fet es comenta per si sol; ens podem estalviar digressions inútils i doloroses. Altres paratges de la serra, entre Sant Quirze i el mar, a llevant, i els propers al coll del Portús, a ponent, també queden fora de protecció.

L'extensió excessivament reduïda dels espais protegits i els condicionaments amb els quals hom topà a l'hora de delimitar-los són qüestions que ultrapassen el plantejament del present escrit. És obvi, en qualsevol cas, que l'existència del parc natural de l'Albera ha significat un pas enormement po-

sitiu per a la salvaguarda del seu ecosistema.

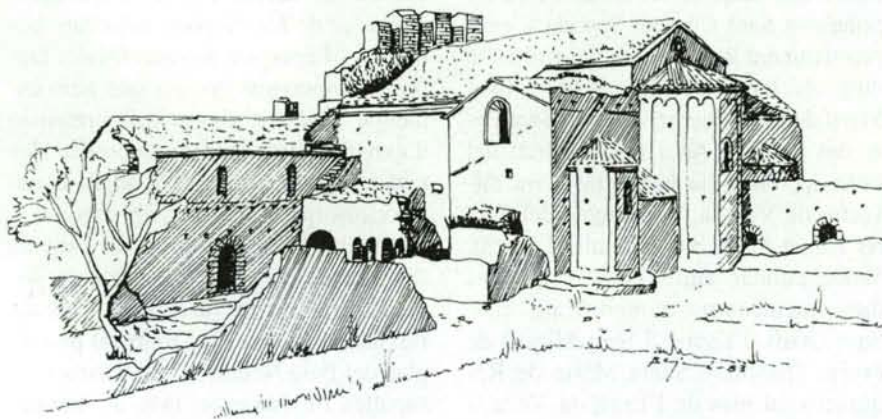
EL PATRIMONI CULTURAL DE L'ALBERA

És plenament reconegut l'interès de l'Albera empordanesa des del punt de vista del patrimoni natural. Però un altre gran valor patrimonial a defensar és el cultural i històric. És extraordinari el gruix de testimonis del passat que s'escampen per les terres de l'Albera. Pertanyen a les més diverses èpoques, des de la remota prehistòria fins a les mostres d'arquitectura popular de les masies encara habitades o que ho han estat fins fa pocs anys.

Cal tenir en compte que aquest és el sector pirinenc proper al Mediterrani, el menys elevat i el que posseeix colls més fàcilment accessibles, que sempre foren molt freqüentats. És un massís muntanyenc que res no separa. Des dels temps més reculats, els camins que el travessen han contribuït a agermanar terres que avui, per negra dissort, són repartides entre dos estats tradicionalment centralistes.

Cal destacar les mostres de megalitisme, dins el patrimoni prehistòric. El territori posseeix dòlmens i menhirs en una abundor considerable. Encara recentment s'hi han fet descobertes d'elements desconeguts, de gran importància. La zona megalítica d'ambdós vessants de l'Albera forma continuïtat amb la serra de Rodes i la península del Cap de Creus.

No es poden oblidar les estacions arqueològiques en diferents coves i abrics d'arreu de la serra, en general poc o gens estudiades, i els llocs ocu-



Sant Quirze de Colera.
Dibuix de Benjamí Bofarull.

pacionals i necròpolis del Bronze Final i Primera Edat del Ferro, concretament del terme d'Espolla. De temps més propers es coneixen també alguns establiments o algunes troballes aïllades, pre-romans i romans.

Una atenció especial mereixen les inscultures —gravats esquemàtics a les roques, principalment conjunts a base de cassoles o petites concavitats, recs sinuosos, signes cruciformes i d'altres—, de gran profusió a l'Albera, com a les muntanyes veïnes. L'extrema dificultat del seu estudi correcte rau en el misteri del significat d'aquests missatges ancestrals. Existents amb certesa en èpoques prehistòriques, tingueren perduració —o projecció?, o reaparegueren?— en temps plenament històrics.

Ruïnes com les del *castrum* d'època visigòtica del Castellar d'Espolla o les fortificacions de l'Esquerda de la Bastida (la Jonquera) ens parlen de les etapes de grans trasbalsos que configuren el pas del Món Antic al medieval en aquestes terres. El seu estudi pot ésser d'un interès excepcional.

L'establiment humà a les valls i als replans del massís, bàsicament de caràcter dispers, i l'explotació dels seus recursos naturals es generalitza i s'intensifica al llarg de l'Edat Mitjana. És una etapa històrica que a l'Albera ens ha llegat un patrimoni arqueològic i arquitectònic formidable.

El monestir de Sant Quirze de Colera amb el seu conjunt monumental és, indiscutiblement, la peça capdavantera d'aquest ric patrimoni. Però qualsevol estudi de l'arquitectura alt-medieval del país ha de tenir també molt en compte el grup d'esglésies pre-romàniques i romàniques primitives de l'Albera meridional. Sobretot uns monuments tan notables com Santa Fe dels Solers —a Sant Climent Sescebes, avui pràcticament inaccessible per trobar-se dins els terrenys militaritzats—, Sant Martí de Baussitges (Espolla), Sant Pere del Pla de l'Arca i Sant Martí del Forn del Vidre (la Jonquera), Sant Silvestre de Valleta, Sant Genís del Terer i Sant Martí de Vallmala (Llançà). Sense oblidar altres edificis i restes més fragmentaris o modificats, com Sant Genís d'Esprac i Sant Miquel de Freixe (Espolla), Santa Maria de Requesens, al mas de l'Església Vella, i

Sant Jaume de Canadal (la Jonquera), i algunes esglésies romàniques de datació menys antiga: Sant Miquel de Solans o Santa Llúcia (la Jonquera) i Sant Miquel de Colera.

Els castells medievals presenten una variada tipologia i, a voltes, aspectes molt originals. En són mostres els castells de Canadal —on hi ha edificacions de situació i cronologia distintes—, de Rocabertí i de Requesens (la Jonquera), el de Cantallops, el singularíssim castell de Querroig (Portbou), la torre o castellot de Molinàs (Colera) i altres fortaleeses i guaites més enrunades.

A la zona hi ha restes notables de poblats medievals, amb casalots rústics i més o menys agrupats, com els de Solans i el Pla de l'Arca (la Jonquera), Abellars (Cantallops), Freixe (Espolla) i Sant Miquel de Colera. Aquest darrer, amb la necròpoli, ha estat en gran part bàrbarament destruït. Cal afegir-hi els vestigis nombrosos de «casals» (masos, establiments agraris dispersos) i també alguns rastres de construccions més particularitzades, com, per exemple, la cel·la monàstica alt-medieval de Sant Martí de Vallmala o Fontanet. És un conjunt de jaciments d'unes possibilitats molt vastes per a ampliar el migrat coneixement sobre les comunitats rurals de l'època; però la seva investigació arqueològica ni tan sols s'ha iniciat.

També caldria parlar dels camins i les carrerades ramaderes, generalment d'origen antiquíssim, i de les seves obres de fàbrica, com el pont de Vilarloli, o els trams enllosats, com els del paratge de la Murtra (Sant Climent Sescebes) i del pla d'Helena (Rabós).

La riquesa del patrimoni cultural d'aquest espai geogràfic té una projecció en els testimonis arquitectònics —mostres de les diverses activitats humanes— d'èpoques postmedievals, tant o més importants que els que hem esmentat fins ara. Sense cap pretensió d'exhaustivitat, podem recordar les masies, bordes, corrals i altres construccions que hi lliguen, les cabanes o barraques, les parets de feixes i diverses construccions populars de paret seca, els molins i les rescloses als cursos fluvials, els forns i les fonts, el pou de glaç del Puig Neulós, els santuaris i les capelles (la Mare de Déu de Reque-

sens, Sant Quirce), les antigues pedres fites...

És un patrimoni cultural divers, extens i complex. La seva recuperació i definitiva protecció esdevenen problemàtiques malgrat l'existència del parc natural des de fa poc temps. El gran despoblament del territori, la zona militaritzada, els incendis forestals, alguns actes vandàlics i altres circumstàncies originen l'enrunament progressiu d'una bona part dels edificis, la degradació del seu entorn i la destrucció d'alguns jaciments arqueològics. La remarcada diversitat del conjunt dificultaria enormement la recerca d'una possible solució global, si mai les institucions decidissin emprendre-la. De moment, només són les entitats populars —centres excursionistes i els dedicats a l'estudi i la protecció de l'ecologia i el patrimoni històric— que es preocupen, com a mínim, de denunciar i divulgar l'esmentada problemàtica.

EL MONESTIR DE SANT QUIRZE DE COLERA. NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El monestir de Sant Quirze de Colera, com a peça cabdal del patrimoni històric-cultural de l'Albera empordanesa, és el paradigma de la situació caòtica que comentem. Malgrat el seu interès a escala nacional, malgrat haver estat declarat monument protegit ja fa seixanta anys, ha continuat en mans de particulars, en un procés de degradació llastimós, agreujat per les accions brutals d'alguns indesitjables. Les destruccions de les darreres dècades, en algun cas, són ja irreversibles.

De fet, quan parlem de Sant Quirze de Colera, ens referim a tot un conjunt monumental, ja que el monestir integra construccions diverses, agrupades dins el seu clos i també escampades per l'entorn.

L'emplaçament del cenobi és característic de molts establiments monàstics. Fou erigit prop d'una font, al mig d'una clariana de l'alta vall de la riera de Sant Quirze o Regarada, que en aquest punt recull les aigües d'altres torrents. És un indret força espaiós, però també arrecerat i, en certa manera, llunyà i recòndit, als peus de la carena

L'ALBERA

Conjunt de les construccions del monestir de Sant Quirze de Colera, vist des de l'indret de la font. Foto: Jenar Fèlix.

de la serra —avui frontera estatal—, al sector entre el coll de Banyuls i el coll del Torn.

L'abadia benedictina de Sant Quirze té uns orígens que es perden en la foscor dels segles que la van veure néixer i arrelar. Tanmateix, un document datat l'any 844, del qual només ens ha arribat una còpia molt alterada del segle XIII, ens en dona una informació valuosa. Malauradament, és difícil saber amb precisió quines són les parts interpolades tardanament al text, si bé en alguns paràgrafs això resta evident per contenir anacronismes. Els historiadors l'han valorat d'una manera molt diversa. Darrerament hom se sol inclinar a pensar que són fiables les explicacions que conté sobre la fundació del monestir per part dels germans Libenci —primer abat— i Assinari, els quals haurien aprisiat terres de l'Albera i Peralada, on establiren esglésies i cel·les. Això hauria succeït en temps de Carlemany, segurament poc després de la pèrdua del domini del territori per part dels sarraïns (any 785, pas de la ciutat de Girona al poder franc). Abans de l'any 815 els dits germans haurien obtingut un precepte de l'emperador, que els donà del seu fisc les possessions del monestir que ells tingueren com a propietat privada i que després de la seva mort cediren als monjos que hi vivien en comunitat. Aquest precepte de Carlemany es va perdre i l'any 844 el monjo Guimund —fill d'Assinari i nebot de Libenci— acudí a Tolosa, on es trobava el rei Carles el Calb, per defensar els dominis de l'abadia enfront de les pretensions del comte Alaric d'Empúries. Després d'haver presentat testimonis oculars dels fets que s'han esmentat, la sentència del judici fou favorable a Guimund i el seu monestir de Sant Quirze i Sant Andreu.

L'abadia de Sant Quirze és, per tant, un exemple molt primitiu del renaixement monàstic d'època carolíngia, lligat a la reforma benedictina, al sud de l'Albera. Com altres fundacions sem-



blants de monestirs, seria un element útil al poder franc per a la reorganització polític-religiosa del territori.

Després d'aquests fets passen més de vuitanta anys sense que coneguem notícies del monestir, fins l'any 927, que es troba regit per l'abat Manuel, amb el qual s'inicià una etapa d'esplendor. N'és la prova més notable la consagració, l'any 935, de la nova església dedicada als sants Quirze, Andreu i Benet, que hom edificà després d'enderrocar les parts de l'antic temple que es consideraren inútils. En aquesta avinentesa fou confirmat a l'abadia el seu terme jurisdiccional, al qual s'afegia la dotació de terres feta pel comte Gausbert d'Empúries-Rosselló en testament. Comprendia un extens territori de l'Albera a l'entorn de la casa monàstica, que limitava per llevant amb el mar —el litoral dels actuals municipis de Colera i Portbou—, on els monjos tingueren els drets de pesca.

El terme fou ampliat encara al llarg del segle X amb noves i importants donacions del comte Gaufred, fill de Gausbert, decidit protector del cenobi (el segle XII —any 1135— augmentaria encara amb terres rosselloneses, de Banyuls, al nord de la serra). L'ascens posterior del poder temporal del monestir es comprova sobretot per documents de la segona meitat del segle XI, que esmenten nombrosos alous que posseïa a ambdós costats de l'Albera.

L'any 1123, en temps del gran abat Berenguer, se celebrà una nova consa-

gració de la basílica de Sant Quirze. En l'acta es fa al·lusió a l'antic precepte de Carlemany, a les donacions dels comtes i al trasllat de l'altar de l'església de Santa Maria, situada davant del monestir.

Durant els segles XII i XIII s'acreix el poder de la casa. Entre altres fets destaquen les adquisicions dels drets sobre la vila i el terme de Rabós, l'any 1242, i dels masos i drets que el comte d'Empúries tenia a la vall de Sant Quirze, l'any 1255. Una butlla papal de l'any 1219 havia confirmat a l'abadia la possessió de set esglésies; les de Sant Miquel de Colera, Sant Miquel de Freixe, Sant Martí de Baussitges, Sant Nazari de Noves i Santa Maria de Tornabells, dins el terme o força properes al monestir, i altres dues d'allunyades: Sant Esteve de Costa i Santa Maria de les Illes, al Montseny.

L'any 1285 el gran exèrcit del rei Felip I d'Ardit passà pel coll de la Maçana i acampà durant una setmana al costat del monestir. Hom suposa que la comunitat de Sant Quirze no era pas desfavorable al monarca francès, a causa del caràcter de croada que el papa havia donat a l'acció contra Pere el Gran i Catalunya. Uns quants anys més tard, el 1288, el monestir fou ocupat i saquejat per tropes del rei Jaume de Mallorca, que havien envaït un sector de l'Empordà.

Durant el segle XIV l'abadia se'n mostra encara puixant. L'any 1303 li era reconegut, pel comte d'Empúries,



el dret d'exercir justícia civil i criminal al seu terme. Per aquesta jurisdicció el monestir tenia la condició de castell termenat. L'any 1375 la comunitat adquirí la propera vall de Freixenet i el 1392 el poble de Mollet (d'Empordà) en lliure i franc alou.

Tanmateix, a la primera meitat del segle XV hi ha notícia que el cenobi havia caigut en una crisi molt pregonada en tots els aspectes. Hom la suposa originada, en bona part, pel nomenament d'abats comandataris, que ja no hi residien. El decaïment material fou molt ràpid. L'any 1441 consta que el claustre ja es trobava en estat ruïnós. Un segle més tard, l'any 1540, ja pràcticament no hi havia comunitat; només hi vivien un monjo, un clergue i alguns llecs i servents. En aquesta situació, l'any 1592, el papa Climent VIII ordenà que el monestir de Sant Quirze fos agregat al de Sant Pere de Besalú. Des d'aleshores s'hi extingí definitivament la comunitat i l'abadia de Besalú passà a dominar l'antic terme de Sant Quirze i els drets i les possessions que s'havien conservat. Un dels monjos de Besalú ocupà el càrrec de *cambrer de Sant Quirze*.

Com és lògic, a partir d'aquest mo-

ment s'accelerà la ruïna i l'espoliació del temple i les dependències del cenobi. Amb les lleis d'exclaustració i desamortització dels béns eclesiàstics de l'any 1835, la finca de Sant Quirze de Colera, amb els edificis del monestir inclosos, passà a mans particulars: fou adquirida en pública subhasta per Ramon de Nouvilas, general liberal empordanès. Els seus descendents en són encara els propietaris. El monestir, que s'havia convertit en un mas ramader i forestal, en els darrers temps roman deshabitat.

EL CONJUNT MONUMENTAL DE SANT QUIRZE DE COLERA

El monestir de Sant Quirze ofereix, encara avui, malgrat el desempar de segles i les espoliacions, un conjunt monumental d'altíssim interès. Les parts que s'han perdut són d'una importància inqüestionable, però les que han arribat a nosaltres, senceres o fragmentàries, configuren un testimoni molt valuós per a definir les característiques i la personalitat de l'arquitectura alt-medieval dels comtats del nord-est de la Marca.

La làpida romànica fotografiada quan encara era a Sant Quirze de Colera: l'abat entre dos monjos (segles XI o XII). Foto: Francesc de Quiroga (1950).

Per llur ubicació, les construccions del vell monestir i el seu entorn es poden dividir en tres sectors: 1) el nucli orgànic i compacte del cenobi, amb el recinte claustral; 2) l'església de Santa Maria de Colera, fora del recinte, a poca distància vers ponent, i 3) les construccions en ruïnes i les restes arqueològiques escampades per la vall.

El recorregut per aquest conjunt ens permetrà distingir construccions de cronologia diversa, que pertanyen a diferents etapes de la vida del monestir, sobretot als seus períodes de més esplendor.

Al nucli principal —el clos monàstic—, hi destaca d'una forma preeminent la gran església de pla basilical, de tres naus, transepte i tres absis. Ocupa el costat de tramuntana del conjunt edificat que s'organitzà al voltant del claustre, del qual només resten arcades d'una de les galeries. Al seu en-



torn, als altres costats, hi veiem diferents dependències del cenobi, més o menys conservades i amb alguns elements de fortificació. El recinte fortificat s'allargava àmpliament vers llevant i proporcionava al monestir un aspecte de fortalesa, en concordança amb la condició de castell termenat. A ponent hi queden també restes del clos murat i s'hi aprecia l'emplaçament del portal d'entrada, ja molt enrunat i soterrat.

Abans de visitar la basílica, podrem observar al seu costat de migdia, a la vora del transsepte o creuer i integrada a les edificacions que limitaven el claustre per llevant, una construcció força ruïnosa que crea dos espais coberts amb volta ultrapassada, comunicats per un arc. Es tracta d'una pervivència de l'església més primitiva, aquella que, segons consta l'any 935, havia estat substituïda per un nou temple, però de la qual s'havien mantingut unes parts aprofitables. Són les que encara veiem. Corresponen a un sector de la seva capçalera, amb l'absidiola de migdia, de planta trapezoïdal, i un segment d'un estret deambulatori contingut dins l'absis major. Aquest gran absis major o central es comprova que era semicircular o de ferradura per les

restes i els fonaments del seu mur perimetral. Tots els murs presenten aparell en *opus spicatum*, disposició de les pedres en forma d'espiga o espina de peix, característic de molts edificis preromànics.

Malgrat que en coneixem només una part reduïda, l'església primitiva de Sant Quirze de Colera és d'un interès excepcional com a mostra de temple pre-romànic de dimensions grans i configuració complexa. Cal tenir, sobretot, en compte la cronologia molt alta que, per les dades històriques esmentades, podem situar dins el segle IX o, com a màxim, en un moment inicial del segle X. Per raons que seria llarg de comentar, l'estructura de la capçalera insinuada per les actuals romanalles —absis central semicircular amb deambulatori, entre absidioles trapezoïdals— ajuda a comprendre l'arquitectura que es desenvolupa a ambdós costats de l'Albera abans de l'any mil en els seus exemples de més alta volada. Podem esmentar, en especial, la gran església de Sant Pere de Rodes i, com és lògic, la de Sant Quirze, que fou erigida en aquest mateix lloc i consagrada l'any 935.

És la mateixa basílica que avui resta

La làpida gòtica amb el relleu sepulcral de l'abat Berenguer de Vilatenim, que morí l'any 1322, fotografiada quan encara es trobava a la façana de migdia de l'església de Sant Quirze.

Foto: Francesc de Quiroga.

dempeus, si bé amb importants modificacions, introduïdes ja en plena època romànica.

De l'obra de la primera meitat del segle X s'han conservat en una part majoritària els murs perimetrals de les tres naus i, gairebé enterament, el transsepte de braços destacats o sobresortints, d'una tipologia comuna dins l'arquitectura religiosa pre-romànica i romànica inicial a les comarques del nord-est català. A la reforma romànica del segle XI (probablement de la primera meitat o de cap a la meitat de la centúria), hi correspon l'estructura interna i de cobriment de les naus —amb voltes de canó a la central i de quart de cercle a les col·laterals, sobre arcs torals, separades per pilars cruciformes i arcs formers de mig punt— i la capçalera triabsidal. Als paraments externs, els

tres absis semicirculars presenten decoració llombarda, a base de frisos d'arcuacions entre lesenes. A l'hemicle intern de l'absis major, l'ornamentació consta d'arcuacions, semicolumnes adossades i capitells amb motius esculpits.

El temple patí l'enfonsament de la tramada de l'extrem occidental de les naus, que arrossegà la primitiva façana del segle X, de la qual queden restes. El fet comportà l'escurçament de l'edifici, amb la construcció d'una nova façana romànica, molt austera, sense decoració, que segurament també data del segle XI.

La conjunció de les estructures de les dues etapes constructives esmentades originà una solució molt singular, raríssima, en la unió del transsepte amb les naus laterals, les quals posseeixen, en llur extrem de llevant, uns trams amb dobles voltes situades a diferent nivell.

Els fragments de murs que corresponen a cadascuna de les dues èpoques es poden distingir d'una manera clara: l'*opus spicatum* predomina als paraments pre-romànics del segle X, mentre que els aparells romànics del segle XI es caracteritzen pels petits carreus desbastats que es col·locaren en sedimentació horitzontal.

Per tot el que acabem de comentar i per altres motius, aquesta església s'inscriu dins el cicle arquitectònic alt-medieval del Rosselló i l'Empordà (segle X i primers temps del segle XI), que té entre els edificis definidors els temples monàstics de Sant Genís de Fontanes, Sant Andreu de Sureda i Sant Pere de Rodes, i altres de menys monumentals, com Sant Nazari de la Clusa o Santa Maria de Vilanant. Té un especial interès, doncs, com a mostra notable de l'arquitectura religiosa pre-romànica del país i també com a exemple de l'adopció primerenca de les formes romàniques llombardes en aquest territori.

Al pati quadrangular, no gaire gran, que assenyala l'emplaçament del claustre, hi resta, com ja hem indicat, part d'una de les galeries amb arcades, la del costat nord, paral·lela a l'església. El mur, amb parament d'espiga, és perforat per dues obertures geminades que tenen unes curtes columnetes cilíndriques i capitells mensuliformes, molt voluminosos i sense decoració. Les proporcions feixugues i la manca d'esveltesa, la tosquedat dels diferents elements, li donen un aspecte rude que revela el seu primitivisme. Evidentment, és una part del claustre coetani a l'església consagrada l'any 935. Ens trobem davant del claustre més arcaic del qual han quedat restes al país. Al meu entendre, per als amants de l'art medieval, l'existència d'aquest claustre del segle X ja mereix, per si sola, una visita al vell monestir de l'Albera.

No hi ha restes de les altres tres galeries del claustre. Alguns indicis permeten suposar que havien estat renovades potser el segle XII i que posseïren capitells romànics amb escultura. L'espoliació de peces decorades, un cop abandonat el monestir, explicaria que, paradoxalment, sigui la part més antiga —sense ornamentació— la que roman dempeus.

Les edificacions que envolten l'espai del claustre es mantenen en estat divers. Creen un conjunt heterogeni. Les construccions del costat de llevant són força enrunades, a més de les restes del temple primitiu —que ja hem esmentat—, hi veiem murs que corresponen al clos monàstic bastit el segle X i principis del segle XI. També pertany a aquesta època la part baixa de la complexa edificació de dues plantes i dues crugies situada a migdia, on hi ha una notable sala coberta amb volta de canó. La seva planta superior mostra estructures gòtiques dels segles XIV o XV, amb dues finestres coronelles, al sector que fou, probablement, casa de l'abat. Una part de l'edifici va ésser modificada i una mica arranjada en temps recent per a l'habitable dels darrers masovers.

Tot el costat occidental és ocupat per una llarga i massissa edificació tardoromànica, que cal suposar aixecada el segle XIII. Té una part amb la coberta enfonsada, però més de la seva meitat resta força ben conservada i manté la volta apuntada, alta i esvelta, i una elegant i senzilla façana. Hom suposa que correspon al refectori del monestir.

L'obra de fortificació que allargava el conjunt de construccions cap a llevant es pot considerar del segle XIV. S'hi ha conservat una torre quadrangu-

lar gairebé sencera, el basament d'una altra i murs amb estances annexes del recinte que encerclava una espaiosa plaça d'armes.

L'església de Santa Maria de Colera, erigida per al servei religiós dels habitants de la rodalia del monestir, es troba, com ja sabem, separada i aïllada vers ponent. És un temple romànic d'una sola nau i absis semicircular, amb volta apuntada. Dins la seva simplicitat formal, pertany a un tipus d'església que els segles XII i XIII s'estengué per un ampli espai geogràfic del nord-est català. La seva portada, alhora senzilla i escaient, es retroba amb poques variacions en un gran nombre de les dites esglésies. Diferents detalls fan suposar que Santa Maria és una construcció poc evolucionada dins l'esmentat grup tipològic. Probablement és d'una data apropada a la consagració de l'any 1123.

Totes aquestes construccions i restes de Sant Quirze ens permeten tenir, d'alguna manera, una seqüència força il·lustrativa de l'arquitectura que originà el període plenament vital del cenobi; és a dir, des del segle IX als segles XIV-XV. Aquest és un fet certament excepcional.

A l'entorn immediat al monestir hi ha elements d'èpoques posteriors prou interessants, com el corral situat vers el nord, construït d'acord amb la masia ramadera. És una peça atractiva d'arquitectura popular.

A l'altre costat de la riera i en un replà una mica enlairat, la font de Sant Quirze ha estat refeta el segle XIX i té unes feixes d'hort esglaonades amb altes parets de pedra. L'indret és digne d'ésser visitat, ombrejat per un bonic grup d'arbres que en part s'han salvat del darrer incendi.

Com és lògic, tot l'àmbit del monestir i diferents punts del seu entorn presenten un considerable interès arqueològic. Els treballs d'excavació sens dubte hi documentarien elements ara desconeguts, vestigis d'edificacions, de les quals, en algun cas, ja s'identifiquen certs indicis. De fet, al monestir ja es varen obrir unes cales d'excavació, juntament amb unes obres de consolidació fetes a final de la dècada de 1970. Al subsòl del refectori i de l'ala meridional del transsepte de l'església,



hi aparegueren nombroses tombes. Es pot comprovar que les primeres són molt antigues, de tipus antropomorf, segurament pertanyents a les etapes inicials del cenobi. Però, per desgràcia, els resultats d'aquestes excavacions no han estat publicats, ja que no sembla que s'estudiessin d'una manera correcta. Fins i tot, les sepultures es deixaren al descobert, la qual cosa ha produït la seva total degradació. És un fet molt lamentable la pèrdua d'una informació arqueològica fonamental per al coneixement dels orígens i l'evolució de l'abadia.

Fora del clos monàstic, tenen un especial interès arqueològic les restes de construccions medievals que es localitzen prop de l'església de Santa Maria, les situades al nord de Sant Quirze i, sobretot, les que s'han identificat en diferents punts de l'estreta vall del torrent de Pallerols, ja una mica més distants vers llevant. D'altra banda, al fons de la mateixa vall es drecen encara les ruïnes, menys antigues, del mas anomenat el Marc de Baix, mentre en un replà més elevat hi ha les del Marc de Dalt, dos testimonis de masies ramaderes d'indubtable atractiu.

Dins d'una rodalia una mica més

àmplia, hi ha altres elements valuosos del patrimoni, en relació amb l'època del monestir o sense. Es troben generalment en indrets molt envaïts per les garrigues, de no fàcil visita. Caldria també revalorar-los, juntament amb el complex monumental de Sant Quirze. Se'n destaquen de manera especial les restes d'una fortalesa alt-medieval i l'extens agrupament de roques amb gravats o inscultures proper al mas Mallol, segurament prehistòric (identificats per membres del GESEART).

Ja hem indicat al principi que l'Albera forma part d'una important zona megalítica. No hi ha megàlits molt propers al monestir de Sant Quirze —els dòlmens de les Comes Llobes de Pils i del Solar d'en Gibert són força allunyats cap a ponent—, però destacarem el dolmen de Dofines, descobert i descrit fa pocs anys (1983). Es troba vers l'extrem sud-est de l'antic terme jurisdiccional de l'abadia, en un paratge una mica accidentat. En l'acta de consagració de l'any 935, aquest megàlit és esmentat amb el mot *arca* entre els límits de l'alou de Sant Quirze, la qual cosa significa que fou utilitzat com a fita termenera de la propietat dels monjos.

Sant Quirze de Colera i Santa Maria a segon terme. Dibuix de Rafael Borràs.

Tanmateix, si ens arribem al monestir pel camí que surt del poble de Vilamaniscle, ens serà molt fàcil visitar el menhir del Mas Roquer. El veurem a poca distància del dit camí, a mà dreta, un cop fets un quilòmetre i mig, aproximadament; és un monòlit esvelt, de 3,60 m d'alçària.

Els dos camins transitables per a vehicles que porten al monestir són aquest de Vilamaniscle i el que surt del poble de Rabós d'Empordà, els quals són coincidents en el darrer tram. Pel camí de Rabós podrem veure la capella de Sant Quirze, que fou bastida el segle XIX, després de la desamortització, a cosa de tres quilòmetres al sud de l'antiga abadia, per continuar els serveis religiosos de l'església de Santa Maria. Es tracta d'una esglésiola senzilla, d'una nau decorada a l'interior amb unes pintures murals de caire popular i molt ingenu, que tenen força gràcia. Roman sempre tancada; guarda algunes peces procedents del monestir.



La torre conservada de la muralla del monestir de Sant Quirze.
Foto: Jenar Fèlix.

Si el visitant demana informació sobre l'itinerari a seguir, caldrà que tingui en compte que, per als habitants de la contrada, aquesta església moderna és la de Sant Quirce o Sant Quirze, mentre el monestir és conegut, només, com *el Convent*.

A l'inici, o potser millor en retornar de la visita a Sant Quirze, és recomanable fer una passejada pels pobles d'on parteixen els camins, Vilamaniscle i Rabós, situats als aspres de l'Albera. Ambdós poblats estigueren sota el domini feudal de l'abadia.

Vilamaniscle presenta un nucli reduït d'atractives solucions arquitectòniques tradicionals, dominat pel castell o casal de Gorgot, avui en ruïnes. Envoltat per un paisatge adust, però d'amable serenitat, on s'agermanen les vinyes, les garrigues i el bosc escadus-

ser, recorda els poblets interiors d'algunes illes gregues.

A Rabós d'Empordà els habitatges s'organitzen en un serrat, sobre el curs del riu Orlina, que travessa un antic pont. Els carrerons tenen forts pendents i creen una petita trama urbana, irregular i molt densa. El poble ofereix una imatge de remembrança medieval, presidit pel volum prominent de l'església de Sant Julià, coronada per una ferrenya obra de fortificació. L'església, d'inicis del segle XIV té encara traça romànica; els murs de defensa s'hi aixecaren segurament en un moment més avançat dins el mateix segle. Al seu costat, al cementiri, hi queden restes del temple anterior, romànic del segle XI, amb decoració llombarda, com la dels absis de Sant Quirze de Colera. Rabós fou la vila dominada plenament pel monestir, que hi implantà els seus drets de manera progressiva. L'església fortificada de Sant Julià de Rabós, amb el seu aire castellívol, és un altre símbol de la dualitat prestigi espiritual-poder temporal que representà i exercí l'abadia de Sant Quirze durant molts segles en aquestes terres.

FRAGMENTS D'ESCULTURA I ALTRES PECES DISPERSES

Només dedicarem una referència breu a l'escultura i a algunes peces antigues que, procedents del monestir de Sant Quirze, avui es troben en diferents llocs. Com ja sabem, l'espoliació hi ha estat enorme; solament una mínima part dels elements decoratius i de culte ha arribat als nostres dies.

Els escassos testimonis d'escultura que, malgrat tot, romanien al monestir han hagut d'ésser retirats i traslladats per a evitar noves pèrdues.

La peça més notable que s'hi mantingué fins a temps recents és una làpida romànica en la qual figuren tres personatges esculpits en relleu i representats frontalment, un abat entre un diaca i un sots-diaca. Té una gran força expressiva. Diferents opinions la consideren d'entre cap a final del segle XI fins al segle XII molt avançat. Es trobava encastada al mur de migdia de la basílica, sota la volta del claustre, al costat d'altres dues làpides sepulcral



gòtiques: la que presenta l'epitafi de l'abat Ramon de Bianya de l'any 1296 i la que té esculpit un magnífic relleu sepulcral i pertany a l'abat Berenguer de Vilatenim, que morí l'any 1322, segons el seu epitafi.

Hi havia també dos magnífics capitells romànics atribuïbles al segle XII, un dels quals amb representació de sirenes i l'altre de tema vegetal, que hom havia col·locat a les finestres coronelles de la façana de la casa de l'abat. Probablement procedien de les galeries desaparegudes del claustre.

Després d'haver quedat deshabitat el lloc de Sant Quirze, totes aquestes peces varen ésser salvades de robatoris inevitables per part de persones que han demostrat el seu bon criteri. Segons notícies, des d'aleshores són guardades en una casa particular. Si el futur del monument és el que cal esperar, potser d'aquí a poc temps podran retornar al lloc d'on sortiren i on els pertocaria de romandre definitivament. L'acte del salvament és indubtable que mereix tota mena d'elogis. També ens sembla evident –i així ho hem manifes-

tat en alguna ocasió– que el més adequat hauria estat dipositar provisionalment les esmentades escultures, que pertanyen al patrimoni cultural de la comunitat, en algun museu de la comarca per a la seva exposició pública durant tots aquests anys.

També es tenen notícies fiables de la troballa d'altres capitells romànics –dos o més– durant l'excavació pseudoarqueològica dels anys setanta. Suposem que també podran retornar al monestir quan això sigui possible i aconsellable.

La capella moderna de Sant Quirze, ja esmentada, guarda des del segle XIX altres elements que procedeixen del monestir (o més probablement de la seva església de Santa Maria). Cal destacar una senzilla pica baptismal tardoromànica que té un fris ornamental amb diferents detalls en baix relleu. Hi ha també una ara d'altar medieval, sense decoració (una altra ara semblant ha estat traslladada fa algun temps a l'església de Rabós). La capella conté, a més, un retaule de pedra del segle XVII molt singular; esculpits en baix

Façana meridional de les dependències del monestir de Sant Quirze amb les dues finestres gòtiques quan encara tenien els dos capitells romànics, avui desapareguts d'aquest lloc. Foto: Joan Badia.

relleu, hi veiem la Verge entre sant Miquel i sant Isidre, la Crucifixió al coronament, sanefes ornamentals i abundant epigrafia.

Al monestir mateix només hi ha quedat una gran lauda sepulcral del segle XVI amb curiosos relleus, que pertany, segons l'epitafi datat l'any 1522, al llinatge Mallol (el mas Mallol és al sud de Sant Quirze, a la mateixa vall). Ha estat col·locada en un indret apartat, tot esperant temps millors per al monument.

Informacions de diversa font ens parlen d'altres peces de Sant Quirze de Colera en mans de particulars, concretament elements d'escultura. Això vol dir que unes gestions convenientes i tre-

balls de recerca ben aconduïts amb la finalitat de fer noves localitzacions potser permetrien augmentar aquest lot, relativament reduït, que hem comentat. És un patrimoni que voldríem creure que algun dia no llunyà veurem aplegat en una sala-museu del monestir de Sant Quirze, quan el monument hagi passat a ésser plena propietat del poble català i hagi estat objecte d'una adequada consolidació i restauració.

SITUACIÓ ACTUAL DE SANT QUIRZE DE COLERA, «LA VERGONYA DE L'EMPORDÀ»

Les perspectives de futur que acabem d'apuntar són encara, per desgràcia, una il·lusió de l'esperit, una quimera. Només s'han iniciat uns contactes per a posar les bases a una negociació seriosa, però d'una manera tan lenta i discontinua, que, darrerament, les persones i els col·lectius interessats en la qüestió s'han vist obligats a fer accions d'informació i protesta, com veurem.

Com ja sabem, després de 1835 el monestir i el seu territori es privatitzen. Els edificis medievals es transformen en masia: habitació dels masovers, estables i corrals, magatzems agraris, etc. Hem arribat a veure, fa anys, un bon nombre de vaques i altre bestiar dins de l'església. Era el ferment d'una degradació innegable del monestir, però també tenia un vessant positiu. La presència i l'activitat humanes al lloc contribuïren al manteniment de certes estructures bàsiques dels edificis i, sobretot, impediren les accions dels visitants vandàlics que tant de mal han fet després.

La privatització no havia pas impedit que l'any 1931, en iniciar-se l'etapa republicana, el monestir de Sant Quirze fos declarat Monumento Nacional, el ple reconeixement «oficial» de la seva importància històrico-artística.

Si la Generalitat dels anys trenta hagués perdurat, és a dir, si la història recent del país hagués estat diferent, cal suposar que la protecció legal hauria comportat també una certa dignificació del monestir. Però ja sabem que no fou pas així. Tanmateix, la condició de monument catalogat va permetre re-

alitzar-hi, a la postguerra, unes escasses però pragmàtiques intervencions, que projectà Miquel Oliva, aleshores responsable dels serveis d'Arqueologia i Belles Arts de la província de Girona. Des d'aquests càrrecs, en una època tan difícil, amb mitjans reduïts i en una situació compromesa ateses les seves conviccions, Oliva realitzà una tasca altament positiva en aquestes comarques. A la dècada de 1960 endegà una senzilla obra de consolidació a l'església de Santa Maria de Colera, que ha implicat el seu total salvament.

Fou després de la desaparició, prematura i inesperada, de M. Oliva (any 1974) que els seus successors iniciaren les intervencions que ell havia projectat al conjunt monàstic d'acord amb la propietat. Són les obres de l'època de la transició democràtica —finals dels setanta— que hem anomenat més d'un cop, en les quals l'absència d'Oliva pesà moltíssim. Ja hem manifestat la nostra opinió sobre els treballs d'excavació no publicats, part negativa a la qual caldria afegir certes solucions a les restes del temple primitiu. En canvi, s'ha de considerar encertada l'estructura de reforç de la volta de la basílica, que segurament ha evitat un ensorrament parcial, i el tractament de ruïna consolidada donat a alguns murs dels sectors de llevant i el nord-est del clos monàstic.

Aquestes intervencions, insuficients i en part desencertades, fetes sense un veritable projecte global de recuperació del conjunt monumental, no tingueren continuïtat —potser per sort. També s'havia produït aleshores el despoblament del lloc. Sense habitants, les construccions del monestir i el seu entorn han sofert un agreujament brutal del procés de degradació. Les portes han estat repetidament esbotzades i les deixalles han envaït tots els racons. S'ha observat, fins i tot, la desaparició d'elements arquitectònics, com fragments de cornises, carreus, etc., que hi romanien escampats i solts, els quals podien haver estat molt útils per a futures campanyes de restauració.

En aquest estat de coses, cap als anys 1985-86 el propietari de la finca i representants de Cultura de la Generalitat iniciaren unes gestions per tal d'acordar els termes de la cessió del monument. La notícia fou acollida amb

satisfacció en els ambients sensibilitzats, però per motius que ignorem, l'acord no es va produir i les converses quedaren ajornades *sine die*. El monument continuà abandonat i a l'albir dels visitants desaprensus.

Cal tenir en compte que des de feia força anys s'havien aixecat veus diverses a l'Empordà que, intermitentment i d'una forma més o menys tímida o agosarada, denunciaven la lamentable situació de Sant Quirze de Colera i en reclamaven una solució urgent. L'existència d'aquest estat d'opinió explica que arribessin a tenir lloc les dites converses.

En el transcurs de 1986 s'esdevingueren dos fets importants i de signe ben divers. Per una part, el gran incendi del mes de juliol, que hem esmentat al principi, afectà la vall de Sant Quirze, la vegetació propera al monestir. Entre altres, desaparegueren alguns dels exemplars més notables del conjunt d'arbres de la font; en canvi, se salvà el grup d'alts i bells àlbers que hi ha vora la riera, al sud-oest del monestir. D'altra banda, com ja sabem, pel mes de març del mateix any, la vall de Sant Quirze havia quedat integrada al parc natural de l'Albera com un dels espais protegits. La protecció del patrimoni natural d'uns sectors de la serra contrasta amb la ruïna i descurança en què es troben molts dels elements del patrimoni cultural. La pervivència de la situació caòtica de la seva peça cabdal, el conjunt monumental de Sant Quirze, ha esdevingut, així, encara més evident i inadmissible.

A la passivitat de les institucions, s'hi afegiren tot un cúmul de circumstàncies que motivaren un ascens en la preocupació pel problema de Sant Quirze. La denúncia per part de persones i col·lectius del món excursionista i cultural de la comarca fou més freqüent, amb aportació de nous arguments, en bona part sota el guiatge de la Coordinadora per a la Defensa de l'Albera.

Així, doncs, per l'agost de 1990 comparàvem la situació de Sant Quirze amb la de Sant Pere de Casserres, a Osona, un altre monestir i gran monument romànic que també era de propietat particular. Però ara ja no podríem fer aquesta comparació. El monestir

osonenc passà a ésser patrimoni de la Generalitat, mentre continuava l'oblit de Sant Quirze, «la vergonya de l'Empordà» com el batejàvem en un escrit de la tardor del mateix any: «Sant Pere de Rodes és el nostre primer monument medieval, però... Sant Quirze ajuda a comprendre les característiques de l'art autòcton que es desenvolupà al segle X al Rosselló i l'Empordà, del qual Sant Pere és el paradigma... És inadmissible que s'esmercin tots els esforços i cabals a Sant Pere de Rodes, mentre es deixa caure a trossos Sant Quirze de Colera. A l'Empordà s'estan preparant gestions i accions per denunciar-ho i per aconseguir evitar-ho.»

Pel novembre de 1990, en els actes commemoratius del 25è aniversari del CEE (Centre Excursionista Empordanès) i en un debat sobre conservació del patrimoni cultural i les entitats populars, cristal·litzà la idea de llançar un *Manifest per al salvament de Sant Quirze de Colera* amb la unió d'esforços dels grups excursionistes i de defensa i estudi de la natura i el patrimoni de la comarca. El signaren el CEE, els Grups d'Art i Treball de Figueres i la Jonquera, el CEPA (Centre d'Estudis i Protecció de l'Albera), el IAE-DEN (Institució Alt-empordanesa per a la Defensa i Estudi de la Natura) i el GESEART (Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional).

El text, que ha estat molt difós per la premsa gironina, i també de la capital, obtingué un gran ressò. Val la pena reproduir-ne els darrers paràgrafs:

«Després de deu anys de la recuperació de l'autonomia voldríem creure que un cas d'abandonament i descurança com el que comentem és excepcional. En qualsevol cas, el país no es pot permetre aquesta *vergonya de l'Empordà*, nom amb el qual comença a ésser conegut el monestir de Sant Quirze, un monument que, a més de ser un dels testimonis materials de l'època de formació nacional de Catalunya, avui es troba al bell mig d'un espai natural protegit.

«És urgent emprendre, pels mitjans que siguin, el salvament, la consolidació i la definitiva protecció de Sant Quirze de Colera. Cal deturar el procés d'enrunament del conjunt edificat, res-



taurar els sectors més degradats, adequar els camins d'accés, establir-hi personal de vigilància i facilitar-ne la visita conjuntament amb la de Sant Pere de Rodes, l'espai del cap de Creus-serra de Rodes i el parc natural de l'Albera.

«Les entitats i agrupacions que ens adherim a aquesta Crida o Manifest demanem –per no dir que exigim– de les institucions del país, i més concretament de les més responsables en aquest cas (Departament de Cultura de la Generalitat, Consell Comarcal de l'Alt Empordà, Diputació de Girona) una

Un aspecte de les restes de l'església primitiva de Sant Quirze, al costat de llevant del claustre. Foto: Jenar Fèlix.

actuació immediata a Sant Quirze de Colera, amb la qual estaríem disposats a col·laborar fins on sigui possible.»

La crida va anar seguida d'altres actuacions, com la confecció d'adhesius amb la silueta del monestir i la frase «La vergonya de l'Empordà» ben destacada. Podem veure nombrosos vehi-

cles d'aquestes comarques amb el distintiu. La resposta popular ha estat considerable. Ja ho remarcàvem en l'escrit de la tardor de 1990: «A l'Empordà hi ha arrelat amb més força que enlloc el moviment popular per a la defensa i recuperació del patrimoni cultural... que té els precedents en l'excursionisme científic... nombrosos grups tenen al darrere una llarga i productiva experiència en el salvament del patrimoni, feta d'il·lusions i d'esforços col·lectius. A l'entorn dels nostres monuments hi viu gent culta, sensibilitzada. Naturalment, també hi ha gent d'una altra mena; però l'Empordà no és un desert cultural. Els empordanesos tenim el dret d'estar al corrent i d'opinar de com s'actua en el nostre patrimoni col·lectiu.»

Els resultats del Manifest i dels actes que se'n segueixen no es feren esperar. Pel febrer del 1991 el cap de serveis de Cultura de Girona anunciava a la premsa la represa de negociacions amb els propietaris de Sant Quirze i que la cessió es considerava immediata. També confirmaven els contactes els propietaris, que han demostrat un indubtable interès per solucionar l'afer i la bona voluntat que el monestir sigui de titularitat pública. Encara a principis de juny, noves notes de premsa informaven que la cessió era a punt de formalitzar-se, amb una clàusula, imposada per la família propietària, segons la qual si la possessió deixés d'ésser de la Generalitat, hauria de revertir a la dita família.

Malgrat tot, després d'un temps sense notícies, hom ha enfocat les vacances d'estiu d'enguany sense que es produís l'acord definitiu. Posats en contacte amb els dits serveis territorials se'ns ha assegurat que tindrà lloc abans d'acabar-se l'any.

Les entitats no han pas deixat les actuacions. El mes d'abril de 1991 els grups autors del Manifest, amb la valuosa incorporació del Centre Excursionista de Catalunya, ja havien organitzat una marxa de dos dies per l'Albera, sota el lema de la reivindicació de Sant Quirze de Colera. S'hi va incloure una acampada al voltant del monestir amb una xerrada sobre la problemàtica del monument. A principis de maig la junta del Centre Excursio-

nista de Catalunya adreçava un escrit al director general del Patrimoni de la Generalitat, fent costat al grup d'entitats empordaneses: «... opinem modestament que en l'ordre de prioritats de recuperació dels nostres edificis medievals, aquest hauria d'ocupar el primer lloc.» D'aquesta manera el Manifest feia sentir la veu més enllà de l'Empordà i Girona, amb prestigi i encert.

El darrer capítol, per ara, de la reivindicació ha estat la tasca positiva i encomiable del jovent del Camp de Treball que ha tingut lloc l'estiu passat a Sant Quirze de Colera organitzat pels serveis del Medi Natural, en col·laboració amb els Serveis a la Joventut de la Generalitat. S'hi han succeït tres torns, un dels quals amb joves no catalans, com a fruit de l'acord interautonòmic. Els treballs dedicats a la natura s'han complementat amb altres als edificis del monestir. Amb l'entusiasme habitual, els joves han iniciat la recollida, salvament i primer inventari de les pedres soltes escampades pel cenobi. Una feina molt meritòria i útil amb vista a intervencions futures. El parc natural de l'Albera comença a ésser beneficiós per a la salvaguarda del monestir, i suposem que ho serà molt més encara.

Hom es pregunta si serà certa, aquesta vegada, la promesa del pas proper de Sant Quirze de Colera al patrimoni col·lectiu i l'inici del seu salvament. Si és així, quin serà l'àmbit territorial que comprendrà la cessió? Heus ací una qüestió fonamental. Caldria que incorporés els principals elements de l'entorn del monument que hem esmentat en aquest escrit.

El monument es troba en un estat llastimós. És obvi que els futurs projectes de treballs arqueològics i de consolidació i restauració hauran d'ésser elaborats amb una cura especial. Ha de prevaler, per sobre de tot, el respecte a les característiques arquitectòniques i a la història del conjunt monumental. Volem dir que el protagonisme absolut —per no caure en desencerts ben coneguts—, cal que el tingui sempre l'arquitectura i no pas els arquitectes.

Però no ens podem precipitar en comentaris encara inútils mentre la situació actual no hagi canviat. Tot i que

potser s'entreveu un «final feliç», els antecedents no ens permeten pas fer volar coloms.

Les entitats estan disposades a continuar la campanya. Per ara, l'exhortació final del Manifest és encara vigent: «Que el monestir de Sant Quirze no sigui més la vergonya de l'Empordà. Salvem Sant Quirze de Colera!».

BREU BIBLIOGRAFIA SOBRE EL MONESTIR DE SANT QUIRZE DE COLERA

PELLA Y FORGAS, José, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883.

MONSALVATJE y FOSSAS, Francisco, *Noticias históricas*, vol. VIII, Olot, 1896.

PUIG i CADAVALCH, Josep, FOLGUERA, Antoni de, GODAY, Josep, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. III, IEC, Barcelona, 1911.

DEULOFEU, Alexandre, *L'Empordà, bressol de l'art romànic*, Barcelona, 1961.

BADIA i HOMS, Joan, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, vol. II-B, Girona, 1981 i *Notes a la segona edició*, vol. II-B, 2ª ed., Girona, 1985.

JUNYENT, Eduard, *L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del romànic*, Barcelona, 1983.

BADIA, J., BOFARULL, B., CARRERAS, E., PIÑERO, M. D. (GESEART), *El dolmen de Dofines, fita del territori de Sant Quirze de Colera*, separata d'*Annals de l'Inst. d'Est. Empordanesos*, Figueres, 1983.

Diversos autors, *Rèquiem per l'Albera*, Jornades d'Estudi de l'Albera, la Jonquera, octubre de 1986 (separata de *Revista de Girona*, 117, 1986).

BADIA HOMS, Joan i RAMOS, Maria Lluïsa, *Sant Julià de Rabós (església vella)*, *Sant Julià de Rabós*, *Sant Quirze (o Sant Quirze) de Colera*, *Santa Maria de Colera*, infra *Catalunya Romànica*, vol. IX, Barcelona, juny de 1990.

BADIA HOMS, Joan, «Sant Quirze de Colera: la vergonya de l'Empordà», *Hora Nova* 689, Figueres, novembre-desembre 1990.

CEE - GAT de Figueres - GAT de la Jonquera - CEPA - IAEDEN - GESEART, *Manifest per al salvament de Sant Quirze de Colera*, 1990.

Homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria

Jordi Castellanos i Vila

Parlament de Jordi Castellanos, catedràtic de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb motiu de l'acte d'homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria, que se celebrà el diumenge 20 de gener de 1991, a la Jonquera, dins el cicle d'excursions L'Albera. Del roc de Frausa al cap de Creus.

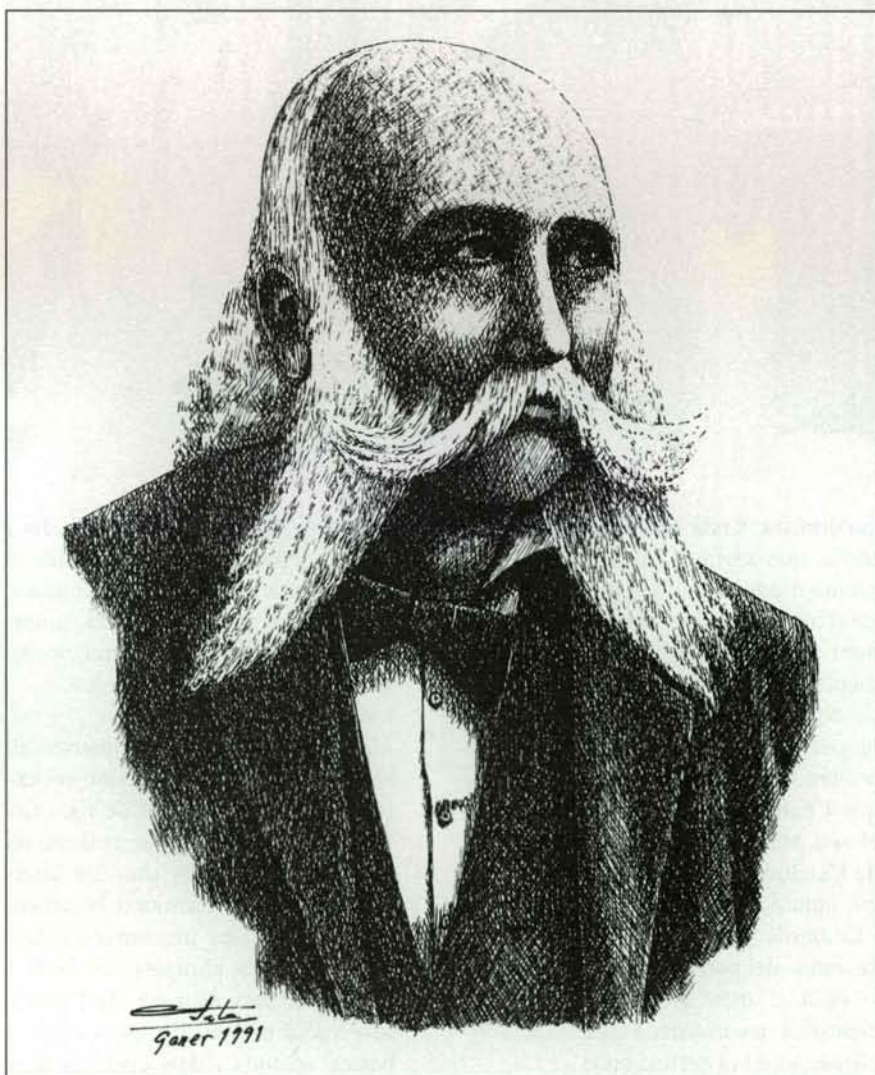
He d'agrair al Centre Excursionista de Catalunya i a l'Ajuntament de la Jonquera l'honor que em fan convidant-me a parlar en aquest homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria. Personalment, em lliga al Centre un doble afecte, perquè un avi meu, Josep Castellanos Sauret, va ser-ne un dels fundadors; també perquè em reconec com un admirador de tot allò que la institució ha significat en la història d'aquest país. La figura de Carles Bosch de la Trinxeria en sintetitza alguns dels aspectes més rellevants. De fet, dins la tradició literària catalana, allò que el particularitza és justament aquest lligam amb l'excursionisme.

En efecte, Bosch de la Trinxeria és un escriptor sorgit de les societats d'excursions catalanes. Membre de la petita noblesa del país, propietari rural, caçador i viatger, amb una vida marcada per la mort de la seva primera dona als vint-i-cinc anys (deixant-lo vidu amb dos fills), amb la necessitat de fer-se càrrec molt aviat de l'administració de les seves finques; viatger, home de món..., en un moment determinat, ja en plena maduresa, es va convertir en delegat de les societats d'excursions catalanes a la Jonquera (les que el 1891 varen fundar el Centre Excursionista de Catalunya) i, potser gràcies a això, va trobar un nou

sentit a la vida gràcies a la cultura i a la literatura: l'excursionisme va convertir-lo en narrador, un narrador fresc, espon-

tani, de la vida del Pirineu català. Els seus llibres es van anar succeint: *Records d'un excursionista* (1887), *Pla i muntanya* (1888), *De ma cullita* (1890), *Tardanies* (1892).

Què representava aquest tipus de literatura? Josep Yxart, un crític molt intel·ligent d'aquells anys, se'n va adonar de seguida: l'excursionista català, a diferència de l'esportista anglès i de l'alpinista suís, reunia dos elements que podien semblar aparentment contradictoris: d'una banda, era un romàntic; de l'altra, un científic. Perquè, aquells homes, Bosch entre ells, recorrien la geografia del país a la recerca dels vestigis culturals i artístics de Catalunya, amb la voluntat de conèixer, estudiar i conservar la natura, la història, l'art, la literatura, els costums i les tradicions populars; amb l'objectiu de propagar aquests coneixements i promoure l'amor a la terra. Perquè l'ex-



*Retrat de Carles Bosch de la Trinxeria.
Dibuix a la ploma de Ramon Sala i Baró.*



Casa del carrer Major de la Jonquera (la segona de la dreta), on visqué Carles Bosch de la Trinxeria. Foto: Arxiu de l'Associació Cultural i Esportiva Jonquerenca.

cursionista català era, sobretot, un patriota, que seguia fil per randa el programa d'aquell moviment polític-cultural romàntic que coneixem amb el nom de Renaixença. Som en els moments de descoberta del paisatge, de descoberta de la realitat física del país: la geografia, la terra, ha configurat els pobles, ha donat caràcter als homes que l'habiten. Verdager, en construir el seu poema èpic sobre el naixement de Catalunya tria una muntanya, Canigó, com a símbol; i Maragall troba en l'Empordà, que uneix mar i muntanya, la síntesi del poble català.

Però, a més, afegia una dimensió científica, positivista, a aquest romanticisme. Yxart el definia així:

«Patriota com un poeta dels Jocs Florals, arqueòleg i artista amb el seu monetari i les seves cròniques, conservador i restaurador, és, a més a més, pacient i laboriós amic de conèixer les coses per si mateix».

I afegia:

«Imagineu un Nemrod patriarcal, robust, vigorós, varonil, que us explica al costat de la llar de foc, disfrutant i amb la major senzillesa, no les seves haroicitats sinó les seves excursions; que enamorat bojament dels cims de les muntanyes i dels precipicis més abruptes; de la flor que brota sota el gel i de l'abella que xucla la mel; de les sublims i bastes solituds i dels costums dels

poblets; (imagineu que) té tot seguit, per a cadascun d'aquests amors, una notícia veritable i instructiva, una lleugera pinzellada, una exclamació d'entusiasme, un batec de tendresa, viscuts, sentits, apuntats un darrera l'altre, vigorosos i ben encertats. Imagineu aquest Nemrod amable i bondadós, amb aquella bondat connatural amb la força, que veu reflectida la seva generositat en tot allò que l'envolta, i que no troba enlloc ni motiu de queixa, ni company molest, ni hostaler facinerós».

Yxart apunta, doncs, com una de les característiques de Bosch, aquesta bondat natural, aquesta ingenuïtat, que el portava a idealitzar la vida i els homes. Ens dóna, doncs, un camí per entendre el personatge. Perquè actualment la figura de Bosch, per entendre-la, per comprendre-la, l'hem de situar dins el seu temps. Com amb tot, només la comprensió històrica i crítica del personatge i de la seva obra ens pot ajudar a descobrir-ne el sentit. Perquè Bosch va representar, a les darreries del segle XIX, dins el moviment de Renaixença, actituds conservadores, patriarcal, cristianes, molt allunyades de les que actualment podem defensar. Perquè Bosch identificava la catalanitat amb unes formes de vida, amb uns costums, que actualment han desaparegut: la seva era una proposta de recatalanització de la terra, entenent que l'essència de la catalanitat es trobava en el passat.

D'una banda, acceptava el progrés i posava, sovint, França com a exemple de cultura i modernitat, i ell mateix no va estar-se de participar en societats d'explotació industrial del suro i de modernització del camp. Però temia que amb el progrés Catalunya perdés la seva fesomia, la seva personalitat i, doncs, els valors de la societat patriarcal que defensava. «Siguem catalans més que mai», exclamava, i això, per a ell, volia dir que la religió i les tradi-

A la façana de la casa de Carles Bosch de la Trinxeria es col·locà aquesta placa en la seva memòria. Foto: Pere Parera.

cions, l'estructura patriarcal de la societat, havien de ser conservades com a base inalterable sobre la qual es configurava, des del seu punt de vista, la nostra manera de ser.

Per això, Bosch, a mesura que va anar introduint-se en els cercles literaris, es va anar convertint en un punt de referència per a un tipus de literatura regionalista i muntanyenca (assenyalo la importància d'aquest terme, «muntanyenc», enfront de termes com «rural», «plana» o «ciutat») una literatura ideològicament conservadora, que tenia punts de referència en Torras i Bages i el vigatanisme (cal recordar que es va cartejar amb Verdaguer); també, el santanderí José María Pereda (l'autor de *El sabor de la tierruca* i *Peñas arriba*, models de literatura regionalista enfront del centralisme madrileny); i, encara, en el grup olotí dels germans Vayreda i de Josep Berga i Boix, uns companys de causa: uns i altres.

Així, l'autor de narracions espontànies, directes, de les seves experiències viscudes, es va anar convertint en un cap d'escola, un model d'escriptor que escriu sobre allò que coneix i ha viscut directament. L'èxit, però, el va portar a escriure novel·les: la primera va ser *L'hereu Noradell* (1889), que va topar amb els mateixos crítics que li havien lloat *Records d'un excursionista*; desconcertat, va intentar altres tipus de novel·les amb *L'hereu Subirà* (1891) i *Montalba* (1891), obres entorn de les classes altes i, finalment, amb *Lena* (1894), va tornar al model rural de *L'hereu Noradell*. Va demostrar, en conjunt, que no és el mateix escriure observacions o narracions viscudes, presentant-les deslligades, que construir una novel·la, un món orgànic.

No va acabar de sortir-se'n. Però això no vol dir que les seves obres no tinguin interès. *L'hereu Noradell* aparegué precedida d'un pròleg on explicava que, a la manera de Balzac, el novel·lista és l'historiador de la vida privada, que troba els seus temes en «eixes relacions de moments que s'esta-



bleixen entre els homes com són interessos, passions, accidents de tots los dies, que sapilonen i es segueixen en l'escena privada del món»; obres, afegeix deixant entreveure aquella ambigüitat entre romanticisme i realisme, «que reuneixen així l'ideal i la realitat, que participen de la gravetat de la història i de la filosofia i no s'aparten de l'encís de la poesia».

L'hereu Noradell, la seva obra més interessant, és una típica mostra del costumisme rural: malgrat el subtítol, influït per Balzac, d'«estudi de família catalana», l'obra és un producte idealista, però no per això menys interessant.

Bosch hi pretén presentar una realitat rural —que no hem d'oblidar que per a ell és «la realitat» catalana, com un món perfectament organitzat, perfectament cognoscible: un «cosmos orgànic» on el bé i el mal són patents i detectables a primera vista: l'home del camp, per a ell, no té els doblecs, els artificis del ciutadà; els costums senzills, simples, establerts per la tradició, són la forma «natural» de viure (d'acord amb la natura i Déu); la gent, al camp, mor de vella, sense patir, i així es tanca el cercle de la vida natural.

La civilització moderna, amb el seu uniformisme, la degradació dels costums i de la moral tradicional, és vista no pas com el resultat d'una forma de vida «burguesa», sinó com una forma de vida «estranya», «estrangera» (francesa o castellana). La idea ja havia aparegut a *Records d'un excursionista*, i a altres obres anteriors, ara, però, es converteix en el centre organitzador d'una novel·la, *L'hereu Noradell*, que és, fet i fet, una

novel·la sobre el tema de «la fidelitat a la terra»: tot el conflicte neix de la transgressió d'aquest principi: quan Marsal, l'hereu, fa traïció al que representa (a les recomanacions del seu pare, que li recomana de no abandonar la terra) i es queda a Madrid, traeix Catalunya. A més, en contacte amb els costums estrangers, es corromp i dilapida el patrimoni: la fil·loxera acaba d'arruïnar-los: és el càstig últim; i si, finalment, la família se salva, és perquè Marsal es penedeix i perquè cal que la integritat «moral» de la seva muller i la seva filla sigui compensada.

Dins d'aquesta estructura romàntica, però, hi caben molts temes d'interès: el conflicte polític amb el caciquisme, els inicis de la politització del catalanisme, el tema de la fil·loxera (i la gran crisi agrària que provocà l'empobriment del camp català a finals del segle XIX) i les seves conseqüències amb l'aparició de la usura i l'especulació. L'escriptor espontani, directe, de la petita realitat quotidiana, topa sovint amb l'escriptor grandiloqüent i didàctic.

És el primer el que ens interessa: l'escriptor dotat d'una llengua viva i d'una capacitat d'observació ben poc comunes a la nostra literatura del XIX. És aquest el Bosch que va interessar Josep Pla, el que ens interessa a nosaltres. Perquè en una societat com l'actual, que respecta ben poc la natura, que ens amenaça amb guerra química i biològica, la figura de Bosch ens dona encara una gran lliçó: la d'ésser uns apassionats capaços de transformar la seva passió en fets positius de defensa i conservació de la natura.

Pels camins de l'Albera

Francesc Beato

ELS REFUGIS

Hi ha diversos llocs on l'excursionista trobarà aixopluc on passar la nit.

1. *Refugi del Coll de l'Ullat* (938 metres), amb servei de restaurant. Es troba tocant a la carretera que s'enfila al puig Neulós des del Portús. Té una capacitat per a 25 persones (tel. 07-3368 83 62 20).

2. *Petit refugi del Coll de la Tanya-reda* (1.049 m), lliure, construït pel CAF, amb capacitat per a 12 persones.

3. *Refugi forestal del Bosc Negre de Sureda* (533 m). És situat al camí carreter que puja al coll de l'Ullat des del poble de la Roca d'Albera.

4. *Cabana de les Colomates* (798 metres), lliure, amb cabuda per a 5 persones. Disposa de llar de foc. Es troba dintre la reserva natural de la Maçana. Tocant a la cabana, hi ha l'abric dels pastors.

5. *Refugi de Montesquiu* (188 m), al poble de Montesquiu d'Albera, situat al peu del puig de Sant Cristau. Té una capacitat per a 23 persones i s'hi serveixen menjars. Administrat per Pascala Justafre (tel. 07-3368 89 85 20).

LES COMUNICACIONS

L'Albera, pel fet de ser situada a l'extrem oriental del Pirineu, on les collades són fàcils, de poca altitud (el Portús no arriba a 300 m), ha estat

Dels nombrosos camins tradicionals que s'endinsen per les muntanyes de l'Albera en totes direccions, n'hem escollit tres de ben representatius per a iniciar el redescobriment d'aquesta comarca natural.

El primer itinerari transcorre pel sector ponentí de l'Albera, per a anar a visitar el castell de Rocabertí i el seu entorn fins a l'ermita de Santa Llúcia. El segon itinerari travessa la part central de la muntanya, puja al cim més enlairat de l'Albera, el puig Neulós, i visita de pas el castell de Requesens.

Aquestes dues excursions acaben al lloc de sortida per a facilitar el retorn a casa. El tercer itinerari és una travessia, però a l'inici i al final de la caminada hi ha estació de ferrocarril. Aquest tercer itinerari transcorre per l'extrem oriental de l'Albera, de cara al Mediterrani i visita el poc conegut parc natural de la Maçana, petit paradís arbori cobert d'una extensa fageda exuberant. L'excursió acaba amb unes vistes de la costa i la plana rossellonenca difícils d'oblidar.

ELS CAMINS

Entre els camins senyalitzats que travessen l'Albera cal esmentar prefe-

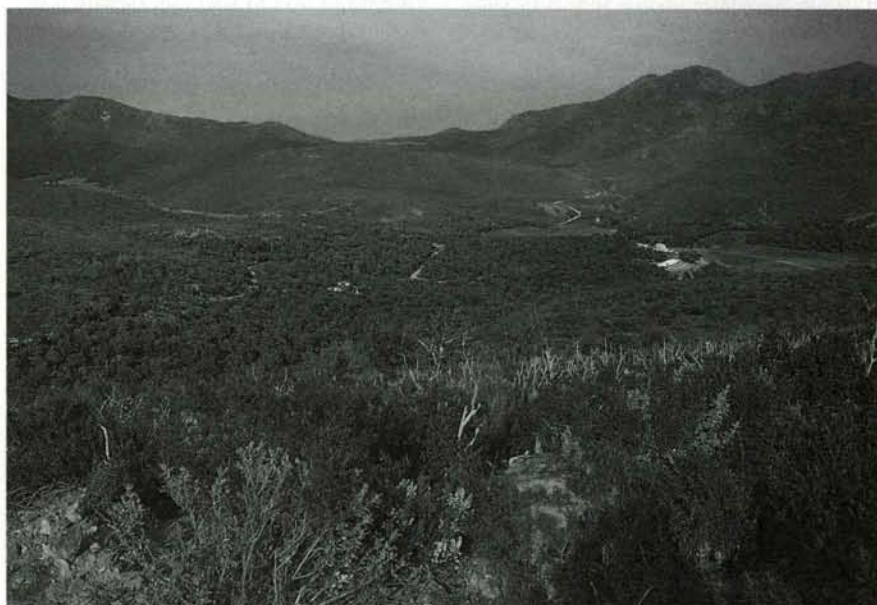
rentment els senders de gran recorregut (GR).

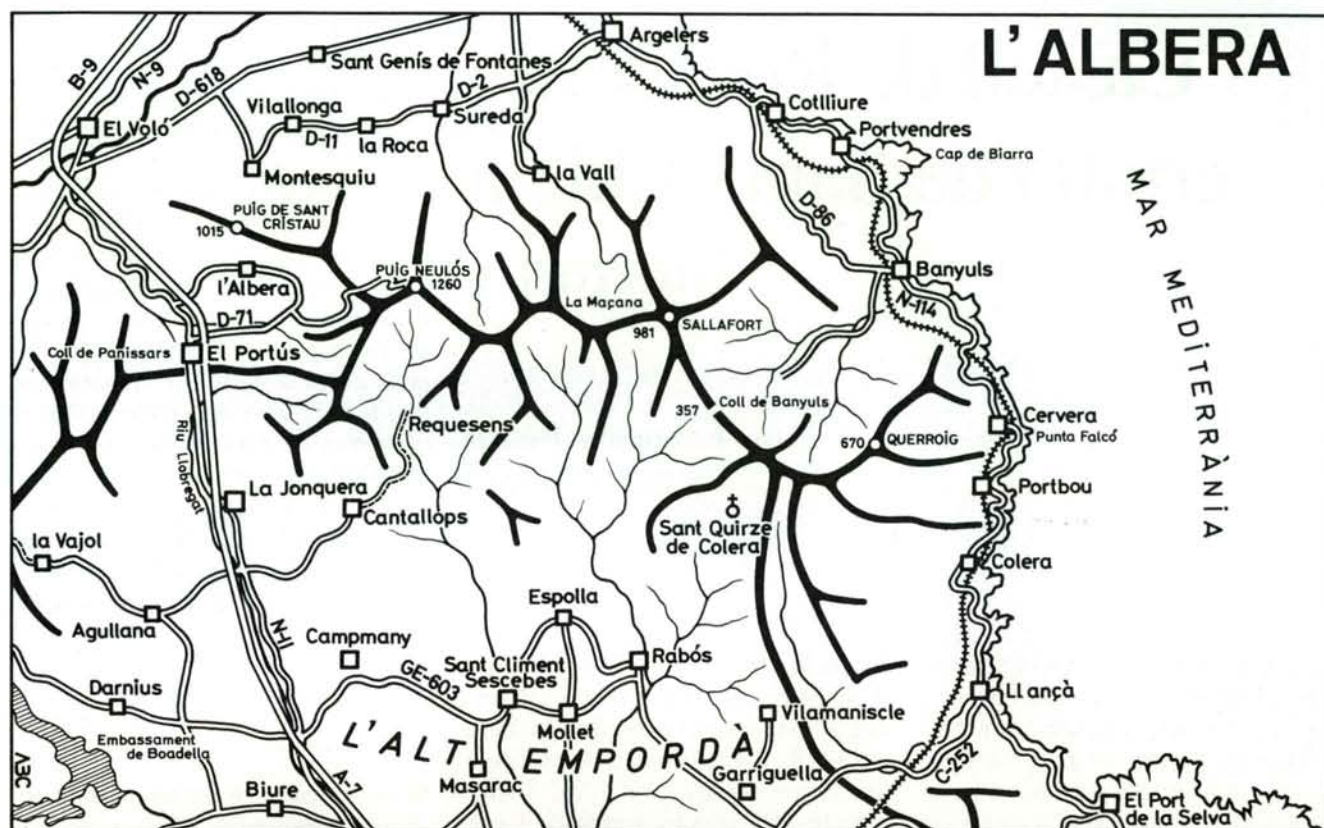
De la Jonquera fins a Llançà es troba el GR 11, que va del Cantàbric fins al Mediterrani, passant per l'aiguavessant meridional del Pirineu.

L'altre sender senyalitzat és el GR 10, que passa pel vessant nord (i en alguns sectors, per la mateixa carena) i va del Portús fins a Banyuls de la Marenda.

També passa per l'Albera la travessia del Pirineu descrita per Georges Véron. Del Portús fins al pic de Sallafort coincideix amb el GR 10 i, a partir d'aquest cim, se'n separa per a seguir la carena vers llevant i davallar a Portbou.

El coll de Banyuls i el mas d'en Pils, per on passa un dels camins tradicionals de l'Albera. Foto: Francesc Olivé.





sempre un lloc de pas molt estratègic, utilitzat per invasors i fugitius des de temps immemorials. Actualment, el coll del Portús és travessat per la carretera N II i l'autopista A 7, que tenen la seva continuació amb la N 9 i l'autopista B 9 a partir del pas fronterer.

A l'extrem est de l'Albera, tocant a la costa, passa el ferrocarril, amb l'enllaç Portbou - Cervera, i també la carretera C 252, que des de Figueres i Portbou salta pel coll dels Belitres (202 metres) i enllaça amb la francesa N 114. Aquesta carretera va paral·lela a la costa fins a Cotlliure i continua per la plana rossellonesa fins a Perpinyà.

La N II i la de Figueres a Portbou C 252 són unides per la carretera local GI 603, que comunica així diversos pobles del vessant sud de l'Albera. Aquesta carretera s'inicia a la dreta de la N II, venint de Figueres, passant el poble de Pont de Molins i poc abans d'arribar a l'antic balneari de la Mercè, i en 3 km porta a Campmany, passa per Sant Climent Sescibes, Espolla, Rabós i Garriguella, on es troba amb la C 252. A Garriguella, una carretera local de 5 km duu a Vilamaniscle.

A la N II, poc abans de la Jonquera venint del sud, un trencall a la dreta

ens condueix al proper poblet de Cantallops i continua després per una pista forestal al castell i veïnat de Requesens.

Al vessant nord de l'Albera una carretera travessa d'est a oest, comunicant pobles i masos escampats pels vessants coberts d'alzines sureres.

Per Argelers passa la N 114, de Cervera a Perpinyà, i en surt una via local, la D 2, cap a Sureda i la Roca d'Albera, que després continua cap a Vilallonga dels Monts i Montesquiu d'Albera per la D 11, i comunica amb la D 618, que uneix Argelers amb el Voló, passant per Sant Andreu de Sureda i Sant Genís de Fontanes. Pel Voló passa la N 9, del Portús a Perpinyà, i l'autopista B 9 (la Catalana).

Les sortides d'autopista que enllacen amb les carreteres que ens apropen a l'Albera són: a l'autopista A 7, la número 4 (Figueres - Roses), per a continuar cap a Llança i Portbou per la carretera C 252, i la sortida número 2 (la Jonquera). A l'autopista B 9 (la Catalana), la sortida del Voló, des d'on podem enllaçar amb la carretera D 618, del Voló a Argelers, i d'aquesta amb les carreteres locals D 11 i D 2.

Una de les rutes més interessants

per a tenir una bona visió de l'Albera que mira al mar és seguir la D 86 (que uneix Banyuls amb Cotlliure), amb una variant que davalla a Portvendres. És una carretera estreta que es passeja entre vinyes i que us permetrà d'enfilarvos fins al mateix repeu de la torre de Madaloc, privilegiat mirador de la costa rossellonenca.

Per acabar, a l'extrem oposat, a l'oest, hi ha la valenta carretera D 71, que neix al Portús i que, enfilant-se contínuament, puja fins als llogarrets de Sant Martí i Sant Joan d'Albera. Aquesta carretera té continuïtat pel coll de l'Ullat fins al mateix cim del puig Neulós.

LA MILLOR ÈPOCA DE L'ANY PER A ANAR A L'ALBERA

Des de l'octubre fins al maig són els mesos més indicats per a fer-hi excursions, encara que us podeu trobar amb la tramuntana, que sol bufar molt forta a les carenes. També podeu trobar-hi neu durant els mesos de ple hivern, però la proximitat del mar i la poca altitud d'aquestes carenes fa que no s'hi aguantin gaires dies seguits.

Castell de Rocabertí i ermita de Santa Llúcia

Itinerari 1

**Francesc Beato
Kildo Carreté**

Aquest itinerari ens permet conèixer un dels sectors situats a ponent de la serra de l'Albera, amb bones vistes damunt el sempre freqüentat pas del Portús.

A l'estiu de l'any 1986, el foc que cremà una bona part de l'Albera va reduir a cendres els ufanosos boscos d'alzina surera. El nostre recorregut travessa un bon tros de la zona afectada per aquest desastre ecològic, del qual s'escapa solament el fondal de mas Brugat i el vessant on hi ha l'ermita de Santa Llúcia. Malgrat l'impacte sofert pel foc, aquesta excursió és interessant per la visió geogràfica local que ens ofereix, amb extenses vistes de les muntanyes veïnes de les Salines, el puig Neulós i la dilatada plana empordanesa.

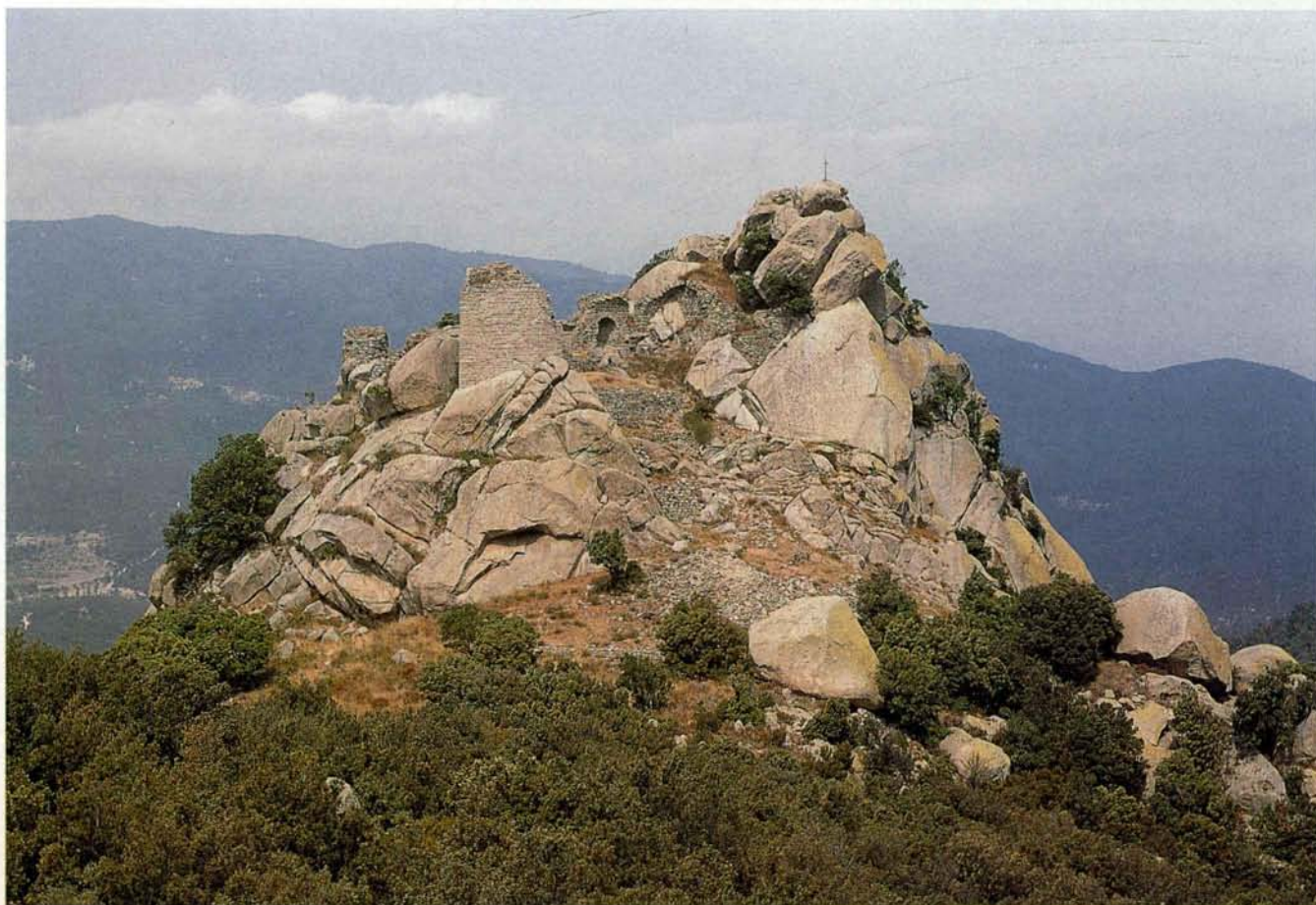
Aquesta excursió té l'inici i l'acabament a la Jonquera, i fa un recorregut a l'entorn del puig Falguers, cim ben destacat situat a llevant de la població. El nostre itinerari passa primer pel mas Brugat, s'enfila tot seguit al castell de Rocabertí —pronunciat Rocaberti pels

habitants de la zona— i, a mig aire d'aquestes muntanyes socarrades, fem cap a l'amagada església de Sant Pere del Pla de l'Arca. Passant després pels abandonats masos Nou i del Calze, s'arriba a la popular ermita de Santa Llúcia, ja a les rodalies de la Jonquera.

El mas Brugat és un dels més importants del terme jonquerenc.

Foto: Anna Borbonet.





Les restes del castell de Rocafort. Foto: Anna Borbonet.

LA JONQUERA

Aquesta població es troba prop del pas del Portús, a la riba esquerra del riu Llobregat d'Empordà i a 110 metres d'altitud. És la clàssica població que ha crescut al costat del camí de França, ruta immemorial que uneix Catalunya a Europa a través de l'extrem est de la serralada pirinenca.

L'església parroquial, dedicada a Santa Maria, centra el nucli vell, on hi ha alguns edificis del segle XVII, testimonis de la població que estigué encerclada de muralles, de les quals encara es poden veure algunes restes. La història de la vila ha estat molts anys lligada al vescomtat de Rocafort i, des de l'any 1599, al comtat de Peralada.

El segle XVIII marca l'inici d'una època de prosperitat, sobretot gràcies a l'explotació del bosc, amb l'aprofitament i explotació del suro, l'extensió de la vinya i l'augment del trànsit fronterer. Aquests fets fan que la població s'incrementi. D'unes quatre o cinc-centes persones censades a principis del segle XVIII, a finals del mateix segle ja s'havia passat al doble de població, que s'incrementa fins a finals del segle XIX, en què sobrepassa els dos mil habitants. Després hi ha uns quants anys de crisi, i la població baixa a 1.273 habitants l'any 1936. Un nou ressorgiment, motivat per l'intens trànsit internacional de mercaderies, ha permès arribar als 3.000 habitants actuals.

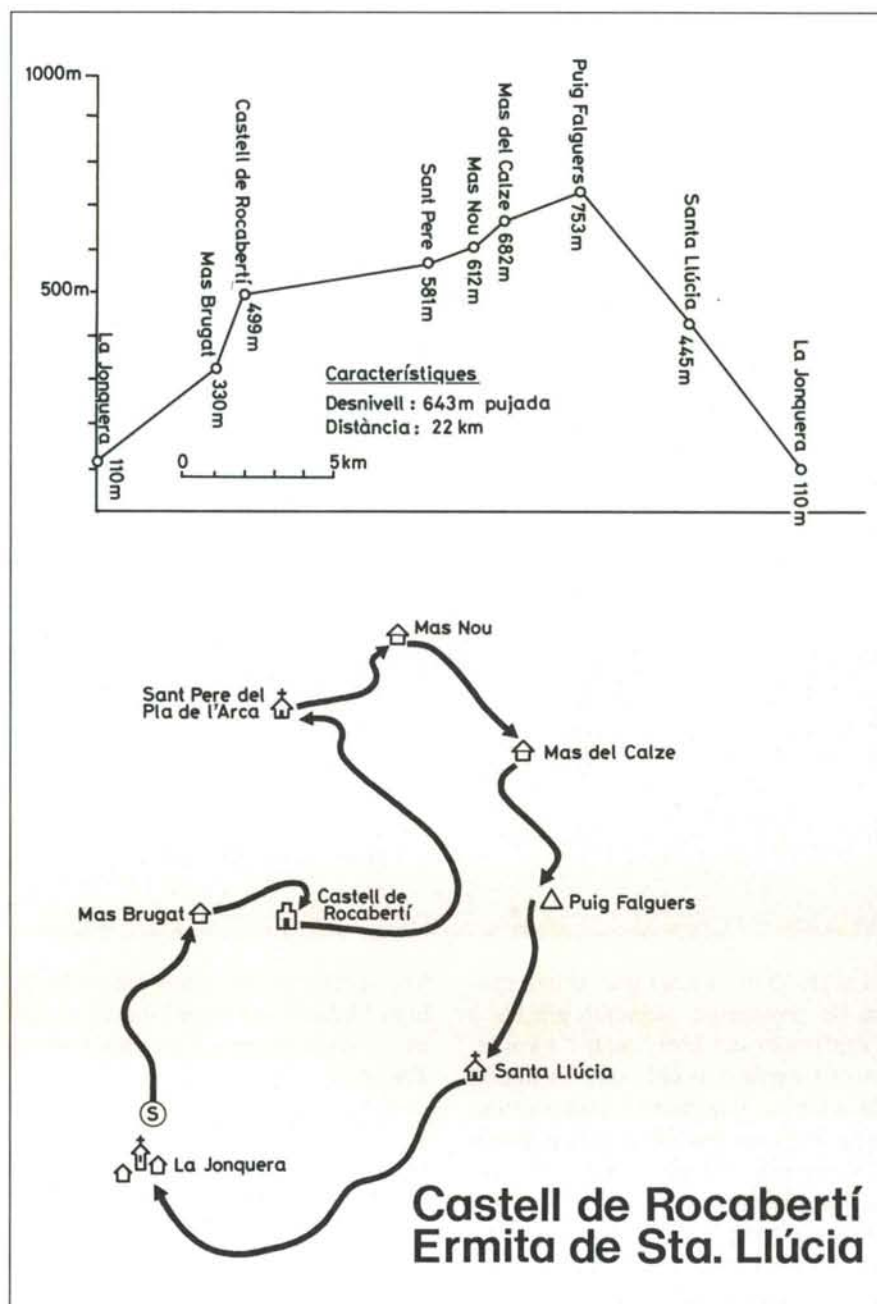
L'església parroquial, majorment amb obra del segle XVIII, amb la portada de l'antic temple, d'un romànic tardà, i l'escut del Rocafort amb la data de 1414 a la llinda, és un dels edificis més destacats de la vila.

El casal de ca n'Armet s'alça al carrer Major. Aquest edifici conserva salons amb pintures pompeianes i un in-

teressant arxiu. Al mateix carrer també hi ha l'edifici on visqué i morí l'escriptor i excursionista Carles Bosch de la Trinxeria.

DE LA JONQUERA AL CASTELL DE ROCAFORT

Iniciem la caminada davant mateix de la Societat La Unió Jonquerenca (112 m), al carrer Major, en direcció N. Tot seguit pugem pel carrer de Sant Pere del Pla de l'Arca, que deixem al primer revolt, on s'inicia el camí de carro, que cal seguir. Deixem una pista a l'esquerra i prenem ara un corriol a l'esquerra amb un rètol que indica a Sant Pere del Pla de l'Arca. A pocs metres es troba una pista poc trepitjada que travessa el còrrec de Can Conxa, topònim que recorda l'antiga masia que hi havia a la vora de la carretera de França, prop del barranc. Després de salvar la torrentera, el camí coincideix amb la pista que va de la Jonquera al mas Brugat. Tirem cap a la dreta. L'entorn és ple de blocs granítics que



per la porta de ferro que barra la pista per a impedir la fugida del ramat de bous que pasturen pertot arreu. El mas és a prop, vora la torrentera on hi havia la font del Mas Brugat (330 m), edifici situat al damunt d'un gran bloc granític i pintat de blanc, amb rajoles que embelleixen la façana. La casa és de dues plantes i té per veïna la casa dels masovers, amb una abundosa font a l'abast. A la finca es cria bestiar boví i de llana i fa força goig admirar aquesta masia tan ben cuidada, la més important i ben situada de tot el terme jonquerenc.

Deixem el mas en direcció est i creuem altra vegada el córrer del Mas Brugat. Prop del camí es veuen les restes d'una pedrera de quars, explotada fins als anys trenta. Passat el torrent es troba la malmesa font de l'Apotecari. Ací comença la forta pujada al castell de Rocabertí, per un caminet molt frescat que, en contínues llaçades, s'enfila entre l'espessa vegetació, vestigi del que fou el bosc de l'Albera abans de cremar-se. A mitja pujada i prop del camí es troba la Cadira d'en Pau Armet, mola granítica que vol semblar un seient. Sota mateix del repeu del castell i ja ben a prop de les ruïnes d'aquesta fortalesa, hi ha dos camins; cal seguir el de la dreta, que mena de dret a la base de la penya.

CASTELL DE ROCABERTÍ (499 m)

L'origen d'aquest castell és molt antic. Un document del monestir de Sant Pere de Rodes fa esment d'una església, ja l'any 948, que sembla que té relació amb el castell de Rocabertí. Una colla d'anys més tard, el 1078, el testament del comte Ponç I esmenta aquest castell com un del seus béns. Sembla que l'any 1138 el castell fou enderrocat a conseqüència dels enfrontaments entre els comtes Ramon Berenguer IV de Barcelona i Ponç II d'Empúries, però després es tornà a refer. Encara és protagonista, amb un paper ben destacat, a la guerra contra el rei de França amb Felip I l'Ardit, l'any 1285.

Actualment, ben poca cosa queda d'aquesta fortalesa roquera: restes de parets, un portal, la cisterna i, al punt més alt, restes dels fonaments de l'es-

s'exploaven els anys trenta: és l'indret anomenat pedrera d'en Telesforo.

Davant nostre i a la dreta hi ha els masos de can Fortic i ca la Manuela, el primer habitat i el segon esbotzat. Més enllà, vigilant-ho tot, la moleta punxeguda de granit on hi ha plantat el castell de Rocabertí i, tancant l'horitzó, el puig Falguers. Anant pista enllà, es troben uns camps de conreu. És el Campament, topònim que recorda un camp de presoners de la passada guerra civil. A pocs metres, un camí a la dreta mena a can Fortic.

Anem caminant amb unes perspectives privilegiades vers el coll del Portús

i l'imposant castell de Bellaguarda damunt del turó, que, amb el coll de Panissars, són dos punts importants d'aquest estratègic sector fronterer. Al darrere, hi ha el poble del Portús.

El fort de Bellaguarda fou construït per l'enginyer militar Vauban els anys 1677-1688, consumat ja el tractat dels Pirineus i és bastit damunt d'una construcció militar d'origen medieval.

A mig aire de la carena que va del coll de Panissars al del Portell es descobreix el veïnat de Sant Julià dels Torts, masies escampades que pertanyen al municipi de la Jonquera.

Entrem a la finca del mas Brugat

245

La popular ermita de Santa Llúcia és situada en un replà a mig vessant de l'Albera que mira a l'Empordà. Foto: Pere Parera.

ga. Gràcies a la gestió entusiasta del Centre Excursionista Jonquerenc, darrerament s'han consolidat les parets de la volta i el que queda de sostre, i així s'ha frenat l'enfonsament total d'aquest monument singular.

DE SANT PERE DEL PLA DE L'ARCA A L'ERMITA DE SANTA LLÚCIA

Sortim de Sant Pere en direcció est, cap al barranc on hi ha les abandonades mines d'arsènic i or, seguint un sender tapat per un espès matollar de ginesteres.

MINES DE SANT PERE (550 m)

Aquestes mines d'arsènic foren explotades ja abans de l'any 1914 pels germans Gascar, belgues, que hi pujaven cada dia des del barri del Límits. L'any 1940 s'abandonà l'explotació.

Hi ha diverses foradades, però la més profunda, on hi ha una font, ha quedat del tot soterrada.

Ben a prop hi ha el mas de can Travessa, tot cobert d'esbarzers.

Seguim el camí en direcció al mas Nou, que travessa el còrrec de Sant Pere i, després d'una curta pujada, davalla a un barranc amb uns castanyers molt grossos que es van salvar de la crema, i puja tot seguit al mas Nou (612 m), abandonat els anys vint. El lloc és magnífic, amb un gran pla net d'esbarzers. Ara anirem cap al SE, per un camí que s'inicia pujant recte pel lloc del serradet fins als plans on hi ha les restes del mas del Calze (682 m), al peu del serrat del mateix nom. Esguardant a llevant veiem la serra de les Canals, el puig Llobregat i el collet Fondo, per on passa la pista que s'inicia a



la carretera del Portús al cim del puig Neulós i va al veïnat de Requesens.

Ara sortim de davant del mas del Calze –també conegut amb el nom de Camp del Calze– en direcció a ponent, com si retornéssim al coll dels Fangassos, i a pocs metres girem al sud per un ample camí que mena a la serra del Calze (en 15 minuts de pujada), dalt de la qual hi ha un pla conegut amb el nom de la Civadera, amb uns pedrots que deixem a l'esquerra, anomenats roc Civader. Anys enrere, quan per aquestes muntanyes hi havia força ramats, aquest i altres plans eren uns bells glevs. Ara tot és envaït per la bardissa, exceptuant les parts més altes de l'Albera.

Som al punt més alt de l'itinerari i gaudim d'una magnífica vista de tot el sector central de l'Albera, amb el castell de Requesens sota nostre i tota la carena, al fons el puig Neulós i, cap a ponent, l'imposant Canigó.

Pel pla on som passa el sender GR 11, que puja de la Jonquera i va fins al cap de Creus. Ara el seguirem fins a la Jonquera, passant a frec del cim rocallós de punta Barbota fins al collet de la Neu (750 m), lloc on els jonquerencs pujaven a proveir-se'n. Ací hi ha un senderol que mena a Cantallops. El nostre camí va carenejant fins al proper puig de Falguers i deixa, poc abans

d'arribar-hi, a la dreta, el camí que ens conduiria a la font del Massa i al coll dels Fangassos. D'uns plans a l'esquerra del camí de punta Barbota al puig de Falguers, en diuen els Estanyols.

Es davalla fortament en direcció sud fins a l'ermita de Santa Llúcia, que ja és a prop.

ERMITA DE SANTA LLÚCIA (445 m)

Aquesta ermita és situada en un racó meravellós, a mig vessant del puig de Falguers, amb una esplèndida vista damunt el pla empordanès.

Aquesta ermita fou parròquia, amb el nom de Sant Miquel de Solans. Aquest era un lloc de poblament dispers a l'entorn de l'església; actualment totes les masies són abandonades o han desaparegut.

El segle XVI la parròquia de Sant Miquel és traslladada a l'actual església de Santa Maria de la Jonquera i el segle XVIII era una simple ermita dedicada a Sant Miquel i Santa Llúcia, i en tenia cura un ermità. Després d'uns quants anys d'abandó, l'any 1960 s'inicia la reconstrucció gràcies a l'entusiasme i la bona organització dels Amics de Santa Llúcia, que des d'aleshores han aconseguit canviar l'aspecte

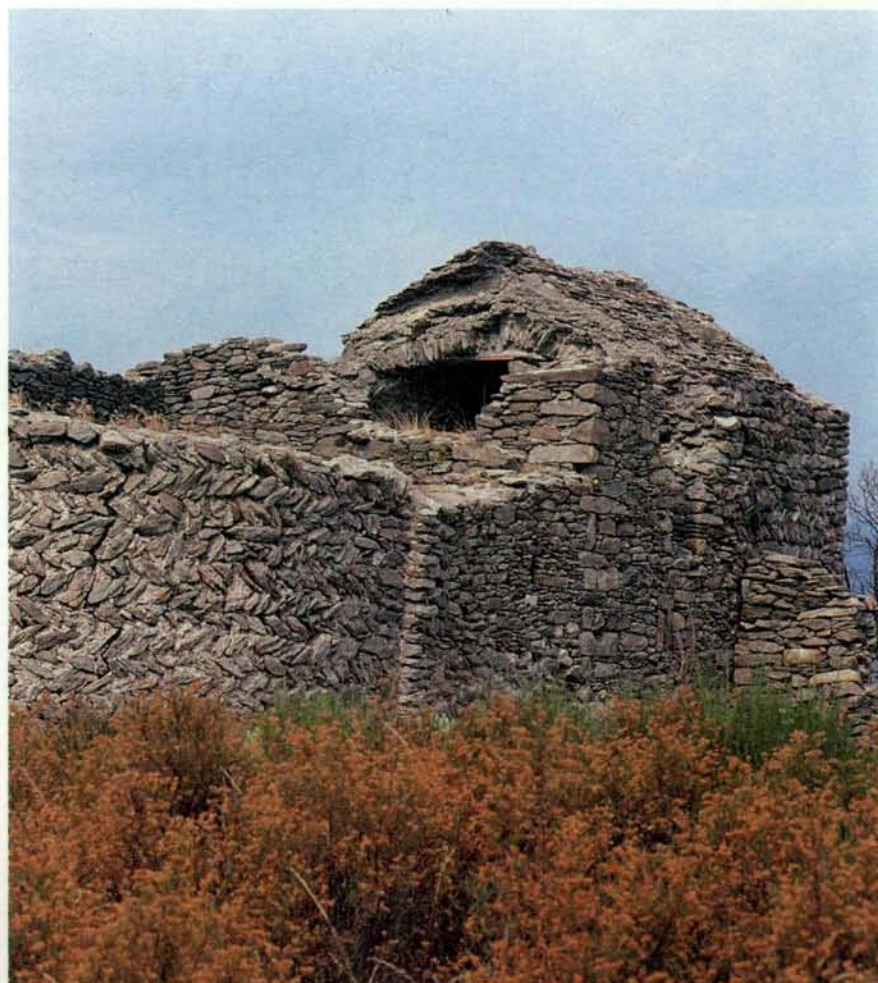
*L'església pre-romànica de
Sant Pere del Pla de l'Arca.
Foto: Anna Borbonet.*

de l'ermita i el seu entorn, fent-hi murs de pedra, fonts, arrançant camins i adreçant aquest lloc admirablement.

L'ermita és un edifici romànic dels segles XII-XIII, de nau de volta apuntada, amb absis semicircular, portalada a migdia i un campanaret d'espada. Al seu costat hi ha la casa de l'ermità, dels segles XVII-XVIII.

DE L'ERMITA DE SANTA LLÚCIA A LA JONQUERA, PEL CAMÍ DELS PELEGRINS

Davallem a la Jonquera pel camí dels pelegrins, que venien a Santa Llúcia a cercar la curació de la vista. Santa Llúcia, venerada pels fidels com a patrona i advocada de la vista, té molts devots a les terres a banda i banda de l'Albera. L'aplec tenia lloc abans el segon diumenge de maig i actualment se celebra el dilluns de Pasqua de Pentecosta, sense que decaigui la devoció dels pelegrins, que aprofiten per a celebrar-hi grans fontades.



Sortim de l'ermita cap a l'oest i passem per la propera font Vella, ara eixuta. Davant hi ha una taula de pedra gra-

nítica, antiga ara de l'altar de l'església de Sant Miquel de Solans.

Continuem camí avall i passem per la font de la Saula, que encara raja. Anem trobant camins a dreta i esquerra, però cal seguir sempre el senyalitzat amb blanc i vermell, el GR 11.

Passem a prop del gran mas de Santa Llúcia; a l'horitzó, el puig del Corb i el puig Roig. Més avall s'arriba a una petita plaça amb una pista a la dreta: és la Creueta, i, poc després, al Pou del Llop, antic parany que consistia en un pou ample i de gran fondària per a caçar-hi el llop. Encara passarem per l'abandonat corral d'en Roig i a frec del mas de la Por, pou de llegendes de follets i fantasmes entre els veïns de Canadal, llogaret al qual pertany aquesta masia.

Finalment, entrem a la Jonquera per la costa d'en Geli.

Agraïm la col·laboració dels amics Lluís Vila, Josep Laporta, Joan Budó, Jaume Justafre i Jordi Puigsegur, socis del Centre Excursionista Jonquerenc.

HORARI		CASTELL DE ROCABERTÍ I ERMITA DE SANTA LLÚCIA
Acumulat	Parcial	
0 h		La Jonquera
0 h 45	0 h 45	Mas Brugat
1 h 10	0 h 25	Castell de Rocabertí
2 h 25	1 h 15	Sant Pere del Pla de l'Arca
2 h 45	0 h 20	Mas Nou
3 h 05	0 h 20	Mas del Calze
3 h 45	0 h 40	Puig Falguers
4 h 05	0 h 20	Santa Llúcia
4 h 45	0 h 40	La Jonquera

Puig Neulós i Requesens Itinerari 2

**Kildo Carreté
Francesc Beato**

Aquesta excursió és una de les clàssiques de l'Albera, ja que passa per dues fites ben importants: el puig Neulós, cim culminant de la serra, i el veïnat de Requesens, que té per veí el seu fantasiós castell. Tant l'un com l'altre són símbols d'aquestes muntanyes.

Pujarem al puig Neulós pel vessant nord, que mira al Rosselló, iniciant la caminada al petit veïnat de Sant Martí d'Albera, i per frondosos boscos ens situarem a la carena, costa amunt fins a arribar al cim del puig Neulós. Després de visitar la font de la Tanyareda, seguirem el fil de la serra vers ponent, fins al coll Forcat, per a baixar a visitar Requesens, al vessant sud del puig Neulós i retornar al coll Forcat, travessant un magnífic bosc de castanyers. Novament al coll, davallarem a Sant Martí d'Albera, tot passant per uns bonics boscos de faigs, avets, alzines i castanyers.

SANT MARTÍ D'ALBERA (631 m)

El petit nucli de Sant Martí d'Albera és situat en un replà enlairat, als vessants de tramuntana del puig Llobregat i sota el coll Forcat. Aquest veïnat, el formen, a més de l'antiga església romànica, el casal de Sant Martí i la seva masoveria, amb algunes masies properes, gairebé totes deshabitades. A llevant de l'església i a frec de la menuda

carretera, hi ha el petit cementiri i, enfront, la font amb porxada, datada l'any 1742. Aquest llogaret comunica amb el Portús per una carretera molt sinuosa de 12 km, que travessa bells boscos de sureres.

Sant Martí pertany al municipi vallespirenc de l'Albera, format per dos petits nuclis: el de Sant Martí i el de Sant Joan, que és el cap del municipi. La seva economia es basa exclusivament en la ramaderia, l'exploració del bosc i l'agricultura, aprofitant petites extensions de conreu i pastures, on predomina la massa forestal, sobretot alzines, castanyers i faigs.

Des de mitjan segle passat, en què va arribar a tenir un cens de 384 habitants, la població ha anat minvant i actualment només hi ha una cinquantena de veïns.

L'origen de l'església de Sant Martí és un petit establiment monàstic construït a la meitat del segle IX, que depenia del monestir benedictí de Sant Hilari de Carcassona. És esmentat per primera vegada en un document de l'any 844 amb el nom de Sant Martí de Montforcat.

L'actual església és de finals dels segle XII, té una nau de volta apuntada, l'absis semicircular i l'entrada pel costat de migdia, amb una portalada ampla, de quatre arcs de mig punt en degradació. El campanar és d'espaldanya i s'alça damunt del mur de ponent.

A l'esplanada de davant de l'església encara hi ha les restes del petit habitatge on visqué Manuel Costa (1821-1911), pastor de professió i conegut per en Manel de l'Albera. Fou un personatge dels més entranyables d'aquesta muntanya, on féu moltes obres exemplars, recuperant i embellint moltes fonts; marcà el cim del puig Neulós amb una torre prismàtica i plantà molts arbres que avui dia fan d'aquestes muntanyes un paradís forestal. En el decurs d'aquesta excursió passarem per molts llocs on encara perdura el record d'aquest pastor que tant va estimar aquest racó de l'Albera.

DE SANT MARTÍ D'ALBERA AL PUIG NEULÓS, PASSANT PEL COLL DE L'ULLAT

Començarem aquesta excursió davant l'església de Sant Martí i tornant enrere per la carretera d'entrada al petit veïnat, deixarem a dreta i esquerra la font i el menut cementiri. Al cap de pocs metres, aquesta carretera s'uneix amb la que puja del Portús al cim del puig Neulós. Aquí s'inicia el nostre camí que, en direcció nord-est, s'enfila pel llit del torrent, marcat amb el conegut codi blanc i vermell (GR 10). No tardem a creuar repetidament la carretera que puja al puig Neulós, tot fent llaçades per a anar guanyant altura. La segona vegada que la creuem ja som gairebé al coll del Rat (711 m). Des de Sant Martí, hem passat entre boscos de roures i d'alzines. Després de creuar la carretera, el camí que seguim deixa a la dreta dues pistes forestals i puja per un prat que recobreix el lloc que davalla de la carena de l'Albera i que es desprèn en direcció oest del roc dels Tres Termes. Tocant a aquest roc s'alça una torre metàl·lica que ja es veu tot pujant.

Ben aviat el camí es divideix; cal seguir el de l'esquerra, vers el nord-est. El de la dreta s'enfila fort cap a la carena, entre el roc dels Tres Termes i el coll de Pal.

Ara la ruta que fem s'endinsa a l'obaga de la fageda esplendorosa i, a poc a poc, el pendent es va suavitzant i es torna planer.

Aquesta fageda forma la capçalera

L'ALBERA

del córrec del Pas de l'Euga Morta i té al damunt nostre i a la dreta el roc Furriós (1.099 m), que és una paret granítica de més de cinquanta metres d'alçària, on s'han obert i equipat més de vint-i-cinc vies d'escalada.

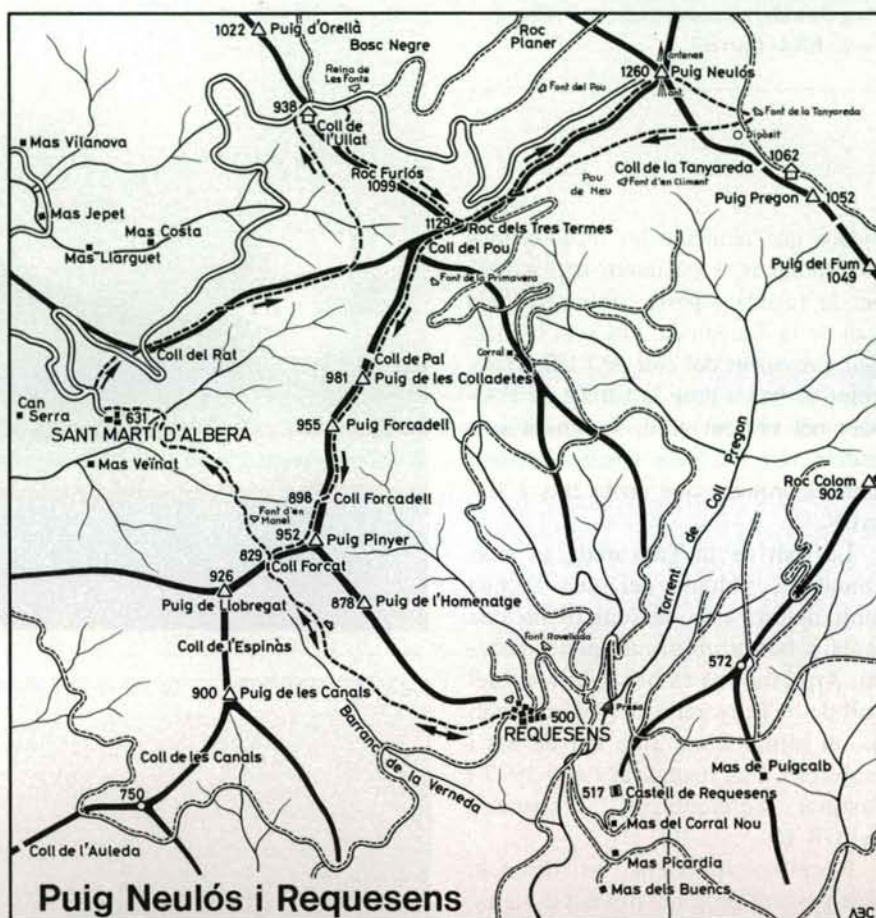
El camí, ben planer, ens conduirà al peu del refugi del Coll de l'Ullat (938 metres), on fa poc que s'ha construït un restaurant, aprofitant el pas per ací de la carretera que puja al puig Neulós.

Ara seguirem aquesta carretera uns pocs metres cap a l'est, i a l'esquerra trobarem la deu coneguda amb el nom de Reina de les Fonts o del Coll, sota l'ombra de pins centenaris i de gran envergadura. Som a la part alta del bosc Negre de Sureda.

LA REINA DE LES FONTS (930 m)

Aquesta font fou agençada, com moltes d'aquests vessants, per en Manel de l'Albera. Hi ha una taula de pedra, recs i llocs planers a diferents nivells. Al brollador hi ha diverses inscripcions on destaca un gran cor, figura que ben sovint representava aquest pastor artista en les seves obres escultòriques. Ací hi ha la data de la construcció de la font: any 1881. Malauradament, en eixamplar la carretera de puig Neulós es va malmetre part d'aquesta obra.

Davant mateix de la Reina de les Fonts surt un corriol que pren la direcció sud-est (també marcat amb blanc i vermell) i en fort pendent s'enfila dal la carena de l'Albera, ja ben a prop del roc dels Tres Termes. A mitja pujada i tot just passada la part alta del roc Furriós, coincidirem amb el GR 10, que cal seguir vers l'est i que ens conduirà definitivament a la carena, havent trobat abans, però, la carretera del puig Neulós. Tenim a la vora els grans blocs de roca que formen el cim del roc dels Tres Termes, amb la torre metàl·lica al seu costat, però nosaltres continuarem per la carena cap al nord-est, deixant enrere aquest cimet. Hi ha un filat que fa de tanca de bestiar i límit fronterer, on trobem una porta, inici del camí forestal que davalla a Requesens. Som a la collada del Pou (1.110 m); ací el



sòl és un glever on la tramuntana no permet que arrelli cap arbre ni arbust. Passem pel costat del roc de la Creu; al davant mateix veiem les grans antenes, els filats electrificats o els murs de defensa que caracteritzen l'actual cim del puig Neulós. La pujada és sostinguda fins a arribar al cim, altitud màxima de l'Albera. Poc abans d'arribar-hi, la fageda gairebé arriba a la carena i els arbres més agosarats, els que intenten passar al vessant sud, estan ajaguts, dominats per la tramuntana, talment banderes onejant.

PUIG NEULÓS (1.260 m)

Cim culminant de l'Albera, també conegut per la Torre d'en Manel; és coronat per dos grans edificis, on hi ha unes complexes instal·lacions electròniques franceses, construïdes l'any 1963. El puig Neulós ens ofereix unes vistes sorprenents als quatre punts cardinals, des del Vallespir al Rosselló, l'Empordà, el cap de Creus, el golf de Roses i la costa, fins a les Gavarres

(s'arriba a descobrir el Montseny i les muntanyes de l'Alta Garrotxa i Collsacabra), i, dominant-ho tot, el Canigó, la muntanya monumental.

L'any 1886 en Manel de l'Albera alçà una torre estreta i quadrada de pedra seca, i hi clavà unes barres de ferro per a poder-hi pujar a dalt. Durant molts anys fou l'única fita que s'alçava al cim del puig Neulós. L'any 1960 es va construir una torre geodèsica, que fou substituïda per una de nova l'any 1968. El puig Neulós és vèrtex geodèsic i una important fita geogràfica. L'any 1962 hi arriba la carretera que comunica aquest cim amb el Portús.

El topònim Neulós sembla que prové de *nuvolós* o *boirós*, ja que ben sovint aquest cim és cobert per la boira.

DEL PUIG NEULÓS A REQUESENS

Deixarem el puig tot seguint el GR 10, que passa pel costat d'un transfor-

L'ALBERA

*Puig Neulós, cim culminant de l'Albera.
Foto: Kildo Carreté.*

mador que alimenta les instal·lacions electròniques, i baixarem cap a l'est per la fageda espessa, on es troba la font de la Tanyareda, just sota la pista que, provinent del coll de l'Ullat i seguint de ben a prop la carena de l'Albera pel vessant nord, va fins a sota mateix del roc dels Quatre Termes, amb el projecte que arribi fins a Banyuls.

La font de la Tanyareda és molt abundosa, voltada per una fageda molt densa; vora la font hi ha una taula i, ben a prop, una petita cabana. Aquesta deu és ben a la vora del coll de la Tanyareda (1.049 m), on hi ha un refugi lliure amb llar de foc i mobiliari. Fou inaugurat l'any 1977 i destinat preferentment als usuaris del GR 10.

Nosaltres pujarem en direcció oest passant prop del dipòsit d'aigua, mig soterrat, i, per un terreny on ja no hi ha bosc, anem a cercar la porta de la tanca que ja hem trobat a la pujada. Sempre cap a l'oest, passarem sota el puig Neulós, cim al qual ja hem donat el tomb a mig aire. Ran d'aquest camí, al sud del cim, és la zona dels grans grevolars. Passarem per l'inici de dues torrenteres que formen el torren Pregon, on més avall es troba la font d'en Climent, que nosaltres no visitem. Quan gairebé arribem a la carena, descobrirem el pou de la Neu a la nostra esquerra, que dona nom a la collada per on hem passat, camí del puig Neulós.

EL POU DE LA NEU

Aquest dipòsit subterrani està molt ben conservat. Té tres obertures a la part superior, que s'utilitzaven per a carregar-lo i una obertura inferior, per a buidar i netejar aquest original magatzem de neu. Era propietat del comte de Peralada i s'arrendava cada cinc anys. L'arrendatari és



veia obligat a vendre gel a la vila de Peralada des del dia primer de maig fins a mitjan novembre. Fa pocs anys, el Centre Excursionista Empordanès de Figueres hi va fer obres de consolidació.

Ara pujarem a la propera carena fins a la collada del Pou, i la seguirem cap a ponent fins al coll Forcat, sempre per la vora del filat que fa de límit fronterer, trepitjant un terreny pedregós cobert de gleba i amb algun arbre raquístic que la tramuntana no ha deixat créixer. Des de la collada del Pou (1.110 m), flanquegem primer el roc dels Tres Termes

*Des del puig Neulós es domina tota la plana rossellonenca.
Foto: Kildo Carreté.*

(1.116 m), que deixem a la dreta. Aquest bony és format per un munt de rocs enormes, amb restes d'una cabana a dalt, i una fonteta –sovint seca– al dessota, cara a l'Empordà. Al seu costat, com ja hem dit, hi ha una torre metàl·lica. Poc després es troba el roc de les Onze. S'anomena així perquè quan el sol l'il·lumina és

L'ALBERA

una referència horària per als pobles i masos del vessant empordanès.

Continuarem carenejant vers l'oest amb bones vistes sobre l'Empordà i els fondals de Requesens, fent cap a un altre coll: el de Pal dels Tres Termes (969 m). Totes aquestes collades són poc acusades i la línia carenada que anem seguint davalla suaument, passant pel puig de les Colladetes (981 m) i el Forcadell, que ni sembla un cim. A partir d'ací, la tanca que anàvem seguint des de la font de la Tanyareda esdevé paret de pedra seca, de més d'un metre d'alt. Tot aquest sector és una roureda pel vessant del Vallespir; per on passem ara hi ha roures i alzines.

Hem de passar la tanca per un pas on hi ha una porta, i el sender mig perdut, ara pel vessant nord, ens condueix en poca estona fins a la variant del GR 10, que per sota del coll Forcadell i pel vessant del puig Pinyer ens portarà fins al coll Forcat.

COLL FORCAT (829 m)

És el més marcat d'aquest sector carener de l'Albera i és situat entre el puig Pinyer i el puig Llobregat. El coll, ample i ple de gespa, és voltat de boscos de faigs, pins i roures, i migpartit per una tanca, on s'obre una porta per on passa el camí que va de Sant Martí



d'Albera a Requesens. Ací també s'inicia un camí, poc trepitjat, que, prenent direcció oest, va al coll de l'Espinàs i al mas de les Vinyasses, per on passa la pista del pla de l'Arca a Requesens.

A partir de coll Forcat deixem el camí carener que hem seguit fins ara i iniciem la davallada al veïnat de Requesens per un ample camí fins a la propera font de la Verneda. Al mateix coll Forcat hi ha un indicador. El sender baixa en fort pendent cap al sud, per una castanyeda, tenint a dreta i esquerra camins secun-

*El castell de Requesens.
Foto: Francesc Olivé.*

daris de desemboscar. El nostre camí porta a un de més ample, obert pels militars i que va cap al sud-est. Després d'una porta de control del bestiar, som ja a la font de la Verneda, de bon cabal, amb restes de cabanes de llenyataires i pastors. Continuant avall, es troba una segona porta ramadera i al cap de poca estona s'arriba a Requesens, coincidint abans amb la pista que baixa del pla de l'Arca pel collet Fondo. En entrar al veïnat, passem per la font de Requesens.

REQUESENS (500 m)

El santuari de Requesens, juntament amb l'antiga hostatgeria i altres edificis del segle XVIII, constitueixen l'actual centre del veïnat de Requesens, el qual ja és esmentat en un document del 859, atorgat per Carles el Calb al fidel Oriol. Aquest llogarret, que pertany actualment al terme de la Jonquera, és situat al vessant meridional del puig Neulós i a la capçalera del riu Anyet, que aquí anomenem riera de Requesens. Aquest lloc ha estat el centre de masies escampades, actualment deshabitades i abandonades en desaparèixer

HORARI		PUIG NEULÓS I REQUESENS
Acumulat	Parcial	
0 h		Sant Martí d'Albera
	0 h 45	
0 h 45		Coll de l'Ullat
	1 h 00	
1 h 45		Puig Neulós
	0 h 15	
2 h 00		Font de la Tanyareda
	0 h 30	
2 h 30		Pou de la Neu
	0 h 45	
3 h 15		Coll Forcat
	0 h 35	
3 h 50		Requesens
	0 h 55	
4 h 45		Coll Forcat
	0 h 30	
5 h 15		Sant Martí d'Albera

l'exploració del carbó d'alzina i l'extracció del suro.

L'església és d'una nau, coberta amb volta apuntada i capçalera semicircular. A la llinda de la porta es pot llegir una inscripció, on consta l'any 1704 com a possible data de la seva construcció. Entre l'ermita i l'hostatgeria hi ha l'esplanada, des d'on es contempla un extens panorama d'aquesta part de l'Albera, amb muntanyes i fondals ombrívols, tot cobert de boscos d'alzines i alguns roures, castanyers i pins.

Al santuari de Requesens hi arribava la processó de la Tramuntana, que sortia de la capella de Sant Sebastià, de Figueres, amb romeus de tota la rodalia. Hom demanava al vent que bufés oportú i amb profit per a tothom i, sobretot, que alliberés l'Empordà de pestilències. Era un lloc d'aplecs, on coincidien empordanesos i rossellonesos. No en va s'ha escrit:

Vós, oh Verge sobirana,
estrenyeu la germanor
de la pàtria catalana
amb la gent del Rosselló.

CASTELL DE REQUESENS (517 m)

A llevant del santuari i a l'altre vessant de la riera, s'alça el turó on s'aixeca l'impressionant castell de Requesens.

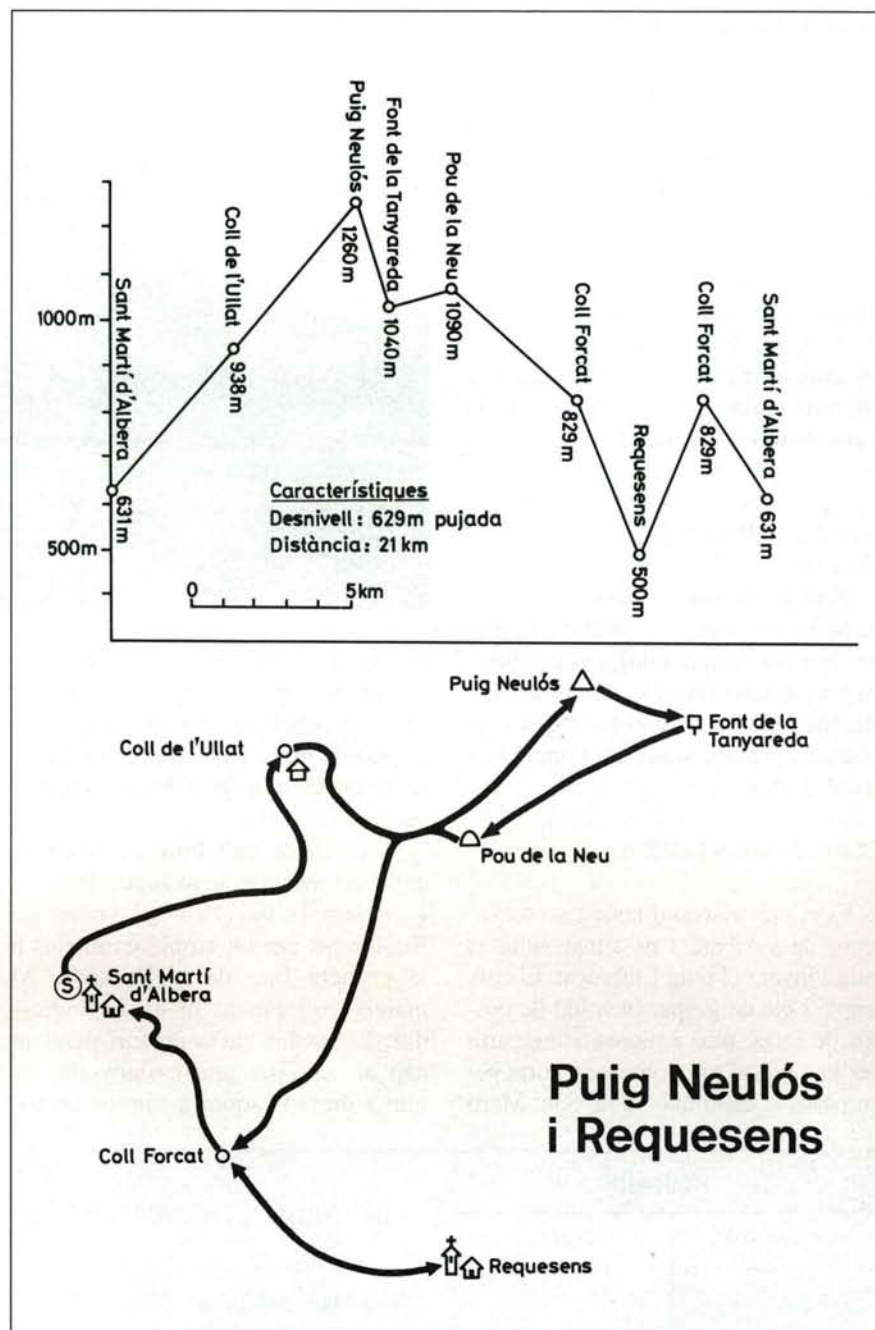
Fou construït el segle XI per Gausfred II de Rosselló en terrenys que el comte Ponç d'Empúries li havia donat. Amb els anys fou motiu de discòrdia entre ambdues cases, fins que a mitjan segle XIV passà a la casa d'Empúries i, més tard, als Rocabertí, que esdevingueren comtes de Peralada. A principis del segle XVIII estava completament enderrocada, però a finals del segle XIX, Tomàs de Rocabertí-Dameto, comte de Peralada, va decidir la reconstrucció del castell i encarregà aquesta tasca al figuerenc Alexandre Comalat, el seu administrador. Els treballs s'iniciaren el 1893, però el comte no arribà a veure acabades les obres, ja que morí l'any 1898. La seva germana Joana Adelaida, comtessa de Montenegro, donà continuïtat a les obres, que s'acabaren l'any següent. Se celebrà la festa d'inauguració el dia de Sant Joan de 1899 i cinc

dies després moria també la comtessa.

Més endavant, el castell passà diverses vicissituds i anà d'unes mans a altres, que en lloc de conservar aquesta magnífica obra es dedicaren a espoliar-la. Durant l'última guerra civil desaparegueren els mobles i després fou utilitzat com a caserna. Avui, després d'uns quants anys de total abandó, es controla la visita; esperem que així almenys no es degradi encara més.

Al vessant de migdia del turó encastellat hi ha el mas de l'Església Vella, amb restes de l'església romànica de Santa Maria, antiga parròquia del lloc.

Sortirem del veïnat de Requesens pel mateix camí per on hem arribat, retrocedint fins al coll Forcat, des d'on ens caldrà davallar pel vessant nord, camí de Sant Martí d'Albera. El corriol, que passa per frondosos boscos de faigs, pins i castanyers, amb algun avet, no triga gaire a arribar a la font d'en Manel, amb taula i banc de pedra, record del pastor artista. El nostre camí va davallant i enllaça amb una pista, que, després de creuar el torrent dels Empordanesos, ens deixa davant mateix del veïnat de Sant Martí d'Albera, on finalitza aquesta bonica excursió.



Reserva natural de la Maçana

D'Argelers a Banyuls per la Maçana i les Colomates. Itinerari 3

**Antoni Glory
Roger Rull**

A Argelers de la Marenda, des de l'estació SNCF (10 m), davallarem per l'avinguda de l'estació, trenquem a l'esquerra pel carrer del Repòs i passem sota el pont del tren. Immediatament, a l'esquerra, prendrem una carretera ensotada que ressegueix el cementiri paral·lelament a la via del tren. Continuem en direcció SSE, seguint la banda esquerra del còrrec de la Ceriga. Deixem a l'esquerra un pas de gual i passem sota el pont encaixonat de la N 114; immediatament a l'esquerra prenem una carretera paral·lela a la N 114, en la direcció assenyalada de Valmy. La carretera s'orienta més aviat cap al sud fins a assolir el càmping Les Mimosas, contingu a la hisenda del casal de Valmy.

EL CASTELL DE VALMY

Així s'anomena aqueixa construcció al peu de l'Albera, feta per la família Bardou a cavall dels segles XIX i XX. La filla Bardou es va casar amb el senyor Pams, que fou ministre de l'Agricultura i de l'Interior a França.

L'arquitecte era un danès, Petersen. Els paletes, la família Lanquina d'Argelers. Per primera vegada al Rosselló s'utilitzà el formigó per a la construcció.

Per què el nom de Valmy? Perquè fou la primera victòria republicana contra Prússia l'any 1792.

Al peu del castell, vinyes i més vinyes. S'hi fa un vi de taula deliciós.

L'any 1977, a la gespa, davant del castell, es va fer el primer aplec de sardanes de la Federació Sardanista del Rosselló. I cada any, el primer diumenge de setembre, tres cobles animen un aplec excepcional.

Cruïlla al nivell de l'entrada de la recepció del càmping Les Mimosas. Prenem una desviació a la dreta i seguim la carretera del mas Blanc, la qual s'enfila en direcció sud per un contrafort entre alzines sureres. A l'altura d'una caseta rosa, esbiaixa a l'esquerra, s'acaba l'enquitrant i la pista es divideix en dos braços. Deixarem a l'esquerra la pista de les pedreres i continuarem, per la dreta, al llarg d'una pista de terra (rètol «attention au feu», pagat pel Lions Club de Cotlliure-Costa Vermella). Contornegem per l'oest l'imposant casal de Valmy, d'estil modern, la superba silueta del qual s'imposa majestuosament en un marc enfosquit pel bosc de cedres.

Tot seguit (100 m), voregem per damunt el trau d'una pedrera, des d'on s'atalaia, a la banda oposada, el vell mas, renovat, de l'Abat. A la dreta s'ofereix una dilatada vista sobre Argelers i el litoral, fins a l'estany de Canet. La pista s'enlaira fent giravolts i cal deixar de banda els camins que se'n separen. En un revolt en agulla de ganxo es troben les ruïnes del mas de la Monja (200 m).

En el revolt esmentat, cal deixar la

pista i prendre a la dreta un camí estret i horitzontal. Uns vint metres enllà trobarem una segona casa en ruïnes. A cosa de cent metres més, arribarem a un primer repetjó (una fletxa indicadora, de color verd, assenyalava un canvi de direcció). Hem d'abandonar, doncs, el camí, pel qual davallàrem, i seguir, a l'esquerra, el marge d'un camp eixarmat de nou. Part dellà del camp es troba el vell camí del mas Pardés i pugem moderadament, primer per una sureda, fins a arribar a un bosc de castanyers. Deixem a l'esquerra un senderó (camí de Sant Llorenç) i el camí davalla uns quants metres fins a creuar un camí que cal seguir de pujada fins al mas Pardés (249 m), abandonat i en ruïnes. Bell cop d'ull sobre Argelers i el litoral. Sota mateix, al marge esquerre del còrrec de la Ceriga es veuen les impressionants ruïnes del mas Cassó.

Com vivia la gent en aquests masos durant el segle XIX i la primera meitat del segle XX? La muntanya era bosc i pastura. El bosc permetia la fabricació o la reparació d'objectes útils per a les feines agrícoles, d'empostissats, de coberts, de palanques, de tancats. A més, els habitants no estaven faltats de llenya per a la llar. Feien feixines amb el brançam d'arbres abatuts i les anaven a vendre als flequers per a fer coure el pa.

Els habitants del mas tenien pocs diners. Amb tot, eren gent organitzada. Criaven cabres, que, cap al tard, tornaven al cortal. Les dorques eren els recipients amb què portaven a vendre la llet a la vila. Les dones elaboraven formatges de cabra (els recuits) que embolicaven amb fulles de falguera. Els posaven en un cistell i els duïen a vendre al mercat. També criaven porcs, aviram, conills. Paraven paranyes i caçaven, ja que la caça era abundosa al bosc. Pescaven a les riberes. De vegades assecaven un gorg per treure'n les anguilles. Confitaven olives. Collien cireres, pomes, figues. Plegaven castanyes, cercaven bolets, collien espàrrecs... Brescaven la mel. Pastaven el pa amb farina pròpia (temps enrera d'ordi, més endavant de blat). Plantaven uns quants ceps al tros. D'aquesta manera tenien vi i *rasimat* (confitura de raïm). Cultivaven un hort. Encara avui, marges de pedra seca són testimoni de

*La petita ermita romànica de
Sant Llorenç del Mont.
Foto: Pere Parera.*

l'existència de feixes, on recol·lectaven llegums, patates, mongetes, faves... En els bancals també plantaven alguns arbres fruiters.

A la tardor, anaven sovint a fer veremes a la plana. Amb la paga es compraven vestits. Els dissabtes, els homes anaven a cal barber. Quan anaven a escola, a vila, els infants s'emportaven el dinar i un buscall d'alzina sota l'aixella per a l'estufa de la classe.

La matança del porc era una veritable festa. S'ajudaven d'un mas a l'altre. Tota la gent dels masos parlava en català.

Avui, gairebé tots els antics habitatges estan abandonats o en ruïnes. La majoria dels masos vora els quals passen en aquest itinerari van ser habitats fins després de la guerra de 1914/18. Alguns es mantingueren fins a la darrera guerra mundial.

Davant les ruïnes del mas Cassó hi ha un encreuament de camins. Hem de prendre el primer de l'esquerra, que volta, per l'esquerra, un bosquet de mimoses. El camí s'eleva suaument en direcció sud-est pel flanc esquerre del serrat i ofereix un magnífic panorama sobre la costa i la plana del Rosselló. L'espadanya típica de l'ermita de Sant Llorenç no triga a deixar-se veure. De seguida sortim a la pista d'accés a Sant Llorenç, la qual hem de seguir per l'esquerra fins a assolir, cent metres més endavant, l'ermita de Sant Llorenç del Mont.

SANT LLORENÇ DEL MONT (293 m)

La capella de Sant Llorenç fou consagrada l'any 1164. És una obra típica de l'arquitectura romànica rural catalana del segle XII amb les seves característiques: pedra picada i finestres de doble esqueixada.

És una capella ben conservada, de



planta senzilla, amb una particularitat: el nivell del sòl a l'interior és més baix que el de l'exterior. Per a entrar s'han de baixar tres esglaons, potser per a posar tot a l'entorn blocs de pedra que servien de seient.

Sortim de l'ermita cap al sud, per la pista d'accés a la capella, la qual arriba, de pla, a la pista que hem deixat abans del mas de la Monja. Encreuament (310 m). Prenem la pista de la dreta. Uns cent metres més enllà, es veu, a la banda dreta (320 m), una estela en memòria d'un avió militar estavellat en aquell indret el 6 de juny de 1957. Aviat, en un revolt en forma d'essa, arribem al mas Cadena i al mas d'en Quelet d'Amont, situats a un costat i a l'altre de la pista, restaurats i voltats de verdor (330 m). Més enllà, un rètol amb la indicació «impasse», prohibeix el pas de cotxes, i quan arribem a frec del mas Pacreu, restaurat (una tanca marró barra el camí d'accés al mas), hem d'abandonar la pista i prendre, a la dreta, just davant de la tanca, el camí de la Maçana (385 m). La indicació «La Massana», en lletres vermelles, assenyala el camí, el qual s'enfila cap a ponent bo i marcant un solc sinuós en el granit descompost, obrint-se pas entre alzines, roca esquistosa i bardissar arborescent. Arribem a un planet (475 m), des del qual es frueix d'una bella vista sobre el Rosselló i la torre de Madaloc. Part davall,

entre dos vessants, es veu el mas Pardés, amb unes teules rutilants.

Tirem esbiaixadament a l'esquerra, en direcció SSW i el camí puja per un pendís fins a assolir la carena transversal, que domina l'alta vall de la Maçana i el llogarret de la Vall.

Encreuament de camins a la carena (530 m). Deixem a la dreta el camí que mena al coll del Gall i prenem a l'esquerra el que, de pla, va en direcció ESE. Al cap de poc es veu la torre de la Maçana i, voltant el puig dels Oms pel cantó de llevant, arribem aviat al coll del Pomer (550 m).

Un cartell indica «chemin de Lavall nº 5». Un senyal blau i blanc marca, en endavant, el camí. El sender, molt ben marcat, raneja la carena, la segueix un instant (617 m) i, finalment, se'n separa cap a l'esquerra. Arribem, pel cantó de llevant, a un repetit, on s'obre una minúscula clariana herbada, voltada de ginestera i bruc.

Clariana i encreuament de camins (655 m). Cal deixar de banda el sender senyalitzat amb pintura vermella, que continua recte endavant, horitzontalment, en direcció al coll de la Plaça d'Armes. Prenem una desviació a la dreta seguint el camí marcat de blau i blanc, que s'enfila cap al SW en direcció a una massa rocosa. Aleshores seguim un llarg relleix de granit, a l'extrem del qual hem de tombar a l'esquerra cap al SSE. Assolirem la carena

car l'interior s'havia esfondrat, i pedres i murs havien rossolat al llarg del pendent abrupte.

És interessant remarcar que, des d'allà dalt, es podia també vigilar la mar.

D'ençà de l'època romana, aquest racó de la Maçana ha estat una zona de pas molt freqüentada: soldats, cavallers, traginers que transportaven a lloms d'animals llenya, carbó d'alzina, gel; dones i minyons carregats de buscalls, caçadors, contrabandistes...

Des del sòcol de la torre de la Maçana cal prendre a la dreta un camí molt fressat en direcció ESE que raneja el greny rocós que baixa del cim. El camí torça insensiblement a la dreta cap al sud-est, penetra en un alzinar i es divideix llavors en diferents traces per un terreny més aviat degradat. Som al límit de la reserva natural de la Maçana, materialitzat ací per un indicador de fusta amb la inscripció «R. N. A2 Sentier Botanique».

Davallem lleugerament cap al sud-est seguint la carena que separa la vall de la Maçana, a la dreta, de la vall de Vallbona, a l'esquerra i arribem al coll de la Plaça d'Armes (677 m).

Es tracta d'un indret esplèndid, cromatitzat amb alzines, roures, faigs i grèvols. S'hi poden veure uns panells informatius sobre la reserva natural, amb mapes de localització.

Cruïlla de camins. Passem un petit aflorament granític abans d'entrar al vessant oest de la Maçana. Cal deixar a la dreta el camí adreçat a migdia que davalla cap al rierol de la Maçana.

Hem de prendre, en direcció sud-est, el camí de pla marcat amb blau i blanc, i assenyalat també amb rodones vermelles. El camí, que corre lleugerament per sota de la línia de carena, passa tot seguit a pocs metres per sota d'un soplug de pedra anomenat el Cortal dels Porcs (es tracta d'una petita construcció de pedra seca que fa 2,20 metres, amb llar de foc, sòl de terra batuda, entrada cap a migdia, sense porta, i amb teulat de pedra, que ha estat renovat).

El camí es fica en un bosc de faigs joves i afuats i gira tot seguit cap a migdia. Es fracciona en diferents rastres i guanya altura gradualment. Segueix el límit de la reserva integral i

aviat la fageda jove cedeix el lloc a una fageda senil de tronc nusos, de vegades depauperats o macilents. El camí cessa l'ascensió a 750 m, punt en què el faig desapareix a profit d'un bosc heterogeni, on es barregen roures, pins i grèvols; davalla lleugerament fins a trobar i passar a gual el rierol de la Maçana, a 710 m (els senyals indiquen el punt exacte de creuar les aigües).

El camí, ample, s'enfila francament en direcció sud, passa vora dos enormes faigs multiseulars i arriba a un llom herbat, on s'alça i lla uns roures enormes. Remuntant longitudinalment aquest bucòlic pasturatge, arribem a les barraques de les Colomates (798 m).

Barraques del pastor: (construcció oest) estructura d'obra, sostre destrossat per un incendi (març 1991); (construcció est) estructura de pedra seca, llar de foc, estat precari (març 1991).

Soplug dels excursionistes: estructura d'obra (4,2 m per 3,2 m), llar de foc, sòl de terra batuda, sostre empostissat cobert d'uralita; porta a llevant, finestra a migdia; dues taules i bancs de ciment a fora.

Agafem el camí senyalitzat amb vermell i blanc (és una variant del GR 18) que davalla més ensota de les barraques i gira cap al rierol en direcció sud-oest. Arribem davant d'un terreny clos: el tancat de l'Esquella (780 m).

L'ESQUELLADA

Les vaques de la Maçana pertanyen a diversos propietaris. Viuen en llibertat pel mig de la fageda. Els vedells són destinats a la carnisseria.

Cada any, a principis d'estiu, té lloc a la Maçana una mena de cerimònia campestre que atreu molts espectadors o participants, tots enamorats de la natura i de les tradicions. Alguns fins i tot pugen la vetlla per dormir a camp ras de cara a les estrelles.

No ha despuntat el dia que el pastor, els seus ajudants i els seus dos gossos marxen cap a la carena per fer baixar vaques, vedells i braus. Durant una estoneta s'ou, en el matí fresc, el crit lancinant del pastor: vaaques...!, vaaques...! Molt aviat, trepigues precipitades



*La fageda de la Maçana.
Foto: Anna Borbonet.*

anuncien l'arribada dels primers bovins. Perquè prenguin paciència, se'ls posa sal sobre unes pedres. Llaminers de la sal, els bovins vénen a llepar-la. Allà amunt, cap als pics de Sallafort i Terrer s'ouen encara els crits dels pastors que corren darrere la vacada. No es mostren gens contents, aquells animals, i bramen cap al cel. «Amb quin dret aquests intrusos vénen a destorbar la nostra quietud?», remuguen els hostes ancestrals de la fageda.

Quan tots els animals són a baix, vora el refugi, se'ls fa entrar en un tancat preparat per a la circumstància, al bell mig de la clariana. Aquí, enmig d'un núvol de pols, cada animal és capturat amb un llaç escorredor en una pota del darrere i tirat a terra. Els homes s'aferissen sobre l'animal, però amb... bones intencions: el veterinari li injecta la vacuna contra la febre aftosa (malaltia molt contagiosa) i fa una presa de sang per a revelar la presència eventual de la bactèria de la brucel·losi. Un pastor li canvia el collar de fusta, car des de l'any passat el coll de l'animal s'ha tornat més gros. A cada collar penja una esquella. Un altre,

L'ALBERA

*Des del bosc de les Colomates,
la torre de la Maçana.
Foto: Anna Borbonet.*

amb una mena de màquina d'engrapar, clava un número de plàstic a l'orella de l'animal. Si les banyes són massa punxegudes, les hi escapça una mica.

Després d'aquest suplici aparent, la bèstia s'aixeca, tremolant de ràbia o potser de por. A vegades, un toro enrabiat persegueix i fa córrer els homes que hi ha en el tancat.

Aquesta festa anyal permet el retrobament dels pastors dels dos vessants de l'Albera; evoquen records i elaboren projectes. Cal dir que tots parlen la mateixa llengua: el català.

Els roures altíssims i seculars que envolten la clariana són testimonis bondadosos de l'escena.

Devers dos quarts de dues, s'obre la tanca i el bestiar es dispersa per la pastura. El pastor (en Gerard Oms) ens va dir que els animals que varen néixer a la riba esquerra del riu Maçana, que raja a dos passos, se'n tornen a la riba esquerra, i els que van néixer a la riba dreta, allà se'n tornen...

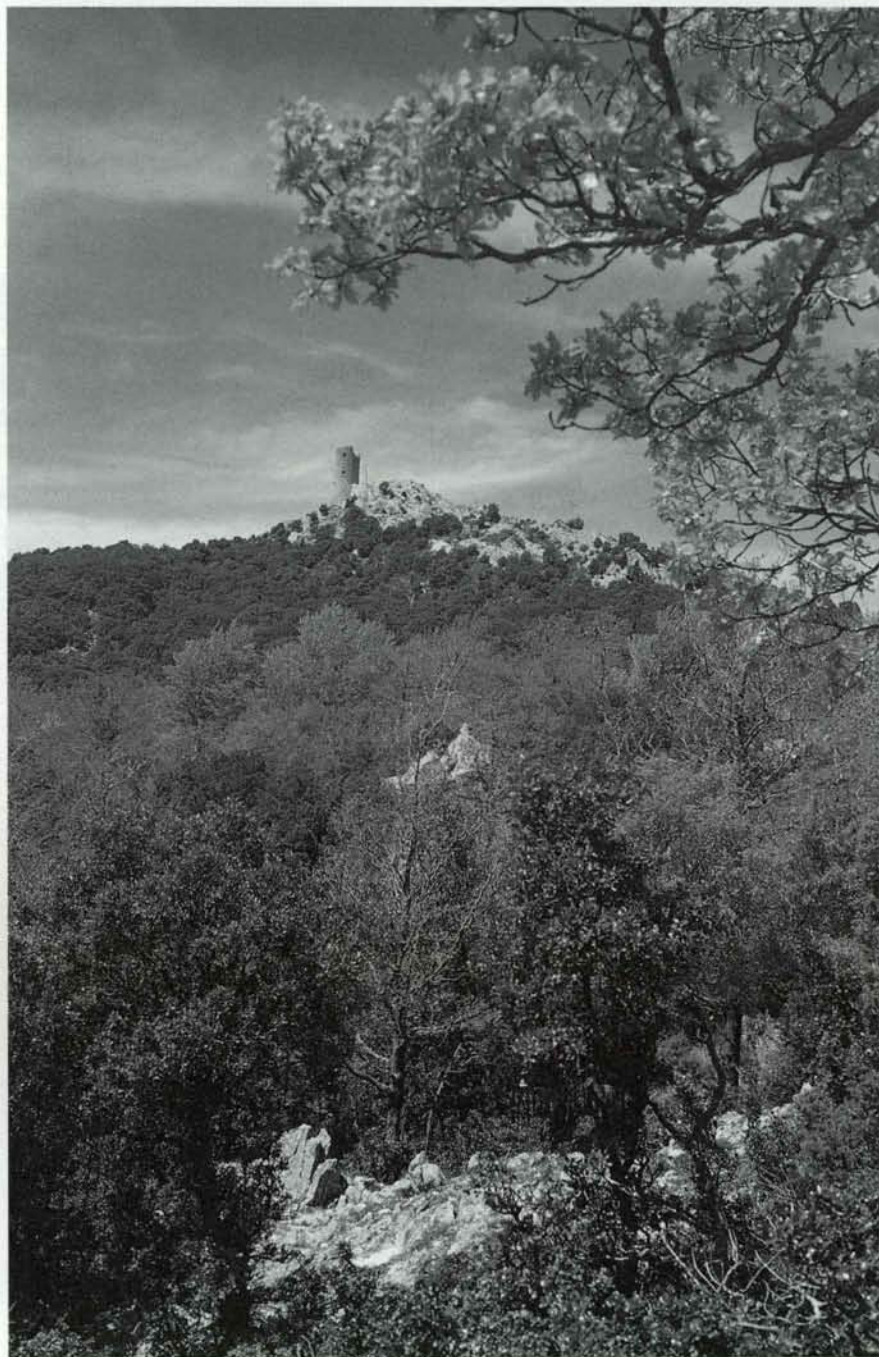
Després d'una rentada sumària, dins les aigües fredes del riu, tots els qui han treballat i... els altres es posen a taula. L'àpat, preparat a base de carn de vedell molt ben cuinada, dura tota la tarda. Hom menja, canta, riu...

El matxo que ha dut tots els collars i algunes vitualles no és descuidat: té dret a un bon picotí de civada.

Abans de fer-se nit, hom se separa: els uns franquegen la frontera cap al sud, els altres se'n tornen a casa cap al nord.

Fins l'any que ve!

Travessem el tancat i avancem per un senderó imprecís i, cosa de cent metres enllà, després de remuntar alguns metres d'altitud, arribem davant la tomba d'un soldat espanyol de l'última guerra. És feta de pedres i senyalada amb una creu de ferro; immediatament després, hom descobreix el pou de neu.



EL POU DE NEU

El pou de neu de les Colomates, situat a 785 m, ha perdut la cobertura i s'està aterrant cada vegada més.

Aqueixa construcció de pedra de forma arrodonida era destinada a rebre la neu, que era pitjada fins que el pou era ben ple. El glaç dut pels traginers tenia utilització domèstica, però també mèdica, només que fos per a combatre la febre.

El transport es feia segur entre la posta de sol i l'alba per evitar-ne la fo-

sa. A més, la càrrega anava embolicada amb pells.

Del pou de neu cal tornar pel mateix camí fins al tancat, travessar-lo i, tot seguit, tirar cap a la dreta pel camí que davalla ràpidament en direcció a la ribera. Passem davant de la més aviat discreta font de les Colomates (770 m).

El camí segueix, avall, el vessant dret de les aigües. Seguim, aleshores, un senderó de traç incert, però indubtablement senyalitzat amb les marques vermelles i blanques del GR. Caminem per una esplèndida fageda i travessem

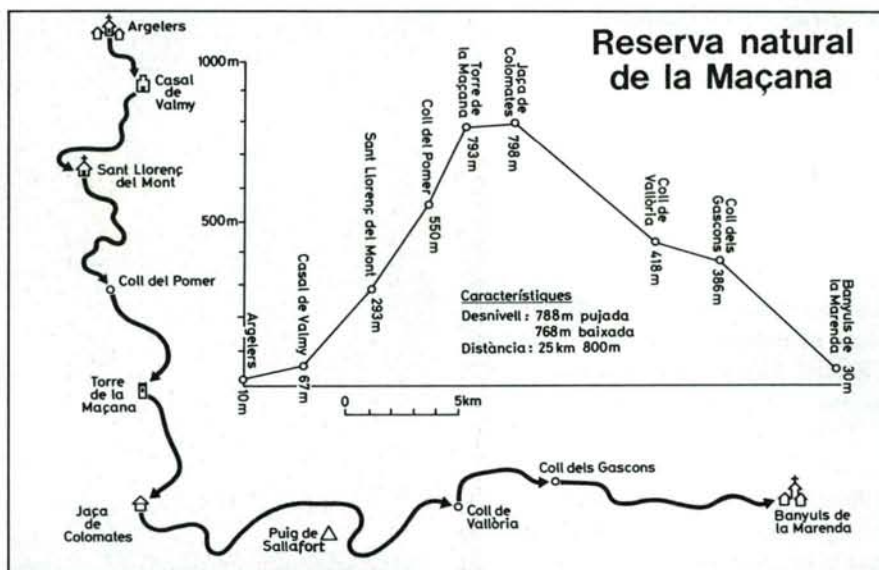
un minúscul rierol; després hem de pujar bruscament fins a travessar més amunt (820 m) una riera més ampla. Mentre el camí sembla desaparèixer sota la fullaraca, cal tornar a baixar lleugerament al llarg del vessant oposat, en direcció nord; després, esbiaixant cap a la dreta, en direcció nord-est, pel camí que, finalment, tornem a trobar, arribem, a peu pla, al llom de la carena, en un punt situat entre el pic de Sallafort i el coll d'en Barderol, a 810 metres. Encreuament de camins, dues estaques metàl·liques i un petit pannell materialitzen el pas dels límits de la reserva natural. Des d'aquest indret, el punt de vista és remarcable sobre la costa fins als confins de l'Aude. Recte endavant, es veuen les rades de Cotlliure i Portvendres, els forts de Sant Elm i del cap de Biarra i, a una certa distància de la torre de la Maçana, la torre de Madaloc.

Prenem, cap a la dreta, el camí senyalitzat amb vermell i blanc que davalla en direcció est cap al vessant boscos i escarpat del pic de Sallafort. En el fondal de l'afrua profunda de Vallbona es distingeix la masoveria de l'antiga abadia de Vallbona. El camí es divideix sovint en diferents rastres. Deixem aviat la fageda i travessem uns pendissos en què alterna el matoll amb bosc d'alzines. Creuem el córrer d'en Cassanyes i, aigües amunt, immediatament, hom descobreix, alzinada, la font d'en Cassanyes (690 m).

Aquesta font és el punt d'origen del camí de l'Aigua. Sota els nostres passos, sota el camí, arrenca una fabulosa canalització que emmena per gravitació el preciós líquid fins a Portvendres, passant pel coll de Tallaferro. Cal seguir amb paciència les seves giragonses fins al proper coll de Vallòria.

EL CAMÍ DE L'AIGUA

Fa una mica més d'un segle, cap al 1880, el municipi d'Argelers de la Marenda va vendre a la Comuna de Portvendres la font d'en Cassanyes, que va permetre d'alimentar el port francès més a prop d'Algèria. Cal dir que en aquell temps el port tenia molta activi-



tat comercial i necessitava molta aigua potable.

Els portvendrenses van posar-se a treballar i van instal·lar una canalització subterrània llarga de més de cinc quilòmetres. Per això van haver de fer túnels i parets de ciment que serveixen encara de camí.

Avui aquesta canalització arriba al coll de Molló, sota el fort de Tallaferro. Es recupera una mica d'aigua en un dipòsit de ciment. Els bombers poden utilitzar-la a l'estiu.

A partir de la font d'en Cassanyes, el camí davalla suau. Al començament d'un gran recolze cap al sud, es veu, al peu de la torre de Madaloc, el coll de Vallòria. Es deixa a l'esquerra un sender que davalla bruscament. De tant en tant es poden veure l'obra de soterrament, les foradades, un túnel de 100 metres, que són altres tants indicis que amollonen el curs de l'aigua. És possible ficar-se en el túnel tenebrós vigilant de no topar de cap contra la roca i de no mullar-se els peus quan és inundat! Es pot, tanmateix, esquivar aquest pas utilitzant, davant l'entrada del túnel i a la dreta, un viarany fàcil que s'esmuny més avall entre el rocam. Quan arribem a una vella cabana en ruïnes hem de girar a la dreta fins que trobem, uns quants metres més amunt, la sortida del túnel. Continuant cap al sud, el camí passa, en el fondal del barranc del Ravener, la font Vergés, deu captada (615 m); poc després travessem, a 615 metres, el córrer del Ravener i continuem pel vessant dret. Ales-

hores cal anar recte a llevant i després en direcció nord-est per un matollar de ginestera, bruc, estepa blanca i argelagues, al llarg d'un pendís assolat pels incendis. Creuem el GR 10, que, per la dreta, ve del pic de Sallafort; després, més lluny, per l'esquerra, el camí del Rimbau, marcat amb blau i blanc. Passarem sota una línia d'alta tensió i al cap d'uns tres-cents metres arribarem a una cruïlla.

Abandonem el camí horitzontal que mena al coll de Tallaferro i pugem uns quants metres per un camí més ample (senyalitzat amb les marques vermelles i blanques del GR) fins a arribar al coll de Vallòria (418 m). Interessant vista cap a migdia sobre els pics de la Calma, d'en Jordà i la torre de Querroig. Una pista enllaça amb el coll dels Gascons o de Banyuls.

Sense passar el coll de Vallòria, continuem pujant cap al nord-est pel vell camí (senyalitzat) i per unes fatigoses ziga-zagues assolim i passem el coll de Formigó (488 m), darrer coll de la carena sud-oest de la torre de Madaloc. Travessem, doncs, cap al flanc sud del pic de Tallaferro, amb la torre de Madaloc al cim. Es veuen algunes construccions de pedra en ruïnes i, al costat esquerre, una tina ben conservada, l'interior de la qual és completament revestida d'un parament de ceràmica. Aquesta tina és una de les que hi havia escampades per les muntanyes de Banyuls.

Davallem lleugerament fins a arribar a les ruïnes dels cellers Reig (470

metres). Aquestes tines, més importants, encara conserven algunes llenques de parament de ceràmica.

El camí, embrossat, s'obre pas dificultosament entre estepa negra, al llarg d'un petit mur de sosteniment. Creuem el camí senyalitzat amb blanc i blau de la torre de Madaloc, just abans d'espetegar al coll dels Gascons i anar a raure entre la carretera asfaltada D 86 i la pista del coll de Banyuls (cisterna-sitja).

EL CAMÍ DEL VI

L'enginyositat dels nostres avis és encara l'admiració de molts de nosaltres.

Abans, tot el terme, tota la muntanya de Banyuls era plantada de vinya. Les feixes i les parets de pedra seca en són testimonis. Per a evitar de dur el raïm molt lluny, els vinyaters elaboraven el vi a la vinya mateix. Per això feien aquestes tines que podem veure encara avui dia. Són magnífiques, cobertes de terrissa envernissada de color de vi. I així, gràcies a una canalització, que encara es veu, de tina en tina el preciós nèctar arribava al poble.

Encara existeixen les tines de Combernils, de Llagastera i de Vall Pompó, i, menys coneguda, la del coll de Formigó.

Vora les tines, no lluny d'una font, passaven dies i dies, cuidant aquest vi tan bo, fruit del treball conjunt de l'home i de la natura.

A Banyuls diem que el vi no es pot fer sense amor.

L'any 1870 hi hagué una catàstrofe: la fil·loxera va matar totes les vinyes. Els homes varen plantar alzines sureres i les tines foren abandonades.

Situats al coll dels Gascons (386 m), tenim una magnífica vista sobre Banyuls de la Marenda. Agafem la carretera i baixem vers l'est, i, seixanta metres enllà (fita heptomètrica 6) ens cal agafar, a l'esquerra, una drecera que baixa de dret cap a una clapissa de bosc esclarissat de suros i castanyers. Hem de tallar la carretera una segona vegada i encara una tercera, fins a arribar a la font dels Caçaires (280 m). Aleshores prenem, a la dreta, el camí

que puja lleugerament fins a retrobar la carretera, que cal seguir fins al coll de Llagastera (256 m).

Poc abans del coll pròpiament dit, una taula d'orientació invita a contemplar les vinyes i el rodal de Banyuls.

Abandonarem la D 86 en el revolt del coll per a prendre la pista que s'enfila cap al nord-est, en direcció al puig Girau. La pista baixa, aviat, encarada a Banyuls. En una bifurcació de pistes, s'ha de continuar per la de la dreta fins a un mas apariat de nou (200 m). Continuem per la pista de baixada, en direcció ESE, pel fil de la carena. Quan la pista fa un revolt tancat a l'esquerra (al davant, cridria de gossos tancats) es pot utilitzar una drecera que s'entafora en la massa d'estepes. La sureda porta l'empremta d'un incendi recent. Sortim de nou a la pista, que hem d'abandonar 30 metres més lluny i ficar-nos en un camí més ample, que

la vegetació té tendència a tancar. Quan distingim a l'esquerra, en la línia de carena, un barracot de caçadors de tudons i, més lluny, part d'avall a la dreta, l'imposant edifici dels Templers de Banyuls, agafarem a mà esquerra, cap a llevant, el camí de carena que es fica en l'espès matollar d'estepa, esbiaixant cap al nord-est surt a sobre d'una vinya i contornejant-la pel costat dret baixa fins a una carretereta asfaltada, al coll de les Vinyes (50 m).

Travessem la carretera i enfilem un camí amb indicació a Banyuls. Aviat hem de trencar a la dreta en direcció SSE, fins que, esbiaixant cap a l'est, el camí segueix el serradell que domina el polisportiu. Arribem a una casa i agafem un camí que gira i baixa cap a la dreta fins a passar sota la via del tren. Trenquem pel primer carrer a l'esquerra i som a l'estació SNCF de Banyuls de la Marenda (30 m).

HORARI		RESERVA NATURAL DE LA MAÇANA
Acumulat	Parcial	
0 h		Argelers de la Marenda
	0 h 20	
0 h 20		Casal de Valmy
	0 h 50	
1 h 10		Sant Llorenç del Mont
	1 h 00	
2 h 10		Coll del Pomer
	0 h 45	
2 h 55		Torre de la Maçana
	0 h 45	
3 h 40		Jaça de les Colomates
	1 h 30	
5 h 10		Coll de Vallòria
	0 h 35	
5 h 45		Coll dels Gascons
	1 h 00	
6 h 45		Banyuls de la Marenda

El roc Furiós

Kildo Carreté

Aquesta carretereta mena al cim del puig Neulós, fi de ruta. Nosaltres pararem al coll de l'Ullat, on hi ha un refugi-restaurant (tel. 07-3368 83 62 20) i la Reina de les Fonts, sota un meravellós bosc de pins gegants. Aquest racó mereix dedicar-hi una visita. Ací seguirem un sender marcat en blau i blanc, a l'esquerra del xalet, que en forta pujada va al cim de la roca.

La roca és en general sòlida, posseeix bones qualitats d'adherència i la seva estructura ofereix un ample ventall de vies interessants de dificultat variada. Les descripcions dels itineraris són fiables dins les possibilitats que ofereix la repetició d'aquestes vies ací descrites.

Telèfons de socors:

Bombers: 18.

Gendarmeria: 17.

LLISTA DE VIES

Sector Dingo

- 1) «Clubmed», IV-, T. Baumgarten.
- 2) «Pas de panique», IV, F. Herbert. Via equipada amb pitons i espits.

Escalant el cingle de roc Furiós.

Foto: Joan Budó.

Aquest cingle de gneis està dalt d'una carena, camí del puig Neulós i l'accés és ben fàcil, es troba sols a deu minuts del coll de l'Ullat, on passa la pista asfaltada que ve del Portús i fa cap al cim del puig Neulós. Al mateix coll de l'Ullat hi ha un refugi amb servei de restaurant, envoltat d'un meravellós bosc de pins gegants, que cal travessar per a enfilar-se als cingles del roc Furiós.

L'any 1990 s'havien obert 26 vies d'escalada i per raó del seu interès i fàcil accés, seria injust no esmentar aquest racó enlairat, reservat fins ara als habituals clients de l'entorn.

L'associació per al desenvolupament dels esports de muntanya «Le Baïnat», de Sant Martí d'Albera, ens ha lliurat aquesta primera petita guia de l'Escola d'escalada de Roc Furiós. Aquesta guia vol ser un pas més per a conèixer els sorprenents racons de l'Albera, on l'escalada també té cabuda. Algunes vies no han estat prou equipades i encara hi ha panys de paret on la imaginació trobarà noves vies, curtes, però interessants.

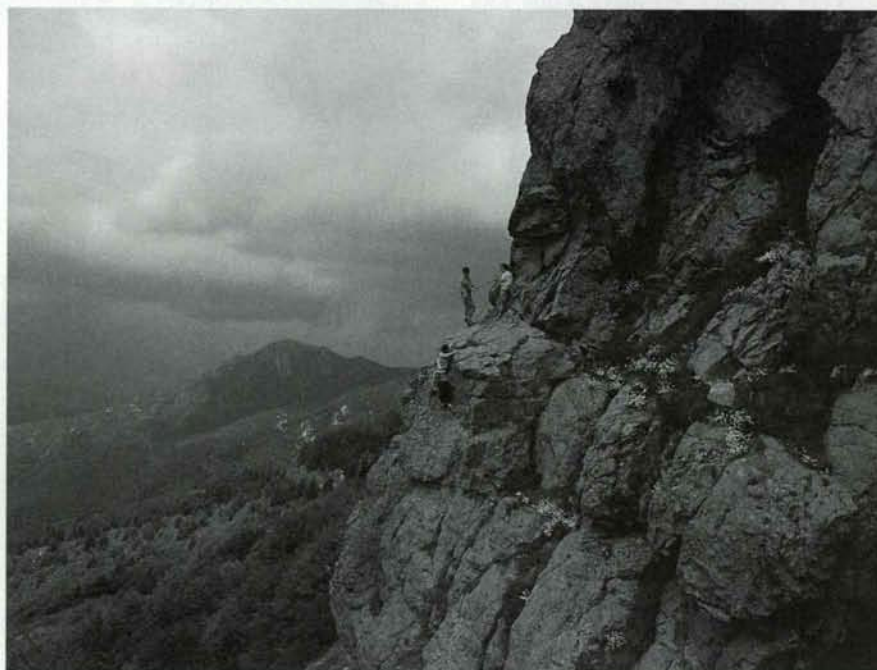
Aquest cingle, per la seva situació, és protegit de la tramuntana, fet que el fa particularment privilegiat per a l'escalada dins el massís muntanyós de l'Albera.

El roc Furiós (1.099 m) és una paret llarga de 250 m orientada de NW a SE. Aquest cingle de gneis és repartit en diverses parets de 10 a 50 metres d'alçada. En llegir aquesta breu descripció

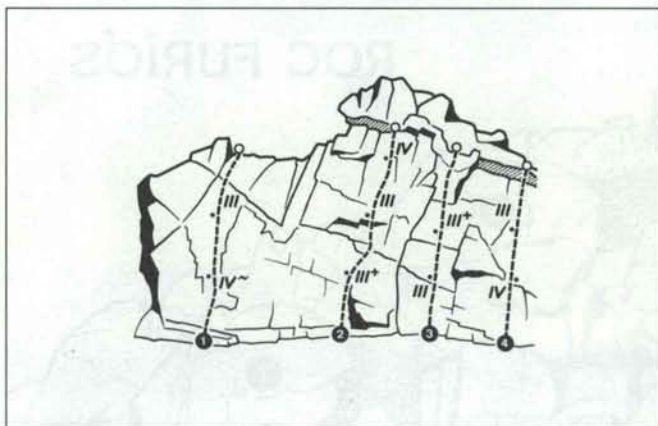
de les vies obertes fins ara, ben segur que hi trobareu errors. Si els aprecieu, no dubteu a indicar-los a: Association pour le développement des sports de montagne «Le Baïnat». 66480 Sant Martí d'Albera (tel. 07-3368 83 62 54).

DESCRIPCIÓ GENERAL

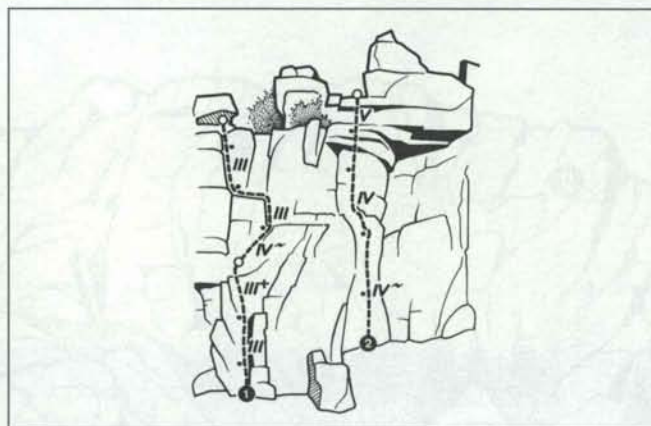
Venint de Barcelona per la N II, al Portús hi ha una gran esplanada d'aparcament. Tot seguit cal agafar la carretereta D 71, que s'enfila entre una espessa boscúria d'alzines sureres.



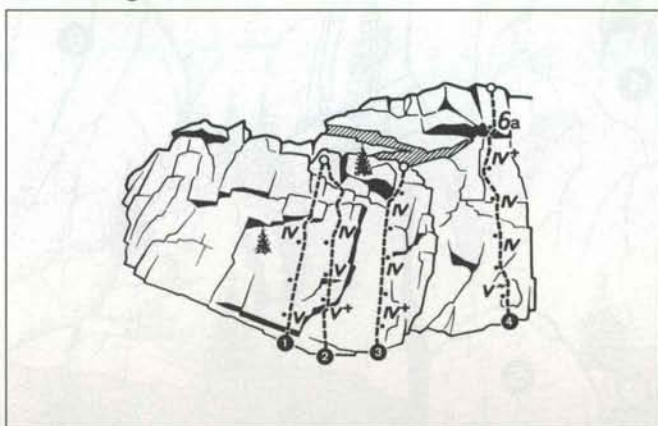
L'ALBERA



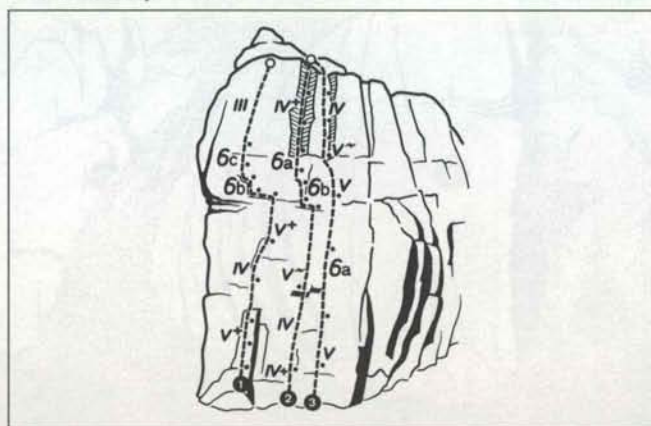
Sector Dingo



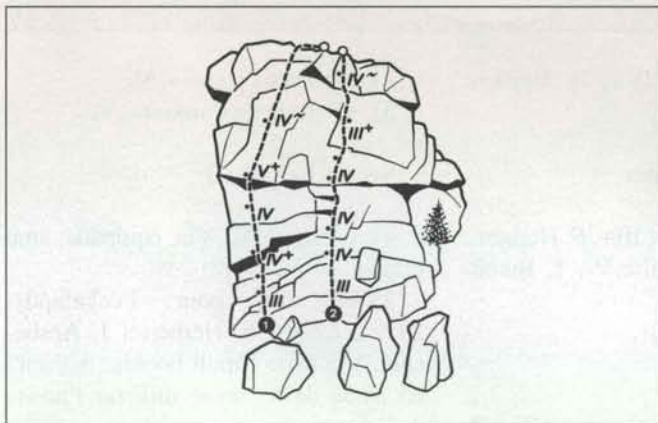
Sector Campanades



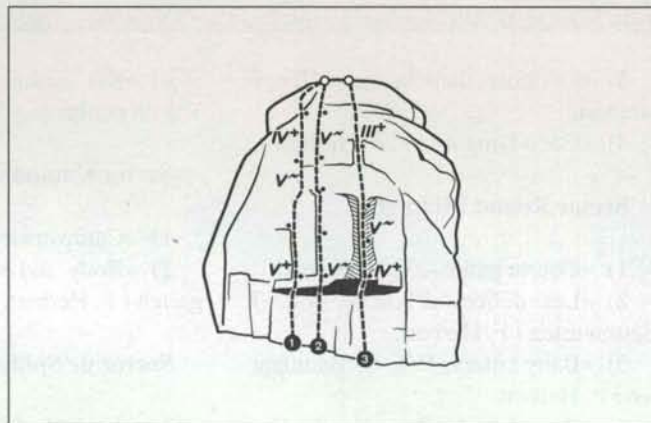
Sector Round Midnight



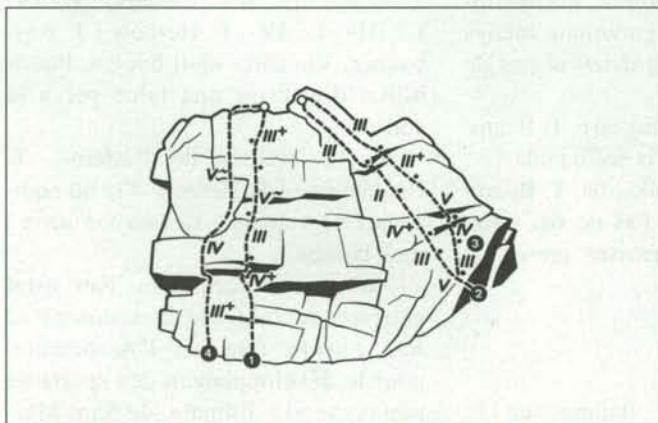
Sector de Sphinx



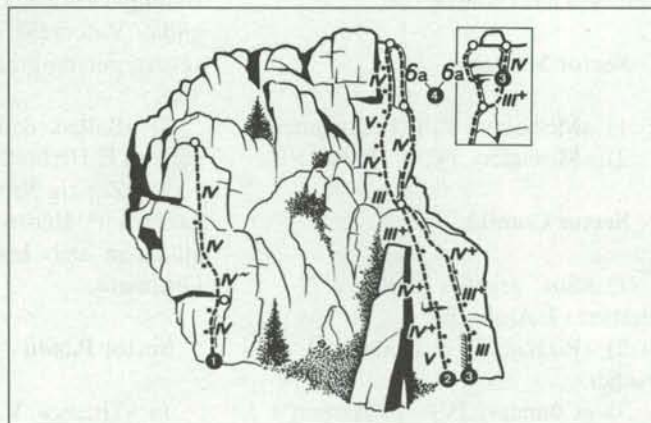
Sector Mishoko



Sector Panou

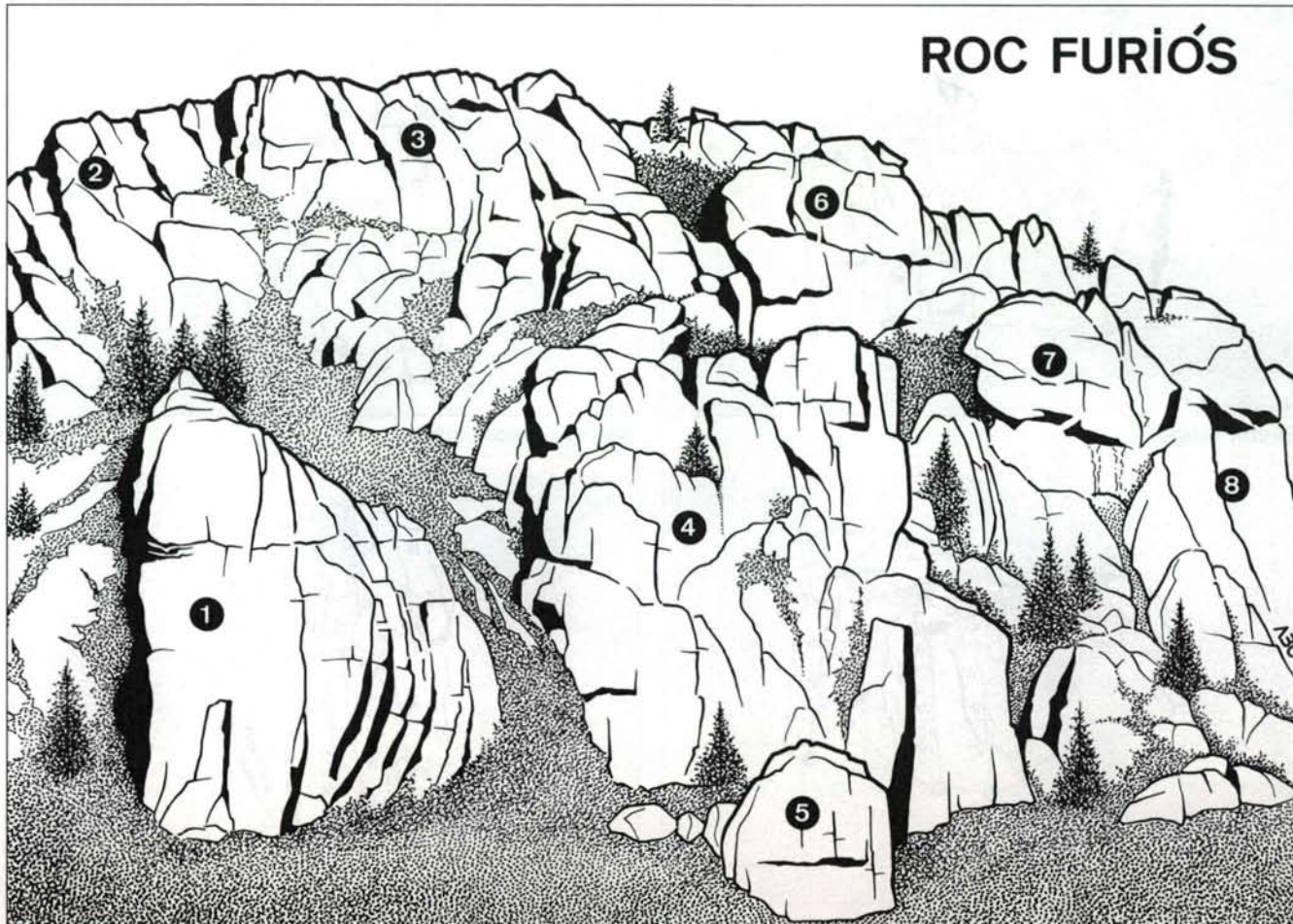


Sector Comiks



Sector Échafaud

ROC FURIÓS



3) «Les doigts dans la nez», III+, F. Herbert.

4) «Coco Dingo», IV, F. Herbert.

Sector Round Midnight

1) «Courte paille», V, F. Herbert.

2) «Les délices d'Alice», V+, T. Baumgarten i F. Herbert.

3) «Baby sitter», IV+, T. Baumgarten i F. Herbert.

4) «Round midnight», V+, F. Herbert. Via molt bonica.

Sector Mishoko

1) «Mishoko», V, T. Baumgarten.

2) «Meshaka», IV, F. Herbert.

Sector Comiks

1) «Sus grandes éxitos», V-, F. Herbert i J. Aesbacher.

2) «Pizza», V-, F. Herbert i J. Aesbacher.

3) «Còmics», IV+, F. Herbert i J. Aesbacher.

4) «KB jardín», IV+, F. Herbert. Via no equipada.

Sector Campanades

1) «Campanades», III+, F. Herbert.

2) «Body and soul», V-, T. Baumgarten i F. Herbert.

Sector de Sphinx

1) «Le vol du Sphinx», VIIb, T. Baumgarten i F. Herbert. Via sostinguda. Valoració segurament menys severa per un gran gabarit al pas de VIc.

2) «Ballade de Jim», 6a+, T. Baumgarten i F. Herbert. Via sostinguda.

3) «Zig-zig Sputnik», 6a, T. Baumgarten i F. Herbert. Pas de 6a, sense ajudar-se amb les grosses preses de l'esquerra.

Sector Panou

1) «Titànic», V, T. Baumgarten i F. Herbert.

2) «Pas nous panou», V.

3) «Vertige de l'amour», V.

Sector Échafaud

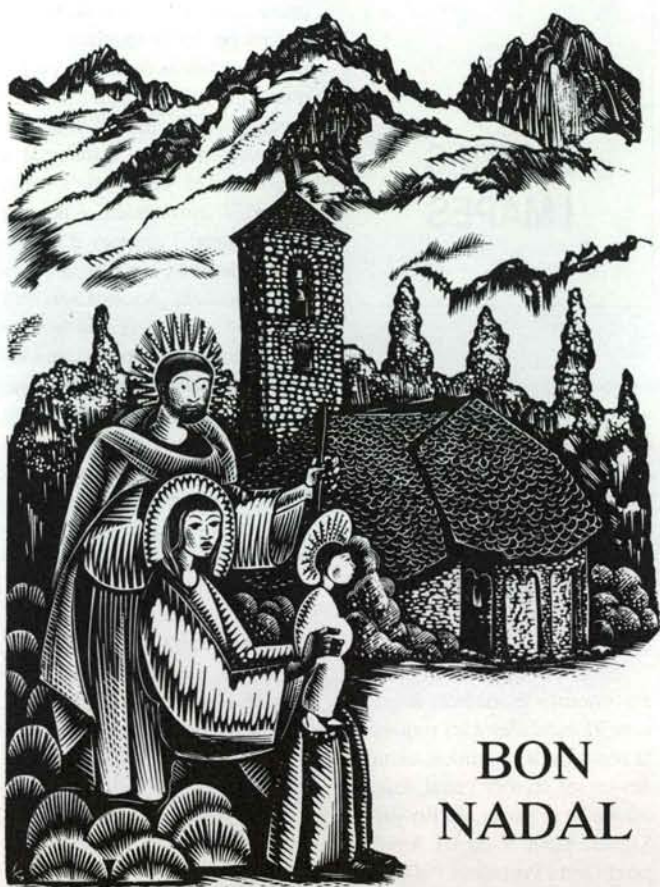
1) «ASL», IV. Via equipada amb pitons.

2) «Escalier pour l'échafaud», L1:V-, L2:V-, F. Herbert i J. Aesbacher. Via aèria i molt bonica. A l'inici no passa de V, sense utilitzar l'aresta de l'esquerra.

3) «Stairs to heaven», L1:IV, L2:III+, L3:IV-, F. Herbert i J. Aesbacher. Via aèria molt bonica. Possibilitat d'utilitzar una falca per a la sortida.

4) «Les portes de l'enfer», T. Baumgarten i F. Herbert. Via no equipada i no valorada. És una via aèria i molt bonica.

Aquestes descripcions han estat extretes de la *Guia d'escalades al Roc Furiós*, feta per l'Association pour le développement des sports de montagne «Le Baïnat», de Sant Martí d'Albera.



BON NADAL

Xilografia d'Antoni Gelabert

La junta directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

desitja a tots els socis i amics
de l'entitat un bon Nadal
i un feliç any 1992

NÚMERO MONOGRÀFIC SOBRE L'ALBERA

Com els nostres lectors poden veure, aquest número de Muntanya és dedicat a l'Albera. Aquesta publicació és la culminació, en certa mesura, del cicle d'excursions que va organitzar la secció de Muntanya. En aquest número publiquem un bon nombre de treballs sobre l'Albera, amb els itineraris, i en el pròxim número publicarem

uns treballs més relacionats amb el medi natural de l'Albera i un article de balanç sobre els cicles d'excursions que s'han fet fins ara.

La direcció de la revista vol felicitar públicament els amics Francesc Beato i Kildo Carreté, que van organitzar el cicle i ara han coordinat la publicació, pel seu treball incansable, que tots els excursionistes apreciem de debò.

J. N. B.

CRÒNICA DEL MÓN EXCURSIONISTA

MIL-LENARI DEL TURÓ DE MONTGAT

El diumenge dia 8 de setembre, a les deu del matí, s'inicien els actes en celebració del Mil·lenari del turó de Montgat.

L'acte inaugural tingué lloc al Saló de Plens de l'Ajuntament d'aquesta vila i fou presidit pel president de la Diputació de Barcelona, Manuel Royes i Vila, i l'alcalde de Montgat, Pere de José i Hermens. A la mesa presidencial eren presents la regidora de Cultura i primera tinent d'alcalde, Rosa M. Aleman i Serra, l'historiador Solé i Sabater, de la Universitat Autònoma de Barcelona, i altres càrrecs de l'Ajuntament de Montgat.

Assistiren a l'acte els alcaldes de les poblacions limítrofes. Representà el Centre Excursionista de Catalunya el seu secretari general, Hilari Sanz i Gonet, acompanyat de la seva esposa, que foren invitats a ocupar un lloc preferent a la sala.

Inicià l'acte el senyor alcalde, agraïnt l'assistència dels presents i destacant la importància que per a aquesta vila té aquest esdeveniment, amb el qual es pretén donar a conèixer la història de Montgat, potenciar la participació dels ciutadans i donar relleu a la vila, tant en l'aspecte històric com contemporani, en el marc de tota la comarca del Maresme.

Tot seguit el professor Solé i Sabater glossà d'una manera breu i esquemàtica la història del turó de Montgat des de la primera aparició escrita que es

coneix, l'any 991, del nom *Monte Chato*, en el document aparegut en el Testimoniari de Sant Cugat, procedent del desaparegut monestir barceloní de Sant Pere de les Puel·les, fins als temps actuals. Posà en relleu el fet que si avui se celebren mil anys basant-se en aquesta documentació, les restes trobades en les excavacions del turó de Mongat i els seus voltants daten de més de dos mil anys, circumstància que pot ser motiu d'un estudi més aprofundit dels seus orígens, que donaria a la vila de Montgat una importància històrica ben remarcable.

El president de la Diputació de Barcelona, Manuel Royes i Vila, destacà la importància que tenen per a la vida ciutadana aquestes manifestacions que peça a peça van ampliant el gran mosaic de la nostra història.

Rosa M. Aleman, primera tinent d'alcalde i regidora de Cultura, agrai la presència a la sala dels representants dels municipis costaners i destacà la presència a l'acte del Centre Excursionista de Catalunya, entitat molt vinculada a la història del turó de Montgat, a la qual agrai molt especialment el seu oferiment de col·laboració i participació en els actes d'aquest Mil·lenari. «Poder comptar amb la participació del Centre —digué— és prestigiar la nostra celebració».

Tot seguit presentà el projecte del cartell del Mil·lenari, obra del prestigiós pintor Josep M. Guinovart.

Clausurat l'acte, tots els assistents es dirigiren a un restaurant proper, on se serví un selecte i variat aperitiu, en el decurs del qual el representant del Centre tingué l'oportunitat de conversar amb Manuel Royes, Pere de José i altres personalitats, que s'interessaren pel Centre Excursionista de Catalunya i per la seva fundació ara farà cent quinze anys.

Cal informar que els actes del Mil·lenari del turó de Montgat, que s'iniciaren el diumenge dia 5 de setembre, duraran fins al mes de setembre de 1992. Serà en el decurs d'aquest pe-

ríode i en dates encara a concretar, que el Centre Excursionista de Catalunya aportarà la seva col·laboració, que, com ja s'ha anunciat, consistirà en un acte acadèmic sobre la seva vinculació històrica amb el turó de Montgat, una ofrena floral al monòlit erigit al seu cim, una exposició retrospectiva de fotografies i l'aportació de material fotogràfic destinat a l'edició d'un volum gràfic de la vila de Montgat i rodalies.

H. S. G.

RECORDANÇA

HA MORT FERNANDO MUÑOZ GUERRA, PRESIDENT DE LA FEM

El propassat 22 de juny morí d'una manera sobtada el president de la Federación Española de Montañismo, Fernando Muñoz Guerra.

Ens havíem reunit al santuari de Covadonga, en el mateix cor dels Picos de Europa, per tal d'assistir a l'acte de signatura d'un conveni nacional de refugi entre el Consejo Superior de Deportes, les diverses Comunitats Autònomes i la Federación Española de Montañismo. Després de dinar i mentre comentàvem els termes de l'acord subscrit, el seu cor deixà de funcionar sense que es pogués fer res per reanimar-lo.

Fernando Muñoz va ser un muntanyenc tota la seva vida, com a practicant i com a responsable de molts càrrecs lligats a qüestions excursionistes i alpinístiques. Va ser fundador

del Club Alpino Guadarrama i president del Centre Excursionista de València durant l'època que va residir a la capital llevantina. Soci de la Real Sociedad Española de Alpinismo Peñalara, director dels grups de socors de la FEM, president de la Federación Castellana de Montañismo, membre del GAME regional, assessor de l'ENAM, responsable del Comitè de marxes i campaments de la FEM i vice-president de la FEM durant la presidència de J. A. Odriozola. Des del 1982 era president de la FEM.

Va ser un president entranyable per a l'excursionisme català i deixa una llarga llista d'amics a casa nostra que valoràvem la seva cavallerositat, la seva prudència i la generositat i l'estimació amb què sempre s'acostava a totes les qüestions catalanes. Em consta que era feliç quan el convidàvem a qualsevol acte muntanyenc dels que portem a terme a Catalunya i sempre estava disposat a compartir qualsevol fet amb els seus amics catalans.

No podem oblidar la seva col·laboració i ajuda quan el Centre va encetar les gestions per a poder recuperar la seva condició de membre de la Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme (UIAA). Ell es mostrà sempre totalment d'acord amb aquesta acció, considerant que era la rectificació d'una injustícia comesa amb el Centre, per motius absolutament extraesportius, i en una època en què les qüestions catalanes no tenien gaire ressò en la consciència dels llavors dirigits esportius de l'Estat. Fernando Muñoz ho manifestà d'aquesta manera a l'assemblea de la UIAA celebrada a Nova Delhi, en la qual el Centre va ser readmès per unanimitat.

Que el nostre record sigui per a l'amic muntanyenc que ens ha deixat, mantenint l'esperança que ens retrobarem petjant alguna llunyana muntanya.

Joan Garrigós i Toro
President de la Federació
d'Entitats Excursionistes de
Catalunya

LLIBRES I MAPES

MONTSERRAT- REGIÓ D'AGULLES. Guia d'escalades

Vicenç Roig, amb la col·laboració d'Eduard Torrens, Edicions Pleniluni, Alella, 1991.

El volum quart de la col·lecció «Aetos» és dedicat a ressenyar 91 escalades a les roques de la regió de les Agulles, agrupades en set sectors: canal Ampla, carena de la Partió, les Bessones, Saques, paret N de les Agulles, paret Oest i Portelles i Pallers.

Les ressenyes s'estructuren en forma de breus fitxes, on consta l'accés, el descens, la primera ascensió (si se sap), una lleugera indicació de la via d'ascensió i uns croquis que ajuden a situar les diferents vies. A les primeres planes del llibre s'explica la situació de la zona en el massís de Montserrat i com arribar-hi. Tres itineraris ens assenyalen els camins per arribar al peu de les agulles i un altre, la travessa per la regió de les Agulles.

Creiem que en la presentació del llibre s'hauria d'haver fet una referència a l'extensa obra de Josep M. Rodés i Ferran Labraña: *Roques, parets i agulles de Montserrat*, publicada ja fa anys i que contribuï a la divulgació de l'escalada a Montserrat.

J. M. S. A.

ITINERARIS PEL PIRINEU ANDORRÀ. Ascensions i escalades

Joan Prat, Ed. Joan Prat, Andorra, 1991.

Joan Prat en aquest llibre ens presenta un recull de seixanta itineraris per les muntanyes d'Andorra, en forma de fitxes, en les quals aplega la situació, primera ascensió i els detalls d'horari, desnivell, dificultat i material a emprar si és necessari. Detalla després l'aproximació i descriu sumàriament l'itinerari d'ascensió i el descens, si es tracta d'una via d'escalada. Aquests seixanta itineraris ens ofereixen ascensions de tot tipus, per a caminadors, grimpaers, escaladors i esquiadors de muntanya, si bé, en aquest últim cas, els itineraris proposats són per a esquiadors d'alt nivell i amants de les sensacions fortes. No ens explica itineraris clàssics d'esquí de muntanya.

Unes breus pàgines dedicades a les escoles d'escalada, al parapente, a l'ala delta i a l'escalada en glaç, així com un glossari muntanyenc català, castellà, francès i anglès, acaben aquesta obra.

J. M. S. A.

L'ALBERA, DEL ROC DE FRAUSA AL CAP DE CREUS

Centre Excursionista de Catalunya, secció de Muntanya, 1991.

Petit llibre que recull els itineraris realitzats durant el cicle d'excursions per l'Albera, durant el curs 1990-91, i que, a més de la descripció de l'itinerari, conté dades interessants sobre costums, monuments, llegendes o llocs d'especial interès, que enriqueixen notablement els set itineraris descrits. Han coordinat l'obra Kildo Carreté i Francesc Beato, organitzadors del cicle, que al mateix temps són autors de la major part dels itineraris i que han tingut la col·laboració de David Aloy, M. Mercè Lleonart, Antoni Glory, Roger Rull, Joan Budó, Lluís Vila, Pere Roura i Francesc Olivé.

Una petita obra que serà de molta utilitat als qui vulguin recórrer aquestes terres.

J. M. S. A.



OFERTA

D'ESQUÍ 91-92

CINTURÓ DE RONDA AVDA. DE MADRID

CONJUNT ESQUÍ BÀSIC	CONJUNT ESQUÍ COMPLET
ESQUÍS FIXACIÓ BASTONS 18.850,-	ESQUÍS FIXACIÓ BOTES BASTONS 28.500,-
CONJUNT ESQUÍ INFANTS	CONJUNT ESQUÍ DE FONS INFANTS
ESQUÍS FIXACIÓ BASTONS 14.850,-	ESQUÍS (fins a 170) FIXACIÓ SABATILLES (fins a 35) BASTONS 9.550,-
CONJUNT ESQUÍ DE FONS	CONJUNT ESQUÍ DE MUNTANYA
ESQUÍS DE FONS FIXACIÓ SABATILLES BASTONS FONS 18.400,-	ESQUÍS FIXACIÓ SÈGURETAT PELLS DE FOCA 34.600,-

EXTRAORDINÀRIES OFERTES d'esquí de muntanya en conjunts de:

FIXACIÓ DE SEURETAT + PELLS + ESQUÍS: YETI – HAGAN – PALE, etc.
REPARACIÓ, PREPARACIÓ I MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS

LLOGUER DE:

**BOTES | ESQUÍS – ESQUÍS DE MUNTANYA | Pells de foca – Esquís de fons
piolets | Grampons – ARVA (detectors electrònics per a allaus)**

C/ BRASIL, 48 (CINTURÓ DE RONDA / AVDA. DE MADRID). 08028-BARCELONA

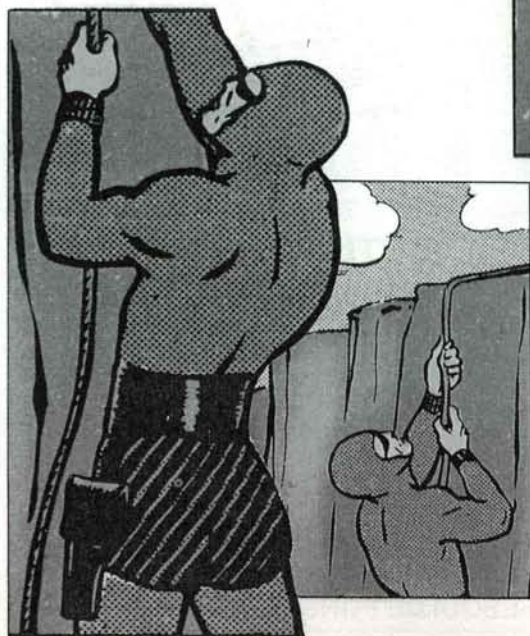
☎ (93) 330 27 74

PEDRA-NEU

edelweiss

WINTER SPORT

Gran Via, 527
08011 Barcelona



REP EL NOSTRE
CATÀLEG DE
VENDA PER
CORREU

GRATIS
per a tu

ENVIA-HO A:
EDELWEISS

Gran Via, 527
08011 Barcelona

Nom
Cognoms
Adreça
Província
C. Postal Tel.

ACTIVITATS PRÀCTICADES (INDICA-LES AMB UNA CREU) ☒

- | | | | |
|--|---|---------------------------------------|--|
| ☐ EXCURSIONISME | ☐ ALTA MUNTANYA | ☐ ESQUÍ | ☐ ESQUÍ DE MUNTANYA |
| ☐ ESCALADA | ☐ ESCALADA DE COMPETICIÓ | ☐ ESPELEOLOGIA | |



Servei
permanent:
24 hores:

(93) 454 83 09
Fax (93) 451 92 60

**E
S
P
O
R
T
S**



Hipólito Lázaro, 34
(Metro Joanic)
Telèfon 219 14 16
08025 Barcelona

**EL VOSTRE ESPECIALISTA
EN
ESQUÍ**

**ESCALADA
ALTA MUNTANYA
EXCURSIONISME**

QUI CONEIX BÉ ACONSELLA BÉ



Una forma diferent d'entendre l'esquí

*Comparteix durant una setmana
les experiències de coneguts muntanyencs,
entre el silenci i la natura,
en una perfecta combinació d'esquí de muntanya i esquí de pista,
d'activitat i de descans,
d'aventura i de confort.
Viu un esquí diferent.
Apunta-t'hi.*



Demaneu més informació trametent aquesta butlleta o una fotocòpia seva, per correu o per fax, a:

Estació de Muntanya de Vall de Núria
17534 Queralbs (Ripollès). Fax (972) 73 08 03
Tels. (972) 73 07 13 i (972) 73 12 98

Nom i cognoms _____

Edat _____

Domicili _____

C.P. Localitat _____

Telèfon, incloent-hi el prefix, _____



Ferrocarrils de la Generalitat
de Catalunya

HAGAN



The
new
Spirit
© Alpin

IMPORTADOR EXCLUSIVO



TEODORA LAMADRID, 43 - TEL. (93) 418 53 74 - FAX (93) 417 12 18 - 08022 BARCELONA